

rim

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ nr. 5-6 (181-182) / 2020

Comisia Română de Istorie Militară
Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

**Dosar – Arhitectura militară a României întregite
(1919-1940)**

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Dr. HAROLD E. RAUGH, Jr., EUCOM, vicepreședinte al Comisiei Internaționale de Istorie Militară
- Dr. JÖRG ECHTERNKAMP, Centrul de Istorie Militară și Științe Sociale, Potsdam, Germania
- Dr. RANDY PAPADOPOULOS, United States Department of the Navy
- Prof. dr. MIHAIL E. IONESCU, Școala Națională de Studii Politice și Administrative
- Col. dr. FLORIN ȘPERLEA, lect. univ., Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, președinte al Comisiei Române de Istorie Militară
- Dr. JAN HOFFENAAR, președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ION ȘIȘCANU, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Dosar – Arhitectura militară a României întregite (1919-1940)

- Argument – *PETRE OTU* 1
- *PETRE OTU* – Interbelicul militar. Prolegomene pentru un tablou al epocii 3
- Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU – Noua configurație teritorială post război și dilema militar-strategică a României 19
- ION GIURCĂ – Marele Stat Major român în perioada interbelică 29
- Dr. LUMINIȚA GIURGIU – Rolul Consiliului Superior al Apărării Țării în arhitectura militară a României întregite 46
- MARIAN MOȘNEAGU – Marina de Război a României Mari în perioada interbelică (1920-1940) 55
- ALEXANDRU PETRICĂ OȘCA – Cooperarea militară interbalcanică. Jocul periculos al „rezervelor” 70
- LUCIAN DRĂGHICI – Sistemul arhivistic militar românesc în perioada interbelică 83
- CRISTINA CONSTANTIN – Muzeul Militar Național în perioada interbelică – spațiu de convergență a tradițiilor armatei române 91
- SERGIU BALANOVICI – Marginalii la „cazul Avramescu” 103

• Viața științifică

- Ședința biroului de conducere al Comisiei Internaționale de Istorie Militară – Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU 109

• Publicații primite la redacție

- Constantin Chiper, *Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2020 – CERASELA MOLDOVEANU 111

• Noutăți pentru biblioteca dumneavoastră (noutăți istoriografice militare)..... 112

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Dossier – The Military Structure of Greater Romania (1919-1940)	
– Argument – <i>PETRE OTU</i>	1
– <i>PETRE OTU</i> – The Romanian Military During the Interwar Period. Prolegomena to an Era	3
– <i>Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU</i> – The New Post-War Territorial Configuration and Romania's Military-Strategic Dilemma	19
– <i>ION GIURCĂ</i> – The Romanian General Staff During the Interwar Period	29
– <i>Dr. LUMINIȚA GIURGIU</i> – The Role of the Superior Council of Homeland Defence in the Military Structure of Greater Romania.....	46
– <i>MARIAN MOȘNEAGU</i> – The Navy of Greater Romania during the Interwar Period (1920-1940)	55
– <i>ALEXANDRU PETRICĂ OȘCA</i> – Inter-Balkan Military Cooperation. The Dangerous Game of the “Reservations”	70
– <i>LUCIAN DRĂGHICI</i> – Romanian Military Archives during the Interwar Period	83
– <i>CRISTINA CONSTANTIN</i> – The National Military Museum during the Interwar Period – a Space of Convergence for the Traditions of the Romanian Army	91
– <i>SERGIU BALANOVICI</i> – A Few Sidenotes on the “Avramescu Case”	103
• Scientific Life	
– The Meeting of the Full Board of the International Commission of Military History	
– <i>Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU</i>	109
• Publications Received at the Editorial Office	
– Constantin Chiper, <i>Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni [Homage to Fallen Heroes and War Veterans from Prahova County]</i> , Karta-Graphic Publishing House, Ploiești, 2020 – <i>CERASELA MOLDOVEANU</i>	111
• New books for Your Library (New Publications on Military Historiography)	112

- Redactor-șef: MANUEL STĂNESCU
- Responsabil de număr: PETRE OTU
- ALEXANDRU VOICU – redactor
 - ION MIHAIU – coperta
- ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, <http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88>

ARGUMENT

Cele două decenii care despart încheierea Primului Război Mondial și începutul celui de-al doilea, mult mai distrugător sub toate privințele decât cel anterior, a reprezentat un subiect intens cercetat sub aspect istoriografic. S-a acumulat, în consecință, o bibliografie impresionantă, accentul căzând pe evoluțiile politice, militare, economice, culturale etc. care au generat plonjarea în catastrofa planetară din anii 1939-1945, ale cărei reverberații le simțim în mod direct și astăzi, la trei sferturi de veac de la încetarea ei.

Pentru români, perioada interbelică este una de excepție, întrucât au trăit într-o Românie întregită, cea mai mare realizare de până atunci. De aceea, perspectivele istoriografice sunt marcate de această realitate istorică, sfârșită dramatic în vara de tristă amintire a anului 1940. În mod firesc, a existat și există un puternic curent care idealizează epoca, mai ales că a urmat o jumătate de secol de regimuri totalitare și dictatoriale (carlist, legionar, antonescian, comunist). Prin urmare, era de înțeles ca perioada celor două decenii de relativă libertate, de evidente progrese economice, de înflorire considerabilă a culturii să fi constituit un reper de neocolit, un model ce se impunea urmat, un ideal ce trebuia atins.

Concomitent, mai ales după anul 1989, anii interbelici au fost analizați și dintr-o perspectivă critică, evidențiindu-se lacunele sistemului democratic, insuficiența reformelor structurale care să consolideze societatea românească, corupția unei părți a clasei politice, afirmarea unor forțe politice de extremă dreaptă/stângă etc.¹

Dimensiunea militară s-a integrat acestei paradigme, astfel că avem de-a face și în acest domeniu cu o perspectivă, să-i spunem hagiografică, și cu una ce evidențiază insuficiențele sistemului militar².

Anul 1940 reprezintă unul de cumpănă pentru națiunea română, integritatea teritorială fiind grav afectată de seria de ultimatumuri și dictate, autori și beneficiari fiind mari puteri totalitare (URSS, Germania Italia), dar și state revizioniste mai mici – Ungaria și Bulgaria. România Întregită – România Mare – a încetat să mai existe, ceea ce semnifică și o înfrângere militară de proporții, mai ales că aceasta s-a produs în absența unei rezistențe armate.

Analiza acestui eșec militar de acum opt decenii, resimțit și astăzi ca o umilință greu de digerat, a făcut obiectul unui număr al Revistei de Istorie Militară (1-2/2020), publicație a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM)³. Istorici militari și civili au realizat o analiză cuprinzătoare a contextului internațional din acel an, marcat de înțelegerea dintre Germania și URSS (acordul Ribbentrop-Molotov, 23 august 1939), de extinderea conflictului mondial în nordul și vestul continentului european, de înfrângerea rapidă a Franței, pilon al statu quo-lui interbelic, a constrângerilor geopolitice la care era supusă România. Deopotrivă, a fost evidențiat rolul liderilor militari și comportamentul armatei în criza din lunile iulie-august 1940, precum și insuficiența consolidare internă, ceea ce a afectat capacitatea de rezistență în fața agresiunilor.

Actualul dosar este o continuare a problematicei abordate în primul număr din acest an al Revistei de Istorie Militară. El este consacrat problemelor militare ale României întregite, intenția

noastră fiind aceea de a analiza evoluția politicii militare și a armatei și pe această bază a crea premise pentru un răspuns calificat la întrebarea legitimă dacă era posibilă o rezistență în vara anului 1940.

Acest număr este rezultatul cooperării dintre Comisia Română de Istorie Militară și Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, colaborare pe care o dorim cât mai fructuoasă și în viitor. Adresăm mulțumiri tuturor contributorilor și sperăm ca problematica abordată să intereseze un număr cât mai mare de cititori.

PETRE OTU

Președintele Comisiei Române de Istorie Militară

NOTE

¹ O analiză echilibrată a perioadei ce cuprinde și bibliografia esențială în monografia: *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-septembrie 1940)*, ediția a doua revăzută și adăugită, coordonator: prof. univ. dr. Ioan Scurtu, secretar: prof. univ. Petre Otu, Editura Enciclopedică, București, 2010, 944 p.

² A se vedea și Petre Otu (coordonator), *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, Editura Militară, București, 2009, p. 141-190.

³ „Revista de Istorie Militară, nr. 1-2, 2020, p. 1-73.

INTERBELICUL MILITAR. PROLEGOMENE PENTRU UN TABLOU AL EPOCII

PETRE OTU *

Abstract

This study analyses the Romanian military system in the period between the two world wars, commonly known as the interwar period. During this time, it developed according to the experience of World War I, something that was very noticeable in the debates pertaining to the organization of the military body. In other words, Romania undeniably suffered from the “syndrome of the last war”. Another major influence was the French military model, which was adopted by the Romanian army in the period 1916-1918 and preserved during the interwar period.

The military body has gone through several stages, consistent with the developments on the international stage. Thus, in the period 1919-1924, the military structures of unified Romania were brought together, a process not without its own challenges: the integration of a significant number of military personnel from the former Austro-Hungarian and Russian armies; the expansion of the military infrastructure in the territories that united with Romania in 1918; the creation of a legislative framework attuned to the new realities, etc.

This was followed by roughly a decade in which the pace of the reforms was modest, meaning that the army suffered serious setbacks in terms of training and equipment.

By the mid-1930s, concomitantly with the worsening of the international environment and the prospect of a new war, Romania launched a race against time for strengthening the army. However, the army was not able to avoid the dismantling of the country's borders in the summer of 1940. Furthermore, it found itself in a humiliating position, being forced to withdraw from Bessarabia, Northern Bukovina, north-eastern Transylvania and from the Quadrilater without opposing any resistance.

Keywords: Romania, military system, World War I, interwar period

* Prof. univ. dr., președintele Comisiei Române de Istorie Militară.

„Marele Război” și consecințele asupra armatei române

Armata română trecuse, în anii 1916-1918, prin cel mai sever examen din istoria sa, iar comportarea a fost sinuoasă. În toamna anului 1916, organismul militar românesc s-a dovedit insuficient pregătit pentru a face față rigorilor unui război de o asemenea amploare și complexitate. Prin urmare, campania declanșată la mijlocul lunii august 1916 a cunoscut episoade eroice, dar și o succesiune de eșecuri, unele mai dureroase decât altele. Oltenia, Muntenia și Dobrogea au fost ocupate de Puterile Centrale, frontul stabilizându-se la începutul anului 1917 pe aliniamentul general Dunăre-Siretul Inferior-Carpații Orientali. Acest front era apărat în principal de armatele ruse, singura mare unitate română activă fiind Armata 2, comandată de generalul Alexandru Averescu și dislocată în munții Vrancei¹.

După un proces intens de reorganizare, desfășurat și cu sprijinul Misiunii militare franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, armata română a avut o contribuție decisivă la obținerea marilor victorii din vara anului 1917, de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Dar aceste victorii n-au putut fi valorificate, întrucât evenimentele din Rusia au dus, în cele din urmă, la disoluția întregului front oriental. România s-a văzut nevoită să accepte mai întâi armistițiul la Focșani (26 noiembrie / 9 decembrie 1917), preliminarile păcii la Bufta (20 februarie / 5 martie 1918) și, în final, tratatul de la București (24 aprilie / 7 mai 1918), ieșind din război. A reintrat în conflict la 28 octombrie / 10 noiembrie 1918, contribuind apoi, în anul 1919, la respingerea agresiunilor din est și vest, care atentau la unirea înfăptuită prin actele de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

Făurirea statului național unitar român nu a fost, așadar, opera directă a armatei române, obiectiv asumat prin decizia de la jumătatea lunii august 1916, dar contribuția ei a fost un factor de mare importanță. Sfârșitul fericit al războiului mondial, împlinirea idealului național au creat, evident, o stare de mulțumire, de satisfacție în rândul opiniei publice și al armatei. Pe acest fond, reflexia critică, dezbaterile serioase și responsabilă asupra erorilor, insucceselor, lipsurilor, lașităților etc. manifestate, individual sau colectiv, în anii

1916-1919 a fost destul de palidă. S-a mers pe principiul inutilității aducerii în prim plan a faptelor și evenimentelor deplorabile din timpul războiului, din moment ce totul s-a terminat cum nu se putea mai bine.

O materializare a acestei conduite o reprezintă cele două decrete din anul 1920, ale regelui Ferdinand, care amnistiau toate infracțiunile comise de militari și civili în timpul războiului recent încheiat. Decretul nr. 1547 din 9 aprilie 1920 a amnistiat, cu unele excepții de țineau de fapte foarte grave, infracțiunile comise de toți acei care au fost sub arme sau au îndeplinit un serviciu în armată în timpul războiului. Prin Decretul nr. 2021 din 4 mai același an se amnistiau infracțiunile comise de civili „Toți locuitorii din vechiul regat, stipula documentul, care în momentul comiterii infracțiunii nu erau sub arme, nici nu îndeplineau în fapt vreun serviciu în armată, beneficiază de amnistie, în limitele și condițiunile arătate mai jos, pentru infracțiunile de competența instanțelor civile și militare săvârșite până la data încheierii armistițiului general (11 noiembrie, st.n.)”².

Dacă pe plan juridic erorile, lașitățile, incompetența, încălcarea jurământului, dezertarea, pactizarea cu adversarul etc. au fost exonerate³, în spațiul public au existat încercări de analiză critică a stărilor de lucruri din timpul războiului mondial. Cea mai importantă a aparținut generalului Alexandru Averescu, acesta publicând o serie de articole în ziarul partidului său, „Liga Poporului”, adunate apoi în volum sub titlul „Răspunderile”⁴.

Ele au avut un mare ecou, dar n-au fost suficiente pentru o realizare a unei mase critice, aptă să declanșeze o dezbatere națională privind responsabilitățile în pregătirea și ducerea Războiului de reîntregire. Să mai adăugăm și faptul că, odată ajuns la guvernare în fruntea formațiunii sale, Liga (Partidul) Poporului, Alexandru Averescu a uitat cu totul de răspunderile și vinovățiile trecutului recent⁵.

Totuși, disputele privind „vinovățiile” și „responsabilitățile” războiului au fost destul de numeroase. Mulți dintre cei aflați în posturi de comandă, unii înlăturați din funcții pentru incapacitate și rezultate slabe, au publicat memorii, studii și articole prin care se dezvinovăteau pentru deciziile și comportamentul pe câmpul de luptă, transfe-

rau responsabilitatea eșecurilor asupra altora, evidențiau justetea propriilor decizii, criticau conduita unor camarazi sau a eșaloanelor superioare, își asumau integral unele victorii etc. Din lunga listă a acestora, subiect puțin abordat în istoriografie, amintim pe generalii Ion Anastasiu⁶, Mihail Aslan⁷, I. Basarabescu⁸, Grigore Crăiniceanu⁹, Ioan Culcer¹⁰, I. Dumitrescu-Osânceanu¹¹, Scarlat Panaitescu¹², Teodor Tăutu¹³, Constantin Teodorescu¹⁴, coloneii C. Caratașu¹⁵, Alexandru I. Lupașcu-Stejar¹⁶ etc.

Aceste lucrări, dincolo de opiniile divergente și contradictorii exprimate, constituie o sursă prețioasă pentru analiza în spirit critic a parcursului belic al românilor în cel mai mare conflict pe care îl cunoscuse omenirea până atunci.

Una dintre problemele cele mai importante din primii ani postbelici a fost cea ofițerilor și subofițerilor din fostele armate austro-ungare și ruse, mai ales că parte din aceștia erau români.

Cum se cunoaște foarte bine, românii aflați în componența celor două imperii au fost suspuși de la începutul lunii august 1914 obligațiilor militare, ei luând parte la ostilități pe diverse teatre de operații (Galiția, Bucovina, Caucaz, Italia)¹⁷.

Dincolo de comportarea lor pe câmpul de luptă, se cuvine menționat rolul cu totul deosebit în procesul de unire cu țara, militarii români din cele două armate reprezentând fermenti ai unității naționale. Militarii de origine română din armata rusă au contribuit substanțial la redeșteptarea națională și organizarea instituțională din Basarabia în anul 1917, crearea Sfatului Țării, ce și-a deschis lucrările la 21 noiembrie / 4 decembrie 1917, fiind decisă de Congresul militarilor moldoveni desfășurat la Chișinău în perioada 20-27 octombrie (stil vechi).

La rândul lor, militarii români din armata austro-ungară, în condițiile prăbușirii monarhiei bicefale, au asigurat ordinea în Viena și Praga, precum și liniștea și ordinea pe teritoriul Transilvaniei în lunile octombrie – decembrie 1918, ceea ce a permis desfășurarea în condiții optime a Marii Adunări de la Alba Iulia de la 18 noiembrie / 1 decembrie, care a decis unirea cu România.

În aceste condiții integrarea ofițerilor și cadrelor inferioare ce au provenit din cele două

armate a constituit o necesitate, mai ales că noua Românie s-a clădit pe temelii democratice, momentul declanșator fiind modificarea Constituției în vara anului 1917 de către Parlament, ceea ce a permis adoptarea celor două reforme – agrară și electorală¹⁸. Au urmat alte reforme, care au culminat cu adoptarea Constituției din 1923, care a asigurat cadrul democratic pentru evoluția societății românești în perioada dintre cele două războaie mondiale¹⁹.

Dar, procesul de integrare a fost destul de dificil. S-au creat comisii, compuse din ofițeri din Vechiul Regat și cele din teritoriile ce s-au unit cu țara, iar fiecare caz în parte a fost analizat cu atenție²⁰. Au existat și dificultăți de ordin lingvistic. În fosta armată austro-ungară, regulamentele, ordinele și instrucțiunile erau redactate în limba germană, în care se dădeau comenzile. Unii ofițeri care au făcut cere de integrare s-au confruntat cu greutăți în însușirea normelor ce stăteau la baza organizării și funcționării armatei române.

Au existat și nemulțumiri legate de avansarea în grad, unii ofițeri proveniți din fostele armate austro-ungară și rusă fiind trecuți în urma promoțiilor din Vechiul Regat. Treptat dificultățile au fost depășite, astfel că au existat cariere prestigioase ale unor ofițeri formați în armatele celor două imperii. Amintim cu titlul de exemplu pe generalii Danilă Papp, Alexandru Hanzu, Iosif Iacobici, Ion Ilcușu ș.a., ce au ocupat funcții înalte în armata română (comandanți de divizii, de corp de armată, șef al Marelui Stat Major, ministru de Război).

Un alt fenomen care a cauzat mari greutăți mai ales în primii ani postbelici a fost cauzat de avansările masive făcute în timpul războiului, motivul invocat fiind necesitatea „creșterii moralului” corpului ofițeresc. Deși, în toamna anului 1916, armata română suferea înfrângeri succesive, totuși s-a recurs la avansări pe bandă rulantă, între beneficiari fiind și prințul moștenitor Carol, contactul acestuia cu frontul fiind anemic, rezultat al insistențelor mamei sale, Regina Maria. Ideea avansărilor a aparținut generalului Dumitru Iliescu, în acel moment șef al Marelui Cartier General, deși au existat atenționări din partea unor colaboratori²¹. Cum măsura a generat multe proteste, s-au recurs la decizii ulterioare care

au amplificat nemulțumirile. După bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, s-a desființat Legea înaintărilor în armată și s-a decis ca toți cei care nu fuseseră avansați la începutul lunii noiembrie 1916 să primească un grad în plus. Mai mult, au existat numeroase situații de avansări ale unor ofițeri care beneficiaseră anterior de această facilitare. Au existat avansări pe scară largă și la gradul de general, deși el presupunea o anumită pregătire și experiență. Problematika excede cadrul restrâns al acestui studiu, dar vom reține următoarea situație. În *Anuarul Armatei* al ofițerilor activi pe anul 1916, când s-a intrat în război, figurau 11 generali de divizie și 47 generali de brigadă²². Patru ani mai târziu, în *Anuarul* din 1920, primul apărut după război, erau menționați trei generali de corp de armată, 24 generali de divizie și 111 generali de brigadă²³.

Inflația de grade mari este întâlnită în proporție sporită și la ofițerii superiori (colonei, locotenenți-colonei și maiori). Consecințele au fost negative, cadrul armatei postbelice s-a impus a fi mărit, statele de organizare fiind la rândul lor umflate, pentru a cuprinde numărul mare de ofițeri. În plus, acolo unde înainte de război existau funcții îndeplinite de subofițeri sau ofițeri inferiori, după război pe ele au fost numiți maiori, locotenenți-colonei și colonei. În paranteză, nici un ministru de război din perioada interbelică nu a fost capabil să redreseze situația, să îndrepte radical starea de lucruri, deși inițiative au existat.

Lecțiile Marelui Război.

Privire din trecut spre viitor

Primul Război Mondial a fost unul pozițional, aserțiune care este în întregime valabilă pentru frontul occidental (franco-britanic-american) și cel italian. Performanțele remarcabile ale artileriei și armamentul automat au făcut din defensivă forma principală a acțiunilor de luptă. Analiza lecțiilor oferite de „Marele Război” a constituit o preocupare importantă a teoreticienilor militari români.

În primii ani de după război a prevalat experiența traumatizantă a confruntărilor din anii 1914-1918, astfel că activitatea teoretică s-a raportat preponderent la ea. În toată perioada celor două decenii, raportul dintre „sindromul ultimului război” și perspectivele în-

noitoare referitoare la viitorul conflict armat a rămas constant în favoarea celui dintâi. Fără a intra în detalii, menționăm că doctrina militară franceză a fost adoptată oficial în armata română la 17 mai 1924 prin asumarea Regulamentului provizoriu francez pentru angajarea în luptă a marilor unități ca document doctrinar de bază²⁴.

Modelul militar francez de organizare s-a păstrat în toată perioada interbelică²⁵, fapt cât se poate de explicabil prin colaborarea foarte strânsă din timpul Primului Război Mondial, când în România a funcționat o misiune militară franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot²⁶.

Pentru construcția militară românească, modelul francez a adus, pe lângă beneficii evidente, în fond Franța era o mare putere militară învingătoare, și constrângeri în plan teoretic și acțional. Iată, de pildă, trimiterea ofițerilor în străinătate pentru pregătire și perfecționare s-a realizat cu prioritate în școlile militare din Hexagon. O situație diferită față de perioada de dinainte de război, când pregătirea ofițerilor se făcea, pe lângă Franța, și în Germania, Austro-Ungaria, Italia, Belgia²⁷.

De asemenea, reflexia teoretică a fost în mare măsură tributară ideilor și concepțiilor vehiculate în Franța²⁸. Florea Țenescu, viitor șef al Marelui Stat Major, aprecia că într-un viitor război „doctrina franceză va avea cea mai mare întrebuințare”²⁹. Pe aceeași linie, Ion Cernăianu se pronunța pentru adaptarea doctrinei franceze la necesitățile militare ale României, ca una ce fusese validată în cel mai mare conflict militar din istorie.

	Ofițeri	Trupă
Infanterie	5.289	142.189
Artilerie	1.524	29.992
Cavalerie	623	15.257
Geniu, comunicații, transmisiuni, căi ferate, tancuri	462	14.491
Aeronautică	135	3.448
Marină	180	3.014
Servicii și învățământ	3.243	57.149
Total	11.456	265.540

Efectivele armatei române, 1920

Regele Ferdinand adresându-se elevilor Școlii militare de ofițeri de infanterie (1921)

În anii interbelici, gândirea militară franceză a fost încorsetată în „sindromul ultimului război”, viitorul conflict fiind perceput pe baza celui anterior. Expresie a acestei atitudini conservatoare l-a reprezentat „linia Maginot”, în spatele căreia armata franceză s-ar fi apărat și ar fi obținut victoria. Spiritul defetist, strategia defensivă, s-au răspândit adânc în rândurile corpului ofițeresc, al clasei politice și al opiniei publice franceze. Pe fondul reînarmării Germaniei, odată cu venirea la putere a regimului nazist, Franța a avut reale dificultăți în a ține pasul cu fostul adversar, trăind cu iluzia unei puteri militare imbatabile, dar care s-a dovedit departe de realitate. Vocile lucide, cum ar fi cea a lui Charles de Gaulle, autorul unor lucrări în care propunea idei novatoare, au fost prea puține pentru schimba orientarea generală a gândirii militare franceze, încremenită în experiența „Marelui Război”³⁰.

Treptat, pe fondul dezbaterilor din gândirea militară universală, au început să apară și în gândirea militară românească opinii care încercau să acrediteze și alte perspective asupra viitorului război și implicit pentru nou model al construcției militare românești, ținând seama și de noua poziție geopolitică și geostrategică a României întregite.

Referitor la acest aspect, generalul de divizie N. Mihăescu, scria în amintirile sale că

„trebuie să încetăm de a ne înșela singuri prin ascunderea greșelilor și defecțiunilor noastre din ultima campanie; căci dacă în războiul cel mare aceste greșeli și defecțiuni au putut fi atenuate în parte de marii noștri aliați prin sfârșitul fericit al războiului, nu putem ști ce rezultat ne-ar putea rezerva destinul într-un viitor război pe care am fi siliți să-l întreprindem singuri bazați pe propriile noastre mijloace, fără sprijinul și concursul aliaților noștri”³¹.

Un aspect al acestui nou curent în gândirea militară românească l-a reprezentat efortul de a clădi o doctrină militară națională. Iată, Mircea Tomescu, în lucrarea clasică *Știința militară și doctrina românească*, sublinia că fiecare stat trebuie să-și elaboreze o doctrină proprie, ale cărei fundamente se regăsesc în primul rând în studiul istoriei militare naționale³². Necesitatea unei doctrine naționale au susținut-o, între alții, teoreticieni, cum sunt: Constantin N. Hârjeu, Ion Jitianu, Ioan Sichitiu, Alexandru Ioanițiu ș.a. Ultimii doi autori subliniau că: „fiecare armată să aibă doctrina sa proprie națională, izvorâtă din situația ei specifică din punct de vedere politic, geografic și militar”³³.

Cu toate aceste eforturi, România nu a încheiat în anii interbelici o doctrină proprie, fiind dependentă de cea franceză, pe care a încercat să o adapteze, cu mai mult sau mai puțin succes, la realitățile românești.

Configurarea sistemului militar interbelic

În consens cu experiența Primului Război Mondial, principiul fundamental al organizării militare a fost cel al „națiunii armate”, lucru evidențiat atât de documentele oficiale, cât și de teoreticienii militari. „În forma lui modernă – se sublinia într-un studiu al Marelui Stat Major din primii ani postbelici – războiul nu va mai putea fi dus numai de armată; ea va pune la contribuție spontan, continuu și total, cu sau fără voința poporului, totalitatea mijloacelor unei națiuni și ca urmare, cu cât aceasta va fi mai din timp și mai complet pregătită să se apere, cu atât izbânda se va obține mai repede, cu mai puține sacrificii în vieți și bani – și cu mai mari rezultate”³⁴.

La rândul său, generalul Nicolae Alevra aprecia că principiul națiunii armate însemna „coordonarea din vreme cu adâncă pricepere și destoinicie a tuturor forțelor națiunii în vederea colaborării lor viitoare, crearea unei industrii naționale de apărare, punerea țării să lupte cu mijloacele ei proprii în orice situație politică și cu orice vrăjmaș. Războiul de mâine va fi în special un război de materiale și de uzură”³⁵.

Și *Enciclopedia României* reținea faptul că „Astăzi se trăiește concepția integrală a Națiunii Armate, confirmată prin faptul că războaiele moderne reclamă punerea în funcțiune a tuturor forțelor și a tuturor mijloacelor de care dispune o țară”³⁶.

Conceptul „națiunii armate”, analizat de teoreticienii militari ai epocii, presupunea realizarea multor elemente: pregătirea militară a întregii populații masculine valide; echiparea operativă a teritoriului național; dezvoltarea infrastructurii rutiere și feroviare; crearea unei industrii de apărare, capabilă să asigure producerea în țară a armamentului și tehnicii de luptă etc.³⁷ Dar coloana vertebrală, osatura acestei concepții era reprezentată de armată.

Principiul teoretizat de gânditorii militari a fost larg acceptat de spectrul politic românesc, de opinia publică. Însă, materializarea lui întârziat foarte mult, astfel că la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, se adoptaseră foarte puține măsuri și acelea mai mult de ordin legislativ. Din rândul acestora menționăm adoptarea de către Parlament, în aprilie 1933, a

Legii asupra organizării națiunii și teritoriului pentru timp de război care sintetiza într-o manieră specifică principalele idei ale timpului³⁸. Potrivit actului normativ, susținerea efortului de apărare presupunea: organizarea forțelor militare; orientarea opiniei publice; dezvoltarea industriei, agriculturii și comerțului în legătură cu nevoile apărării naționale; organizarea și dezvoltarea tuturor mijloacelor de comunicații și transport; pregătirea preregimentară a tinerilor de la vârsta de 19 ani la 21 de ani; organizarea defensivă a teritoriului.

Singura idee pusă în practică a fost pregătirea premilitară (preregimentară) a tinerilor de 18, 19 și 20 de ani³⁹. Potrivit legii adoptate de Parlament, în aprilie 1934, durata pregătirii era fixată la 40-50 ședințe anual, desfășurate, de regulă, în zilele de sărbătoare, la care se adăuga o concentrare anuală de 4-7 zile.

Activitatea era organizată de Inspectoratul Pregătirii Premilitare, organism subordonat Inspectoratului General al Comandamentelor Teritoriale. În fiecare județ s-au creat subinspectorate, iar în plase și comune, centre și, respectiv, subcentre de pregătire. Personalul instructor provenea din rândul ofițerilor și subofițerilor activi și de rezervă, iar programul de pregătire era de așa manieră alcătuit încât să-l familiarizeze pe tânăr cu problematica serviciului militar activ.

Cel mai important element al sistemului militar românesc interbelic a fost armata, misiunea ei fiind statuată în Constituția din 1923⁴⁰. Titlul V al Legii fundamentale se referea la organizarea puterii armate. Șeful statului (regele) era „capul puterii armate”, el conferind gradele militare. Articolul 123 stabilea înființarea unui consiliu superior al apărării țării care avea drept sarcină să se îngrijească „de măsurile necesare pentru organizarea apărării naționale”. Constituția stipula că toți cetățenii români, fără deosebire de origină etnică, limbă sau religie, fac parte din unul din elementele puterii armate, care, la rândul ei, se compunea din armata activă, rezerva și milițiile.

Într-o primă etapă, care se întinde până în anul 1924, s-au luat măsuri pentru redimensionarea forțelor militare la scara țării reîntregite, trecerea lor de la starea de război la cea de pace, adoptarea unei legislații care să țină cont de învățămintele reieșite din desfășurarea pri-

mei conflagrații mondiale și noua configurație politico-teritorială a statului român etc. Astfel, în luna iunie 1919 a fost creat Consiliul Superior al Armatei „organul permanent pentru organizarea, pregătirea de război și conducerea operativă a armatei”⁴¹. El era format din experți și teoreticieni militari și avea sarcina de a identifica modalitățile și mijloacele prin care să se pună de acord organizarea armatei române cu „noile mijloace de luptă apărute, cu exigențele câmpului de luptă modern”. Noua structură înlocuia, în mod practic, Comitetul inspectorilor generali ce a funcționat în perioada antebelică.

În vara aceluiași an s-au înființat trei inspectorate de armată⁴². Potrivit regulamentului de funcționare, adoptat în luna septembrie 1922, inspectoratele funcționau sub directă autoritate a regelui și a ministrului de resort, inspectorii fiind destinați să comande armate în timp de război. La pace inspectorii de armată supravegheau pregătirea de luptă a comandamentelor și trupelor din regiunea de responsabilitate, elaborau planurile de operație ale structurilor subordonate și conduceau aplicațiile și manevrele lor⁴³.

Tot în anul 1919, a fost înființat Comandamentul trupelor de comunicații, subordonat Inspectoratului tehnic al genului, care avea în subordine o brigadă de căi ferate și pontonieri și una de specialități (tracțiune automobilă, proiectoare, telefonie, telegrafie, hidrologie,

fotografie etc.)⁴⁴. În iunie 1920, ca o expresie a adâncirii caracterului tehnic al structurilor militare, s-a creat Direcția 11 tehnică și Comitetul tehnic al materialelor de război⁴⁵.

Între timp, după campania împotriva Republicii Ungare a Sfatului, a început demobilizarea armatei române. La 18 martie 1920, Marele Cartier General a fost desființat, rămânând active, până la 1 aprilie 1921, Comandamentul trupelor de vest (pentru Transilvania) și Comandamentul trupelor de est (pentru Basarabia).

Pe baza prevederilor constituționale, Parlamentul a adoptat, la 14 martie 1924, Legea privind înființarea „Consiliului Superior al Apărării Țării” cu misiunea de a examina, coordona și soluționa toate chestiunile relative la apărarea națională⁴⁶.

Sintetizând preocupările din primii ani postbelici, Parlamentul a adoptat, la 23 iunie 1924, „Legea relativă la organizarea armatei”, document care a stat la baza sistemului militar românesc interbelic. Potrivit actului normativ, serviciul militar era obligatoriu pentru toți cetățenii țării de sex masculin, începând cu 21 de ani. El avea o durată de 29 de ani, împărțită în trei mari etape – activitate; rezervă; miliție⁴⁷. Toți tinerii care până la data de 31 decembrie a fiecărui an împlinesc 19 ani, erau înscriși în controalele cercului de recrutare în circumscripția căruia își au domiciliul.

Nicolae Iorga susținând o conferință în fața unor ofițeri

Până la 21 de ani împliniți, acești tineri erau la dispozițiunea ministerului de război, pentru pregătirea lor preregimentară.

Militarii până la vârsta de 41 de ani, respectiv cei aflați sub arme, completare și rezervă, formau armata activă, ce acționa pe front. Milițiile erau destinate în timp de pace să asigure ordinea publică în țară, iar în timp de război aveau misiunea să facă siguranța spatelui armatei de operații.

Teritoriul României se împărțea din punct de vedere al comandamentului armatei, în șapte regiuni militare, corespunzătoare celor șapte corpuri de armată, regiuni care se stabileau prin înalt decret, după resursele de recrutare, nevoile de mobilizare și în legătură cu împărțirea administrativă a țării. La rândul ei, fiecare regiune militară se subdiviza în cercuri de recrutare. Două sau mai multe corpuri de armată, împreună cu alte unități și formațiuni de servicii se grupau în inspectorate generale de armată, însărcinate cu supravegherea pregătirii de război din toate punctele de vedere. Legea din anul 1924 a rămas, practic, în vigoare până la finalul perioadei, actele normative ulterioare aducând puține modificări⁴⁸.

Dacă pe plan legislativ și organizatoric, măsurile întreprinse în primii ani postbelici au fost corespunzătoare, în domeniul înzestrării cu armament și tehnică de luptă modernă acestea au fost insuficiente sau chiar au lipsit, astfel că armata română a rămas cu materialul folosit în timpul războiului, care s-a uzat moral și fizic.

O a doua etapă în evoluția organismului militar românesc se întinde pe parcursul a circa unui deceniu, până către jumătatea deceniului al patrulea. A fost un răstimp în care s-au făcut eforturi pe plan legislativ și organizatoric pentru întărirea capacității de apărare, dar acestea s-au dovedit insuficiente pentru a se putea vorbi de o modernizare efectivă a armatei române⁴⁹. Legea din 1932 pune un mare mai mare accent pe genurile de arme tehnice (transmisiuni, pionieri, pontonieri, tracțiune automobilă etc.). S-a preconizat, între altele, crearea unei brigăzi de transmisiuni, pionieri și comunicații, precum și a uneia de tancuri (care de luptă în terminologia epocii). Ultima s-a înființat abia în octombrie 1939⁵⁰.

Aviația, armă nouă care a suscitât discuții aprinse între teoreticienii militari, și-a consolidat structurile organizatorice. La 1 mai 1931, a intrat în vigoare legea privind constituirea „Fondului Național al Aviației”, prin care se urmărea asigurarea de fonduri pentru achiziționarea de avioane și armament. În zilele de 18-19 aprilie 1932, Senatul și Camera Deputaților au adoptat Legea privind organizarea Aeronauticii (aviația și apărarea antiaeriană) și înființarea Subsecretariatului de Stat al Aerului.

Potrivit acestui document, pe lângă Ministerul Apărării Naționale se înființa un Subsecretariat de Stat al Aerului, care avea scopul să conducă și să administreze, în mod unitar, toate mijloacele aeriene și antiaeriene. El avea în subordine aeronautica militară, aviația civilă, Institutul Meteorologic Central, Direcția Tehnică, Direcția Aeronautică, Serviciul Administrativ, Serviciul Sanitar. Legea era apreciată ca un pas înainte pe calea dezvoltării acestei arme, dar efectele ei au constat mai mult în sporirea lanțului birocratic, prin crearea a numeroase comandamente, direcții, servicii și birouri.

Cât privește marina română, compusă din două mari unități operative – Divizia de Mare și Divizia de Dunăre, a avut alocate fonduri mici, astfel că programele din această perioadă, în special cel din 1929 (al șaselea document de acest gen din istoria marinei) nu au fost transpuse în practică (a se vedea studiul consacrat subiectului din acest număr).

Accelerarea pregătirilor militare.

O cursă contra cronometru

Către jumătatea deceniului al patrulea, pe fondul creșterii tensiunilor din viața internațională, situația armatei române genera îngrijorări în rândul autorităților și al opiniei publice. Analizele arătau că în destule domenii existau neajunsuri serioase, ceea ce se răsfrângea asupra stării ei de operativitate. Armamentul și muniția aflate în dotarea armatei române erau, în bună măsură, uzate fizic și moral. În plus, exista o mare varietate de modele, eforturile și măsurile întreprinse pentru unificarea lor soldându-se cu rezultate mediocre. Astfel, trupele de uscat dispuneau de patru tipuri de arme pentru infanterie, patru modele de tunuri de câmp, șase de obuziere, trei de tunuri de ase-

diu, două de tunuri de munte etc. Cu o situație asemănătoare se confrunta și aeronautica, unde se puteau întâlni 25 de tipuri de avioane și peste 15 de motoare. Într-un memoriu semnat de generalul V. Hentzescu privind starea și perspectivele aeronauticii se aprecia că ea seamănă „cu un muzeu demn de a rivaliza cu o expoziție perfect organizată”⁵¹.

Starea echipării unităților și marilor unități era și ea precară, lipsurile cifrându-se la 25-75% pentru micul echipament; 40-50% pentru îmbrăcăminte; 25-60% pentru marele echipament; 8-37% obiecte de cazarmament. În aceeași parametri se găsea și cazarea trupei, clădirile existente fiind lipsite de multe din dotările strict necesare.

Pregătirea cadrelor și instruirea trupelor resimțeau din greu lipsa fondurilor și a unei strategii coerente. Existau deficite însemnate la ofițerii inferiori, în special la infanterie și artilerie, iar concentrările celor de rezervă se efectuau în mică măsură. Cât privește instruirea trupei s-a recurs masiv și constant, mai ales în timpul crizei economice din anii 1929-1932, la procedeul „concediilor bugetare”, procentul celor neinstruiți ajungând la 30% sau chiar la 50%, așa cum s-a întâmplat în 1932.

Semnificativă este aprecierea ministrului Franței în România, Puaux, conținută într-un document trimis lui Jean Paul Boncour la 17

aprilie 1933. Diplomatul francez scria că „armata română trebuie să fie considerată ca fiind de o valoare aproape nulă, în ceea ce privește armamentul, munițiile, aviația și organizarea eventuală a unei industrii de război”⁵².

Această stare de lucruri se datora, în mare măsură, subfinanțării armatei, procedeu la care au recurs toate guvernele de după război. Spre exemplu, în perioada 1920-1932, media sumelor alocate armatei din bugetul general al statului a fost de 13,79% cu mult în urma altor țări europene cum ar fi Polonia – 33,7%; Italia – 29,3%, Franța – 26%, Bulgaria – 23%, Iugoslavia – 22,7%; Cehoslovacia – 18,2%⁵³. Alocațiile bugetare departe de necesități erau repartizate deficitar, cele mai mari sume mergând la cheltuieli de întreținere și nu la cele de înzestrare. De exemplu, în 1921 numai 1,40% din sumele alocate erau destinate pentru dotare, iar zece ani mai târziu, procentul pe hârtie a ajuns la 15%, dar achizițiile de armament au fost sistate din cauza marilor greutăți economice provocate de criză.

În condițiile înrăutățirii considerabile a climatului internațional, România risca să devină victima sigură a tendințelor revizioniste și revanșarde. Prin urmare pregătirile militare s-au accelerat, apărarea țării devenind un domeniu prioritar al activității guvernamentale. Măsurile luate au accelerat proce-

Victor Slăvescu, ministrul înzestrării armatei, la Galați, la Regimentul 8 Călărași

Prim-ministrul Armand Călinescu și Victor Slăvescu, ministrul înzestrării armatei (10 mai 1939)

sul de modernizare a armatei române, dar disfuncționalitățile congenitale, genetice am putea spune, ce urcă mult în timp, nu au putut fi lichidate. Au fost, însă, și inițiative care au reprezentat un impediment în funcționarea organismului militar. Este și cazul administrației militare centrale, care s-a diversificat, creându-se trei departamente.

La 14 noiembrie 1936, s-a înființat Ministerul Aerului și Marinei, prin contopirea Subsecretariatului de Stat al Aerului cu Inspectoratul General al Marinei⁵⁴. Următorul pas l-a reprezentat crearea, la 15 octombrie 1938, a Ministerului Înzestrării Armatei⁵⁵. Întrucât existau mai multe departamente care se ocupau de apărarea țării, s-a creat Comitetul de Coordonare a Apărării Țării, compus din premier, miniștrii apărării naționale, aerului și marinei, înzestrării armatei și șeful Marelui Stat Major. Hotărârile comitetului erau aduse la îndeplinire de Marele Stat Major. Existența a trei departamente în domeniul administrației centrale militare, justificată de inițiatori drept o soluție care să impulsioneze dezvoltarea

categoriilor de forțe armate, a sporit, în fapt, aparatul birocratic și a îngreunat actul de conducere.

Necesitatea îmbunătățirii dotării armatei române a impus constituirea, prin Decretul-lege nr. 2329 din 27 mai 1937, a „Delegației interministeriale pentru înzestrarea armatei”. Acest organism era condus de primul ministru și avea în componență pe miniștrii apărării naționale, finanțelor, aerului și marinei, industriei și comerțului⁵⁶.

Revigorarea economică și sporirea încordării internaționale au determinat alocarea de fonduri mult mai mari pentru apărarea țării. Acest lucru s-a realizat atât prin bugetul general al statului, cât și prin credite extraordinare sau fonduri speciale. Astfel, pe lângă Fondul Național al Aviației, în noiembrie 1934, s-a constituit Fondul Apărării Naționale. Acesta urma să fie alimentat, în principal din resurse financiare extrabugetare și era destinat finanțării procesului de înzestrare al armatei. Începând din anul financiar 1935/1936, Fondul Apărării Naționale a figurat separat în bugetele armatei, suma pentru anul 1937/1938 ridicându-se la 15 209 000 000 lei.

De asemenea, la 24 septembrie 1938 s-a adoptat „Legea pentru înființarea Fondului Național al Marinei”, care era destinat finanțării lucrărilor maritime – porturi, baze navale, canale, apărarea coastelor, cumpărări de nave etc.

Concomitent au fost acordate noi facilități industriei autohtone de apărare, prin Decretul-lege nr. 2733 din 10 iulie 1937, mărindu-se avansul de la 20% la 40% la încheierea contractelor de armament. Acest fapt a imprimat un ritm viu de dezvoltare a producției proprii de armament, muniție și tehnică de luptă. Concomitent, au sporit comenzile din țări cum sunt Cehoslovacia, Franța, Italia etc.

La 27 aprilie 1935, Consiliul Superior al Apărării Țării a aprobat planul general de înzestrare a țării, eșalonat pe zece ani, suma totală ridicându-se la 28 971 957 907 lei.

S-au făcut progrese însemnate în privința pregătirii și echipării operative a teritoriului, trecându-se, în sfârșit, de la faza de proiect la cea de activitate efectivă. La 24 aprilie 1934 a fost aprobat „Studiul echipării frontului de vest în vederea mobilizării preventive”,

document care a fost valabil până în 1936. La 5 martie 1937, Consiliul Superior al Apărării Țării a aprobat proiectul „Organizarea permanentă defensivă a Frontului de vest” pe baza căruia s-au desfășurat lucrările de fortificare a graniței de vest, eforturile canalizându-se spre „închiderea” celor două porți – Mureșul și Someșul, prin construirea de puncte și centre de rezistență, șanțuri antitanc, rețele de sârmă ghimpată etc.

Opțiunea pentru fortificarea graniței de vest s-a conturat pe fondul apropierii dintre Moscova, Paris și Praga. În mai 1935, Franța și Cehoslovacia au încheiat tratate de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, țara care, în plus, își manifesta disponibilitatea de a acționa pentru crearea unui sistem al securității colective în Europa.

În consecință, diplomația românească a apreciat că Uniunea Sovietică nu mai reprezenta un pericol pentru România. Marele Stat Major s-a conformat acestei orientări hotărând să-și direcționeze forțele și mijloacele spre apărarea frontierei de vest. Apreciem, însă, că diplomația românească n-a sesizat jocul dublu al Moscovei, care vedea în securitatea colectivă doar o modalitate de atingere a intereselor sale de expansiune spre vest. Consecința directă a fost că frontiera pe Nistru a rămas neacoperită. În 1940, prima lovitură a venit din partea Uniunii Sovietice, ultimatumul sovietic găsind armata română fără fortificațiile necesare în partea de est a țării⁵⁷.

Din punct de vedere organizatoric, modificările au fost modeste, ele vizând doar unele genuri de armă, cum ar fi cavaleria și trupele de munte⁵⁸.

În deceniul al patrulea al secolului al XX-lea, armata română s-a confruntat și cu gusturile și capriciile regelui Carol al II-lea, dincolo de corupția practică pe scară largă în beneficiul propriu. El era pasionat de decorații și iubea parada și spectacolul oferit de armată în asemenea ocazii. Grigore Gafencu oferă amănunte semnificative referitoare la acest aspect al personalității suveranului. „În fiecare lună, scria ilustrul diplomat în Însemnările sale politice, inventează câte o nouă decorație. După «Virtutea Aeronautică», care are numeroase medalii și cruci și subtile subdiviziuni între decorații civile și militare, de timp de pace și de timp de război, s-a înființat «Pour le Mérite»,

**Grigore Gafencu, ministru de externe
(1938-1939)**

o decorație specială pentru anumite fapte și merite privitoare direct la persoana regelui”⁵⁹. Erau, în total, 15 decorații, cele mai multe militare, fapt ce l-a determinat pe Grigore Gafencu să constate amar: „Și când te gândești că Franța nu are decât «Legiunea de Onoare»”⁶⁰.

Regele Carol al II-lea era pasionat nu numai de decorații, ci și de uniforme. „Armata noastră – notează același Grigore Gafencu – și-a schimbat cu desăvârșire înfățișarea. Șepci ca la ruși și ca la japonezi. Culori violete. Uniforme de toate felurile: avem regimente de englezi, de suedezi, de germani din vremea imperiului”⁶¹.

Legat de acest aspect, el relatea discuția cu doi diplomați polonezi, ce au rămas uimiți de parada de la 10 mai. „O revistă de Music Hall – scrie Grigore Gafencu, redând impresiile celor doi – uniforme ciudate, multicolore, neobișnuite, în afară de tradiția și de datinile armatei noastre, în opoziție, de asemeni, cu simplitatea și uniformitatea cerute de necesitățile războiului. Iar în spatele armatei de paradă, împodobită cu atâtea zorzoane netrebuincioase, armata de luptă care lipsește de toate”⁶².

Cele scrise de Gafencu reflectă, fără doar și poate, o realitate tristă a unei perioade, altminteri fastă, atât pentru armată, cât pentru întreaga

ga societate românească, așa cum spuneam la început. Lipsurile și disfuncționalitățile din sistemul militar românesc își aveau cauza primară și am zice fundamentală, în starea generală de dezvoltare a țării, în evoluția contradictorie și sinuoasă spre modernitate a societății românești. Dar, în același timp, multe din ele erau și expresia unui management pe alocuri defectuos al liderilor politici și militari, nu numai din perioada interbelică, care au apreciat că armata este o „haină pentru vremea rea”, iar necesitățile ei se impun satisfăcute doar în momente de pericol iminent. De aceea, Grigore Gafencu sublinia cerința că „trebuie să avem și o țară demnă de o armată bună. O țară care să aibă neconținut grija materială pentru armament, grijă morală pentru ostași. O țară în care interesele personale să nu înăbușe devotamentul pentru cauza publică și în care avântul să nu pară nefolositor, entuziasmul inoportun și vitejia demodată. Vrem o armată vitează într-o țară vitează”⁶³.

	Activi	Rezerviști	Total
Ofițeri	7.369	5.324	12.693
Subofițeri	16.845	2.925	19.770
Trupă	64.630	278.695	343.325
Total	88.844	286.944	375.788

Effectivele armatei române, 1939

Desigur, prin această apreciere, exprimată cu plasticitate de către Gafencu, nu se dorea o militarizare a societății românești, transformarea ei într-o imensă cazarmă, o postură specifică, în general, regimurilor dictatoriale. Or, România interbelică a rămas, cu excepția anilor 1938-1940, când a funcționat regimul de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea, o societate democratică, în pofida scăderilor și imperfecțiunilor manifestate pe parcurs. Armata a avut funcții bine definite în legislația națională și militarii nu au depășit, de regulă, cadrul stabilit. Ea s-a păstrat de-a lungul anilor interbelici și, în general, în toată existența sa, în limitele constituționale; militarii, mă refer la corpul de cadre profesionalizat, nu au reprezentat o castă, ci mai mult o elită, înțeleasă în sens tehnic.

Implicarea lor în politica de guvernare s-a realizat pe termen scurt și fără produce schimbări majore în viața societății⁶⁴. Așa au stat lucrurile și în perioada dintre cele două războaie mondiale, când au funcționat și guverne conduse de generalii Constantin Coandă (24 octombrie – 29 noiembrie 1918); Arthur Văitoianu (27 septembrie – 28 noiembrie 1919); Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 13 decembrie 1921); Alexandru Averescu (30 martie 1926 – 4 iunie 1927). De precizat este faptul că Alexandru Averescu a condus guvernele în calitate de om politic, de șef de partid, el părăsind corpul cadrelor active încă din anul 1918.

Se mai impune și observația că politica de guvernare a ținut cont de necesitățile armatei într-un mod inegal; în perioadele de pace resursele au fost îndreptate spre domeniile civile, iar în timp de conflict sau tensiune s-a realizat o cursă contracronometru, fără eficiența scontată. Perioada interbelică a confirmat din plin această trăsătură. Un deceniu și jumătate după încheierea războiului, armata a fost obiectul declarațiilor de bune intenții din partea factorilor politici, dar fără ca necesitățile ei să fie împlinite de o manieră satisfăcătoare. Acest fapt a generat rămăneri în urmă, acumularea și amplificarea unor neajunsuri.

Concluzii

Evoluția armatei române, a politicii militare a statului român întregit a stat sub semnul Primului Război Mondial. Acest lucru era firesc, întrucât la sfârșitul lui s-a realizat Marea Unire, o împlinire istorică excepțională. Militarii au contribuit în mod plenar, iar misiunea lor era să o apere împotriva tuturor celor care ar fi pus-o în discuție. Ea a fost asumată plenar de toți cei care au îmbrăcat haina ostășească, de corpul ofițeresc în principal. La rândul lor, guvernării au fost conștienți de rolul armatei ca apărătoare a Marii Uniri și în consecință au înscris-o în Constituție, în legi, regulamente, în programele partidelor politice parlamentare etc⁶⁵. Discursurile liderilor politici și presa o menționau de fiecare dată, armata fiind ocolită, în bună măsură, de competiția politică.

A existat, însă, în toți anii interbelici, o discrepanță între discursul public despre armată și acțiunile concrete pentru asigurarea

ei cu tot era necesar ca să aibă o capacitate operațională ridicată, cu alte cuvinte să fie capabilă să îndeplinească misiunea. Practic, conduita față de armată în România întregită nu a cunoscut modificări semnificative față de perioada antebelică. Cu deosebire în anii 1938-1940, în anii regimului monarhic personal al lui Carol al II-lea, acest lucru a ieșit cu putere în evidență, ceea ce s-a răsfrânt dramatic în crizele din iulie-august 1940.

Faptul are explicații complexe și implică elemente de ordin obiectiv și subiectiv. În primul rând, deși potențialul militar a crescut semnificativ, poziția geopolitică și geostrategică rămânea una precară, astfel că salvagardarea integrității teritoriale nu avea o soluție exclusiv militară, ținând cont de structura vecinătăților. De aceea s-a apelat, așa cum cititorii revistei vor vedea, la alianțe regionale, ce aveau drept scop eliminarea deficitului de securitate pe care îl avea România.

În al doilea rând, existau speranțe că după un asemenea cataclism, ce a provocat o criză a conștiinței europene, omenirea va reveni la rațiune și va urma o lungă perioadă de pace. Pornind de la această percepție, ce s-a dovedit profund eronată, bucuria marii realizări din anul 1918 s-a prelungit circa un deceniu și jumătate. Întărirea armatei nu a reprezentat o prioritate, mai ales că și evoluția vieții internaționale era relativ calmă, ce nu anunța marile convulsii ce vor urma marii crize din anii 1929-1933.

Conex acestei percepții se impune observația că România întregită avea foarte multe nevoi de împlinit, modernizarea și consolidarea societății implicând însemnate eforturi în mai toate domeniile⁶⁶. Prin urmare, s-a menținut modelul militar și nu modelul militarist de organizare, ultimul însemnând, în esență, direcționarea cu prioritate a resurselor spre armată, ceea ce ar fi avut efecte profund negative asupra societății în ansamblul ei.

De la jumătatea deceniului, eforturile pe plan militar sunt consistente, fără a putea, însă, să redreseze lipsurile congenitale de care suferea armata. Prin urmare, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, organismul militar românesc păstra aceleași caracteristici avute și în perioadele anterioare – efective numeroase, dotare cu armament, muniție și tehnică

de luptă insuficientă, un corp de cadre inegal pregătit, infrastructură pentru apărare modestă etc. Pe această bază, performanțele pe teatrele de acțiuni militare ale marii conflagrații din anii 1939-1945 au fost în concordanță cu posibilitățile statului român și cu starea ei de operativitate, ajustată printr-o serie de măsuri de ultim moment. Chiar dacă modest în comparație cu marii actori internaționali, potențialul statului român, în primul rând armata, a fost un element care a avut o anumită pondere în ansamblul desfășurărilor politico-militare din anii 1939-1945⁶⁷.

NOTE

¹ Detalii în General D. Iliescu, *Documente privitoare la Războiul pentru întregirea României. Discurs rostit în ședința Senatului de la 13 iunie 1924*, Imprimeria Statului, București, 1924; General Henri Berthelot and Romania. *Memoires and Correspondance 1916-1919*, edited, with a biographical introduction, by Glenn Torrey, East European Monographs, Boulder, 1987; col. dr. Ion Giurcă, 1917. *Reorganizarea armatei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999; Glenn Torrey, *Romania and World War I. A Collection of Studies*, The Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005; Idem, *Mareșalul Constantin Prezan, Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008; Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014; Michael B Barrett, *Preludiu la Blitzkrieg. Campania armatei austro-germane în România-1916*, traducere Mona Iosif, Editura Militară, București, 2016 etc.

² „Monitorul Oficial” nr. 26 din 6 mai 1920, p. 1154.

³ Există și excepții, iar una dintre cele mai importante este cea a colonelului Alexandru D. Sturdza, a cărui condamnare la moarte pentru trecerea sa la inamic nu a fost amnistiată (Detalii în Petre Otu, Maria Georgescu, *Anatomia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, București, 2011, p. 160-161.)

⁴ General Averescu, *Răspunderile*, Iași (Liga Poporului), 1918.

⁵ Detalii în Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p. 153-172.

⁶ General Ion Anastasiu, *Din crimele Marelui nostru război (Polemică în jurul bătăliei de la Jiu)*, Cluj, 1927; Idem, *O pagină din războiul nostru. Lup-ta de la Jiu 14/27 octombrie 1916*, București, 1937.

⁷ Mihail Aslan, *Memoriu asupra căderii capului de pod Turtucaia*, Iași, 1918; Idem, *Turtucaia. Stu-diu strategic cu trei crochiuri și o anexă*, București, 1921.

⁸ General I. Basarabescu, *Turtucaia. Răspuns Domnului general Aslan, fost comandant al Arma-tei a 3-a la scrisoarea sa din „Îndreptarea”, Noiembrie 1919*, București, 1920.

⁹ General Grigore Crăiniceanu, *O luptă pentru întregirea neamului. Partea I. Luptele dintre noi și în armată. 1914-1917; Partea a II-a Propaganda prin „Universul” 1914-1919*, București, 1928 -1933.

¹⁰ General Ioan Culcer, *Note și constatări asupra campaniei din 1916. În special asupra operațiunilor Armatei I*, Iași 1918; Idem, *Recenzie asupra „Isto-riei războiului pentru întregirea României” de C. Kirițescu*, București, 1923.

¹¹ General I. Dumitrescu-Osânceanu, *Turtucaia. Studiu critic al bătăliei și căderea cetății*, București, 1921.

¹² General Scarlat Panaitescu, *Turtucaia în răz-boiul mondial (19-24 august 1916)*, București, 1924.

¹³ General Teodor Tăutu, *Din războiul pentru întregirea neamului. Carnet de câmp cuprinzând aprecieri asupra luptelor de la Cerna 14 august – 23 noiembrie 1916*. Cu trei planșe și 10 schițe, Ploști, 1925.

¹⁴ General Constantin Teodorescu, *Răspuns d-lui General de Divizie M. Aslan, fost comandant al armatei III asupra cauzelor dezastrului de la Tur-tucaia*, Brașov, 1921; Idem, *Turtucaia. Studiu tac-tic și cauzele înfrângerilor cu 5 crochiuri în culori*, Brașov, 1922.

¹⁵ C. Caratașu, *Unul din numeroasele cazuri de nedreptate săvârșite în timpul războiului de întregi-re a neamului, Câmpulung-Muscel*, 1927.

¹⁶ Colonel Alexandru I. Lupașcu, *Înaintările și Comandele în armată. Înainte, în timpul și după război*, București, 1919; Idem, *Din războiul Ro-mâniei. În lumina adevărului*, lucrare științifico-morală, București, 1921; Idem, *Restabilirea ade-vărului falsificat de „semănătorul de ofensive” și de „problema comandamentului”*, București, 1923.

¹⁷ Pentru această problemă se vede, între altele, Teodor V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ar-deal, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, aduse în războiul mondial, din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923; Ioan I. Șerban, *Românii în armata austro-ungară în anii primului război mondial*, în „Annales Univer-sitatis Apulensis-Series Historica”, 2-3/1998-1999; Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, buco-*

vineni și basarabeni în război 1914-1916, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016 etc.

¹⁸ I.G. Duca, *Memorii*, volumul III. *Războiul. Partea I (1916-1917)*, ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 201-251; Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, vo-lumele III-V, partea a V-a, 1916-1918*, ediția a II-a revăzută și întregită de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 2008, p. 162-234; Anastasie Iordache, *Parlamentul României în anii reformelor și ai Primului Război Mondial 1907-1918*, Paideea, București, 2010; Grigore Procopiu, *Parlamentul în pribegie 1916-1918. Amintiri, note, impresii*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Daniel Cain, Humanitas, București, 2018 etc.

¹⁹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, ediția a II-a revăzută și întregită, prof. univ. dr Ioan Scurtu, coordonator, prof. univ. dr. Petre Otu, secretar științific, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 191- 422.

²⁰ Petre Otu, *Unificarea structurilor militare ale României întregite (1918-1924)*, Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă), Tom LXIV/2018, *Marea Unire a românilor (1918) – Istorie și actualitate*, Editu-ra Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, p. 539-560.

²¹ Toma Dumitrescu, *Jurnal. Războiul național (1916)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și in-dice de Petre Otu și Maria Georgescu, Editura Aca-demiei de Înalte Studii Militare, București, 1999, p. 163; General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 161.

²² *Anuarul Armatei pe anul 1916 (cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 iulie 1916)*, Tipogra-fia „Universala”, Iancu Ionescu, București, 1916, p. 429-433.

²³ Ministerul de Război, *Anuarul Armatei româ-ne pe anul 1920 (ediție provizorie)*, Atelierele grafice Socec, București, 1921, p. 5-15.

²⁴ Petre Otu, *L'influence de la doctrine militaire francaise sur l'evolution de l'armee roumaine*, în „Re-vue Historique des Armees”, 244/2006, p. 42.

²⁵ Maria Georgescu, *România, Franța și securi-tatea europeană în anii '20. Speranțe și iluzii*, Edi-tura Militară, București, 2004; Jean Nouzille, *La politique de cooperatioan militare francaise dans l'Est et le Sud-Est européen*, în „Batir un nouvelle securité. La cooperation militaire entre la France et les Etats d Europe centrale et orientale de 1919 a 1929”, Paris, 2001; Traian Sandu, *La Roumanie dans les dispositifs francais de securité en Europe*

centrale-orientale (1919-1933), în Idem, p. 467-483. Petre Otu, *La Roumanie militaire entre la nécessité de l'originalité et les contraintes du modèle, 1921-1939*, „Revue Internationale d'Histoire Militaire” nr. 83/2003 p. 45-58 etc.

²⁶ General Henri Berthelot and Romania. *Memoires and Correspondance 1916-1919*, edited, with a biographical introduction, by Glenn Torrey, East European Monographs, Boulder, 1987.

²⁷ Petre Otu, *Pregătirea ofițerilor de stat major în străinătate (1878-1940)*, „Gândirea Militară Românească”, nr. 1, 2015, p. 26-36.

²⁸ Petre Otu, *La Roumanie militaire entre la nécessité de l'originalité et les contraintes du modèle, 1921-1939*, „Revue Internationale d'Histoire Militaire” nr. 83/2003 p. 45-58.

²⁹ Florea Țenescu, *Cunoștințe generale asupra războiului și studiu lui*, vol. 1, București, 1921, p.71.

³⁰ Charles de Gaulle a publicat două cărți: „Țăișul săbiei” (*Le Fil de l'épée*) și „Spre o armată de profesie” (*Vers l'armée de métier*) prin care a încercat să identifice tendințele și evoluțiile noi în probleme de doctrină, de organizare militară, înzestrare și instruire a forțelor armate, să zdruncine imobilismul și mulțumirea de sine instalate în rândul armatei franceze după victoria obținută în război.

³¹ General de divizie N. Mihăiescu, *Amintiri și învățăminte din războiul de întregire a neamului 1916-1919*, Editura ziarului „Universul”, București, 1936, p. 147.

³² Căpitan Mircea Tomescu, *Știință militară și doctrină românească*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea”, București, 1947.

³³ General de divizie Ioan Sichitiu, colonel Alexandru Ioanițiu, *Elemente de strategie*, Atelierele „Cartea Românească”, București, 1936, p.74.

³⁴ Arhivele Militare Naționale, fond 948, dosar nr. 28, f. 509.

³⁵ General Alevra, *Organizarea armatei după război*, București, p. 3.

³⁶ *Enciclopedia României*, vol. 1, București, 1940, p.698.

³⁷ A se vedea Petre Otu, Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, vol.1/1997, vol. 2/2001.

³⁸ „Monitorul Oficial” nr. 29 din 27 aprilie 1933.

³⁹ Ibidem, nr. 107 din 11 mai 1934 (Legea nr. 83 pentru pregătirea premilitară a tineretului).

⁴⁰ Ibidem, nr. 282 din 29 martie 1923.

⁴¹ „Monitorul oastei”, partea regulamentară, nr. 26, din 26 iunie 1919, p. 206.

⁴² Ibidem, p. 207; Cele trei inspectorate realizau următoarea grupare – Inspectoratul I, cu reședința la București, cuprindea circumscripțiile teritoria-

le ale corpurilor 1, 2 și 5 armată; Inspectoratul II, aflat la Iași, își exercita autoritatea asupra corpurilor 3 și 4; Inspectoratul III, la Sibiu, avea în subordine corpurile 6 și 7. În 1922, numărul inspectoratelor a fost ridicat la cinci, adăugându-se inspectoratele generale ale marinei și aeronauticii. Ulterior, s-a mai înființat și Inspectorat al trupelor de jandarmi, acest gen de armă fiind în structura armatei.

⁴³ „Monitorul oficial” nr. 123 din 6 septembrie 1922.

⁴⁴ „Monitorul oastei”, partea regulamentară, nr. 50 din 7 noiembrie 1919, p. 301-302.

⁴⁵ Ibidem, partea oficială, nr.39 din 21 iulie 1920, p.1869-1870.

⁴⁶ „Monitorul oficial” nr.282 din 29 martie 1923. A se vedea, studiul semnat de Luminița Giurgiu din acest număr al revistei.

⁴⁷ „Monitorul oficial” nr. 134 din 24 iunie 1924 (Legea nr. 137 relativă la organizarea armatei, promulgată prin Decretul nr. 2064/23 iunie, 1924).

⁴⁸ Este vorba de „Legea relativă la organizarea armatei” din 30 aprilie 1930, „Legea relativă la modificarea legii de organizare a armatei” din 28 aprilie 1932 și „Legea relativă la stabilirea cadrelor și efectivelor armatei” din 9 mai 1932.

⁴⁹ *Apărarea națională și parlamentul României*, vol.2, Editura Militară, București, 1994.

50 Detalii despre evoluția armei tacurilor în General de divizie Ion Gădiuță, colonel dr. Dumitru Dobre, *Divizia blindată „România Mare”*, Editura Militară, București, 1997, p.21-92; Colonel dr. Florea Petrișor, dr. Cornel Țucă, dr. George Ungureanu (coordonatori), *Armata română și evoluția armei tancurilor. Documente (1919-1945)*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2012, p. 9-193.

⁵¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală-Carol II, dosar nr.71/1932, f.7.

⁵² Apud Cristophe Midan, *Carol al II-lea și teroarea istoriei 1930-1940*, Editura Militară, București, 2008, p. 54.

⁵³ *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989, p.173; A se vedea și Dan Rădulescu, *Buget militar și statu-quo în 1922-1933*, „Revista de Istorie Militară”, nr 5/1991, p. 8.

⁵⁴ „Monitorul oficial” nr.266 din 14 noiembrie 1936, p. 9625-9660.

⁵⁵ Ibidem, nr. 252 din 30 octombrie 1938, p. 9521.

⁵⁶ Pentru problematica înzestrării a se vedea lucrările: *Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente*, vol. I., 1919-1930, volum coordonat de general de corp de armată Decebal Ilina, general de divizie Ion Gădiuță, Editura Academiei Tehnice Militare, București, 2000; *Înzestrarea armatei române în perioada interbelică. Documente*,

vol. II, 1931-1935, Editura Centrului Tehnico-Editorial al Armatei, București, 2008.

⁵⁷ Pentru raporturile dintre București și Moscova a se vedea: *Relații româno-sovietice. Documente*, vol. II, 1935-1941, responsabil de volum: Costin Ionescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003.

⁵⁸ În 1936, numărul diviziilor de cavalerie s-a redus de la patru la trei, iar în structura lor s-au introdus elemente motorizate. În toamna anului 1939 s-a creat Corpul de cavalerie, care subordona cele patru divizii, cea de la Cluj, Divizia 4 s-a reînființat în același an; (*Istoria cavaleriei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare București, 1998, p. 213); În 1936 din cele două divizii de vânători de munte s-au format trei brigăzi independente; o a patra a fost creată în 1939 (Colonel Gheorghe Suman, colonel Vasile Pricop, *Istoria vânătorilor de munte*, Editura Militară, 1998, p. 78-80).

⁵⁹ Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, București, 1991, p. 147.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem, p. 147-148.

⁶³ „Timpul”, nr. 5, 11 mai 1937.

⁶⁴ Precizări din perspectivă sociologică în *Armata și Societate. Culegere de texte de Sociologie militară*, volum coordonat de: Ionel Nicu Sava, Gheorghe Tibil, Marian Zulean, Editura Info-Team, București, 1998; Dr. Gheorghe Diaconescu, Floarea Șerban, Nicolae Pavel, *Controlul democratic asupra Armatei în România*, Editura Enciclopedică, București, 1996.

⁶⁵ *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. II, Editura Militară, București, 1994. (coordonatori: Ștefan Pâslaru, Marin C. Stănescu); Petre Otu, *Apărarea națională în dezbaterile parlamentare din anii 1934-1937*, în „Revista de Istorie Militară”, nr.4/1994, p.17-35.

⁶⁶ Pentru ampla și contorsionată dezbatere asupra evoluției modernizării în perioada interbelică a se vedea, între altele, *Rostul și destinul burgheziei românești*, 1942; *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939, Culegere de studii*, coordonatori: Vasile Pușcaș, Vasile Vesa, Editura Politică, București, 1988; Hans-Christian Maner, *Parlamentarismul în România 1930-1940*, Editura

Enciclopedică, București, 2004; Ioan Agrigoroaiei (coordonator), *România interbelică în paradigma europeană. Studii*, Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, Iași, 2005; Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice*, Polirom, Iași, 2010; Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011; Idem, *De ce este România altfel?*, Editura Humanitas, București, 2012; Gheorghe Iacob (editor), *Modernizarea României (1859-1939). Legislație și strategie economică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012; Ovidiu Buruiană, *Liberalii. Structuri și socialibilități politice liberale în România interbelică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013; Alberto Basciani, *Dificila Unire. Basarabia și România Mare*, prefață de Keith Hitchins, traducere din italiană de Georgu Doru Ivan și Maria Voicu, Cartier, Chișinău, București, 2018; Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani. Bilanțul unui veac de istorie. Urmărit de un dialog cu Marian Voicu*, traducere din germană de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, București, 2018; Francesco Guida, *România în secolul XX*, traducere din limba italiană de Dragoș Cojocar, Cartier, București, Chișinău, 2019, etc.

⁶⁷ Din numeroasa bibliografie aferentă problematicii reținem: Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Români în Crimeea. 1941-1944*, Editura Militară, București, 1995; Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, vol. I-II, text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat, însoțit de un indice general de nume și de o bibliografie curentă de referință de Gheorghe Buzatu, cu un cuvânt înainte de acad. Costin C. Kirițescu, Univers Enciclopedic, București, 1995; Mihai Vasile-Ozunu, Petre Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stanlingrad*, Editura Ion Cristoiu, București, 1999; Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane (septembrie 1940 – august 1944)*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2013; Alesandru Duțu, *Armata română în război (1941-1945)*, Editura Enciclopedică, București, 2016; Alexandru V. Ștefănescu, *În umbra Marelui Reich. Tehnica de luptă a armatei române pe Frontul de est (1941-1944)*, prefață Petre Otu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020 etc.

NOUA CONFIGURAȚIE TERITORIALĂ POST RĂZBOI ȘI DILEMA MILITAR-STRATEGICĂ A ROMÂNIEI

Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU *

Abstract

The territorial collapse of the summer of 1940 represents a national tragedy whose impact has profoundly shaped the national collective mindset over generations. How exactly can be explained such an outcome and who is to be blamed for the national humiliation of 1940 are questions that continue to generate opinions, debates, and controversies among military historians and specialists. Despite various explanations or hypothesis that can be formulated, it is obvious that the year 1940 represents a collective bankruptcy and a total failure of the state in ensuring its fundamental mission of providing defence and protection of the territory and its population. However, the responsibility of the military needs to be considered in a broader perspective having in view the complexity of Romania's post-war territorial-strategic geography and the growing systemic uncertainty. Such an analysis reveals the fact that, given the geopolitical realities emerged starting by mid-'30, the country's security could not be managed through an exclusive military paradigm.

Keywords: *Little Entente, territorial status quo, military strategy, defence doctrine, Romanian armed forces, military planning, interwar period*

Desăvârșirea proiectului național – un viitor întunecat de incertitudini

Prăbușirea teritorială din vara anului 1940 este o tragedie națională care a marcat profund mentalul colectiv peste generații. Cum anume s-a ajuns la un asemenea deznodământ și cine se face vinovat de umiliința națională din 1940 sunt întrebări care continuă să suscită dezbatere, analize și opinii dintre cele mai diverse

la nivelul istoricilor și specialiștilor militari. Dincolo de explicațiile sau ipotezele care pot fi formulate, este evident că anul 1940 reprezintă un faliment colectiv¹ și un eșec total al statului în asigurarea misiunii sale fundamentale de apărare și protejare a teritoriului și populației.

În această paradigmă, o atenție deosebită a fost acordată rolului și responsabilității armatei – garantul unității și integrității teritoriale

* Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

– în dezmembrarea granițelor țării. Întrebarea centrală este în ce măsură se pot imputa planificatorilor și strategiilor militari greșeli majore sau lipsa de viziune în construirea arhitecturii de apărare națională postbelică? În ce măsură conceptele doctrinare și planurile operaționale au fost potrivite pentru asigurarea imperativelor și nevoilor de apărare ale țării? Se putea face mai mult sau condițiile geopolitice au fost cele care au impus un curs al evenimentelor imposibil de gestionat de factorul militar cu resurse proprii?

O analiză asupra situației militar-strategice a României și a dinamicii configurației geopolitice a țării noastre de-al lungul celor două decenii postbelice ne oferă o serie de elemente care să ne ajute în formularea unor posibile răspunsuri.

Nu poate fi pus la îndoială faptul că România a fost printre statele care au beneficiat cel mai mult de pe urma războiului și a Tratatelor de Pace de la Paris din anii 1919-1920. Sistemul teritorial versaillez a creat condițiile care au permis României să se afirme ca un actor regional distinct în noua ecuație de putere continentală, statut confirmat prin extinderea geografică, potențial economic și resurse demografice. Recunoașterea internațională a actelor de unire, adoptate în cursul anului 1918, au consfințit noua postură geopolitică a României, devenită unul dintre pilonii centrali ai arhitecturii de putere occidentale în centrul și estul Europei.

Noua configurație teritorială apărută după 1918 a generat, deopotrivă, o nouă realitate strategică care avea să definească, în mod profund, atât politica de apărare a țării, cât și coordonatele majore de gândire strategică ale decidenților politici și militari de la București.

În primul rând, unificarea teritorială a generat o creștere semnificativă a potențialului de putere, evident în termeni de teritoriu, populație și resurse economice. Suprafața teritoriului a crescut substanțial de la 137,903 km² la 295,049 km², în timp ce populația a ajuns de la aproape 8 milioane, înainte de război, la peste 15 milioane în 1920, pentru a atinge 18 milioane în 1930². Aceste evoluții au permis, pe cale de consecință, o creștere semnificativă a potențialului militar național și a resurselor umane disponibile (baza de recrutare) pentru

apărarea țării. Potrivit calculelor specialiștilor, valoarea contingentului anual se ridica la peste 150.000 de oameni, iar armata activă, care cuprindea cinci contingente, permanente și de completare, era de circa 750.000-800.000 de oameni ducând la un efectiv mobilizabil de 3,4-3,5 milioane de persoane, dublu față de perioada antebelică³.

În al doilea rând, geografia frontierelor externe s-a schimbat radical odată cu dispariția celor două mari imperii vecine (Austro-Ungar și Țarist) și apariția unui număr de state mai mici, singura mare putere rămasă la frontierele României fiind Rusia și ea aflată într-o stare de slăbiciune accentuată după colapsul imperial. Din această perspectivă, România a beneficiat de o poziție avantajoasă având în vedere că niciunul dintre statele din proxima vecinătate nu dispunea de potențialul necesar pentru a genera o amenințare reală la adresa securității țării. Mai mult, cu trei dintre statele vecine – Polonia, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia din 1929) –, România a construit un sistem strâns de alianțe în baza unei agende comune de interese și preocupări de securitate. În acest mod, România și-a asigurat trei axe strategice importante de-a lungul frontierelor sale. Realitatea s-a dovedit însă diferită odată cu accentuarea tendințelor revizioniste și pretențiilor teritoriale ale vecinilor nemulțumiți de aranjamentele hărții postbelice pe fundul destabilizării accentuate a balanței de putere continentale.

În al treilea rând, noua geografie teritorială stabilită prin ordinea versailleză asigura condițiile realizării unei organizări și pregătiri operaționale mult mai eficiente a teritoriului. Terenul propice permitea factorilor de decizie militari să beneficieze de un spațiu mult mai mare de mișcare în gândirea și executarea planurilor de operații care să implice executarea unor acțiuni de manevră pe diferite direcții de interior, realizarea adâncimii strategice necesară creșterii capacității de apărare, construirea unui sistem de apărare consolidat, desfășurarea trupelor și mobilizarea unor resurse semnificative.

În ciuda acestor câștiguri strategice evidente, noua postură geopolitică a României nu era lipsită de riscuri majore. După cum am menționat deja, cu deosebire importantă era

apariția în imediata vecinătate a unor state cu o poziție asumat revizionistă la adresa României: Rusia în est, Ungaria în vest și Bulgaria în sud⁴. Cu alte cuvinte, două treimi din frontierele naționale se aflau expuse unor potențiale amenințări generând presiuni deosebit de mari pentru decidenții militari. Chiar dacă în cazul Ungariei și Bulgariei, raportul de forțe era în favoarea României, intențiile ostile ale celor doi actori vecini au devenit, în anii care au urmat, o provocare reală pentru strategii militare, generând inevitabile dificultăți în eforturile de planificare operațională. Important de menționat că cele trei potențiale axe de amenințare se aflau localizate pe direcții separate, cu particularități distincte, erau lipsite de o continuitate operațională, fiecare generând constrângeri specifice⁵. Era cu atât mai grav faptul că România se putea afla în situația de a face față unui atac pe oricare dintre cele trei direcții, separat sau în diverse combinații, creând o ecuație militar-strategică dificil de gestionat de factorii de decizie militari. Această arhitectură suprapusă și variabilă a amenințării pe axe multiple est-vest-sud a constituit ceea ce a fost denumit în epocă „Problema strategică românească”. Formularea reflecta dificultățile militar-operaționale ale țării de a asigura un

construct de apărare capabil să acopere toate cele trei posibile direcții de amenințare având în vedere potențialul militar și resursele de apărare disponibile.

Obiectivul fundamental care a definit politica de securitate și apărare a României în perioada interbelică a fost apărarea frontierelor care a inclus, implicit, și prevenirea oricăror acțiuni agresive din partea statelor revizioniste vecine. La nivel decizional politic a devenit repede evident că realizarea acestui obiectiv depindea, într-o măsură semnificativă, de dinamica sistemului internațional și de modul în care evolua ecuația de putere regională.

Pentru a găsi o soluție dilemei „problemei strategice românești” cu care se confrunta, Bucureștii au optat pentru o abordare axată pe două coordonate: pe de o parte, a accelerat eforturilor în vederea creșterii capacității naționale de apărare – dimensiunea națională –, iar pe de altă parte, s-a angajat în construirea unui sistem cât mai extins de alianțe cu statele pro-status-quo vecine – dimensiunea regională. Aceasta din urmă s-a concretizat prin semnarea tratatului de alianță militară cu Polonia (3 martie 1921) care prevedea sprijinul reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate din partea Rusiei/URSS – așadar asigurarea

Alianța	Țara	Batalioane	Baterii	Escadroane	Escadrole (10)	Observații
MICA ÎNȚELEGERE	ROMÂNIA	140	200	40	20	Total -356 batalioane -486 baterii -92 escadroane -43 escadrole
	CEHOSLOVACIA	84	86	20	7	
	JUGOSLAVIA	132	200	32	16	
ÎNȚELEGERE BALCANICĂ (variante în patru)	ROMÂNIA	120	150	24	10	Total -435 batalioane -540 baterii -88 escadroane -36,5 escadrole
	GRECIA	75	90	16	6,5	
	JUGOSLAVIA	120	150	24	10	
	TURCIA	120	150	24	10	
ALIANȚA ROMÂNĂ-POLONĂ	ROMÂNIA	153	221	48	20	Total -306 batalioane -442 baterii -96 escadroane -40 escadrole
	POLONIA	153	221	48	20	

Contribuțiile naționale la apărarea comună

graniței estice⁶; crearea Miciei Înțelegeri în 1921 împreună cu Iugoslavia și Cehoslovacia prin care se asigura securitatea graniței vestice împotriva Ungariei; crearea Înțelegerii Balcanice în 1934 împreună cu Iugoslavia, Turcia și Grecia care avea în vedere protejarea graniței sudice cu Bulgaria⁷. Aceste două coordonate de acțiune au fost dublate printr-o strategie de aliniere cu marile puteri occidentale, Franța și Marea Britanie, statele garant ale noii ordinii sistemice post-război. Atât Londra, cât și, mai ales, Parisul și-au asumat, ca linie directoare, promovarea și protejarea noilor aranjamente de securitate ceea ce, implicit, viza și securizarea posturii de securitate a României. Sub umbrela de securitate a Franței, România a devenit unul din artizanii creării sistemului regional de securitate girat de Paris în Europa Centrală promovând activ principiile securității colective și susținând eforturile de preservare a status-quo-ului teritorial versaillez considerat pilon central în securizarea arhitecturii de apărare a țării⁸.

Aceste construcții regionale aveau să influențeze în mod profund gândirea militară a decidenților români constituind elemente fundamentale în procesul de elaborare a conceptelor de planificare militară și operaționale ale armatei.

Conceptualizarea doctrinei de apărare – cadru de organizare a armatei

Doctrina de apărare națională a României după război a fost gândită pentru a răspunde imperativelor și nevoilor de apărare și securitate ale țării având în vedere schimbările generate de noua configurație teritorială, realitățile militar-strategice, potențialul militar, dar și imprezicitabilitatea crescândă a dinamicilor geopolitice post-război.

Un element fundamental al gândirii doctrinare românești în perioada postbelică a vizat caracterul politicii de apărare a țării care a fost una eminamente defensivă, de apărare a status-quo-ului teritorial și de respingere a oricăror acțiuni revizionist-agresive. În consecință, unica opțiune luată în calcul de strategii militari a fost cea a unui război defensiv pentru apărarea intereselor fundamentale ale țării, independenței, suveranității și integrității teritoriale⁹. Era, așadar, exclusă cu desăvârșire ideea unui război agresiv împotriva vreunei

țări, precum și folosirea forței sau amenințării cu forța în relațiile internaționale. Ca rezultat, întregul sistem de apărare național și planificarea strategică au fost ajustate pentru a răspunde acestui obiectiv. Caracterul defensiv al politicii militare a României a definit întregul sistem de apărare național și a determinat structura și dimensiunea forțelor armate, conceptualizările doctrinare, precum și organizarea de ansamblu a armatei.

Constituția din 1923, prin capitolul *Despre puterea armată*, a reprezentat documentul cadru care a fundamentat principalele coordonate ale politicii militare a României, structura generală a forțelor armate, precum și responsabilitățile militare și obligațiile cetățenilor. Subliniind caracterul strict defensiv al politicii de apărare a țării, Constituția a introdus, pentru prima dată, conceptul de „națiune armată”, respectiv realizarea obiectivului de apărare a țării prin efortul generalizat al întregii națiuni¹⁰. Preluând modelul francez, concepția *națiunii armate* a căpătat proeminență crescută în calculele decidenților militari, pornindu-se de la asumția că războiul nu va mai putea fi dus exclusiv de armată, ci va angrena totalitatea mijloacelor și resurselor unei națiuni. Cu alte cuvinte, viitorul război va fi unul total, iar pentru obținerea victoriei toți cetățenii țării trebuie să fie capabili să-și îndeplinească obligațiile și responsabilitățile față de apărarea țării. Această convingere, influențată în mod semnificativ de gândirea militară franceză, va fi în final adoptată ca paradigmă de acțiune la nivelul construcției doctrinar românesc.

De altfel, încă din 1920, Statul Major a emis o serie de directive care prevedeau că armata trebuie să fie capabilă să execute un război ofensiv în cazul unei agresiuni și pătrunderii forțelor inamicului pe teritoriul țării până la respingerea agresorului. După eliberarea teritoriului național, armata urma să revină la postura defensivă. Adoptarea doctrinei militare franceze a generat o serie de obiecții din partea unor teoreticieni militari (vezi Mircea Tomescu) care considerau că este nevoie de o doctrină națională care să reflecte condițiile și realitățile strategice specifice ale țării¹¹. În 1924, Statul Major a decis, prin raportul nr. 25, să adopte „modelul doctrinar francez, adaptat, însă, condițiilor specifice”¹². La nivelul Marelui

18 și 20 de ani cu scopul „întăririi moralului și spiritului național prin cultivarea ordinii și disciplinei militare; dezvoltarea aptitudinilor fizice, dobândirea cunoștințelor militare de bază care să le permită să învețe mai bine și mai ușor procedurile de pregătire militară”¹⁷. Cadrul legislativ privind organizarea armatei a fost dezvoltat ulterior în etape succesive. La 13 aprilie 1930 a fost adoptată Legea relativă la organizarea armatei, iar doi ani mai târziu, la 28 aprilie 1932 a fost adoptată legea asupra organizării națiunii și teritoriului pe timp de război. Documentul din 1932 a adus precizări suplimentare cu privire la întrebuintarea populației pentru apărarea națională și a introdus, deopotrivă, câteva măsuri inovative pe linia achiziției de echipament modern și creării de unități militare speciale suplimentare. Cu deosebire importantă a fost decizia înființării unei brigăzi de tancuri (incluzând 2-3 regimente) și introducerea unei unități de armament motorizat în organica diviziilor de cavalerie¹⁸. Acesta a fost un prim pas în procesul de creare a trupelor motorizate și mecanizate în cadrul armatei române.

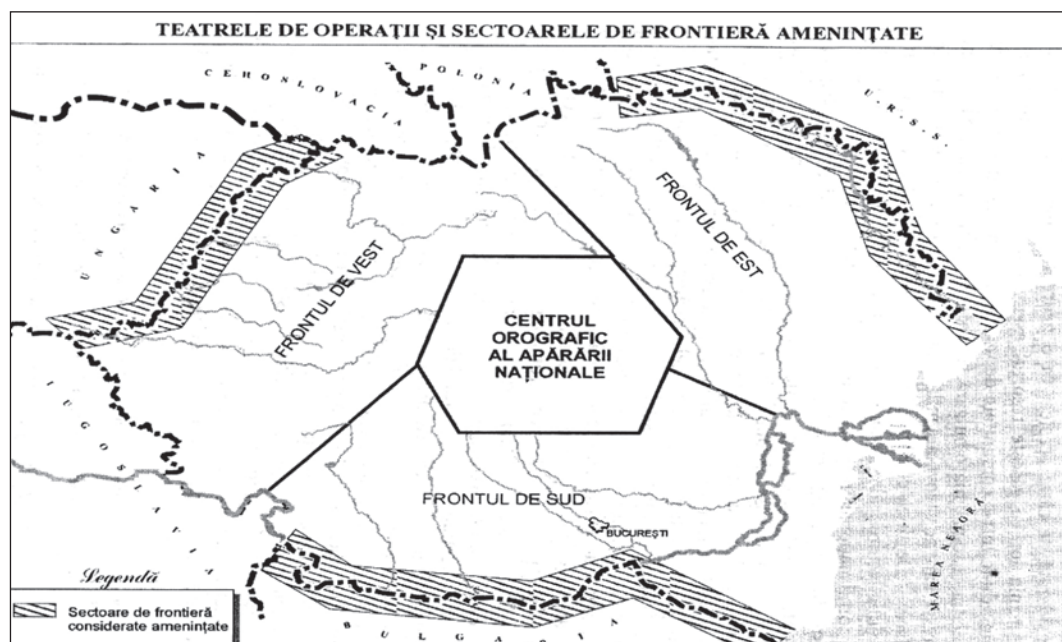
În aprilie 1933, Parlamentul a adoptat „Legea privitoare la organizarea națiunii și terito-

riului pe timp de război”. Legea prevedea că: „organizarea națiunii și teritoriului în vreme de război are ca principal obiectiv folosirea tuturor resurselor necesare pentru asigurarea apărării naționale”, așadar reconfirmarea concepției de bază care a fundamentat gândirea doctrinară românească în perioada interbelică.

Planificarea militară în fața provocărilor operațional-strategice

Principala dilemă cu care s-au confruntat planificatorii militari a vizat găsirea celor mai eficiente strategii în baza cărora să fie organizate forțele armate și asigurat necesarul de capacități și resurse care să permită apărarea frontierelor vulnerabile, extinse pe un arc de 2000 de km, și, implicit, să facă față unor potențiali inamici pe trei teatre potențiale de conflict.

În acest scop, teritoriul național a fost delimitat operațional pe trei teatre de operații sau „fronturi” având ca principal obiectiv securizarea celor trei direcții strategice principale care ar fi putut pune o amenințare directă: Frontul vestic, Frontul Estic și Frontul Sudic. Acest tip de organizare pe trei fronturi principale a modelat

Principalele teatre de operații și sectoarele de frontieră¹⁹

deopotrivă organizarea militară a teritoriului național și structura organizatorică a armatei.

Apariția noii axe a amenințării est-vest-sud a generat o schimbare importantă de paradigmă la nivelul calculelor strategice ale României, ceea ce a determinat reorientarea dinspre regiunea balcanică – care a constituit principala direcție strategică înainte de război – către Europa Centrală și de Est. Documentele de planificare strategică ne permit să identificăm două principale faze de evoluție în dinamica constructului conceptual militar.

Prima fază s-a desfășurat în perioada 1920-1935 având ca ax central direcția estică, Rusia Sovietică fiind considerată principala amenințare de securitate. Pentru a răspunde noii realități, la nivelul planificării strategice a fost elaborată, în 1925, „ipoteza Alexandru” care prevedea ca forțele principale să fie dislocate și concentrate astfel încât să acopere toate frontierele vulnerabile și să asigure o mobilizare rapidă a forțelor pe timp de criză. Planificarea forțelor și capabilităților a reflectat ordinea de priorități în funcție de percepția asupra amenințării: pentru frontul estic au fost alocate 6 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie; pentru frontul vestic: 3 divizii de infanterie și o brigadă de cavalerie; pentru frontul sudic: 3 divizii de infanterie și o brigadă de cavalerie. Este evident, având în vedere alocarea și distribuția forțelor, că frontiera de est era asumată ca fiind cea mai expusă unei potențiale amenințări.

O schimbare de paradigmă s-a produs începând cu jumătatea anilor '30 prin reorientarea direcției de interes către frontiera vestică, o agresiune din partea Ungariei, cu sprijinul probabil al Germaniei, fiind asumată ca fiind principala sursă de amenințare. Această reșezare a priorităților a fost determinată de cursul dinamicilor internaționale, cu deosebire importantă fiind decizia Franței de a încheia un pact de asistență mutuală cu URSS în 1935, acțiune impusă de nevoia de contracarare a creșterii exponențiale a provocării germane, după venirea lui Hitler la putere. Cehoslovacia, aliat central al României în cadrul Micii Înțelegeri, a urmat rapid calea franceză conducând la apariția axei Paris-Praga-Moscova. Pentru România era important să mențină o sinergie de acțiune cu aliații săi și să încerce o coordonare a agendelor strategice pentru a asigura

coerența geopolitică necesară promovării intereselor comune de securitate. În acest sens, au fost întreprinse o serie de inițiative în vederea îmbunătățirii relațiilor cu URSS concretizate în 1934 prin restabilirea relațiilor diplomatice dintre cele două țări, deși relațiile bilaterale au continuat să fie afectate de tensiunile în jurul problemei Basarabiei²⁰.

În linia reșezărilor priorităților de politică externă, începând cu anii 1933-1934, s-a produs o reorientare a concepției operaționale dinspre direcția estică către cea vestică cu impact direct asupra reorganizării forțelor și capabilităților. La 5 martie 1937, Consiliul Superior de Apărare a Țării a aprobat proiectul denumit „Organizarea permanentă defensivă a frontului de vest”, decizie care a stat la baza eforturilor de construire a unei rețele ample de fortificații de-a lungul întregii frontiere vestice.

Deși au existat aceste revizuiți la nivelul conceptelor de planificare, strategii militare au menținut o atenție specială pe ambele direcții – estică și vestică –, aspect reliefat și de un raport al Statului Major din 23 iunie 1934 care recunoștea că principalele surse de amenințare sunt, în ordinea importanței – Rusia-Ungaria-Bulgaria, dar în ordinea urgenței Ungaria era pe primul loc, urmată de Rusia și Bulgaria²¹. În ambele cazuri, dimensiunea sudică era considerată ca fiind de importanță secundară, un atac din partea Bulgariei fiind considerat ca având probabilitate scăzută având în vedere disproporția de forțe între cele două țări. Mai mult, rolul strategic al Dunării și existența alianțelor militare regionale erau considerate ca factori suplimentari de descurajare împotriva vecinului de la sud.

Planificatorii militari au înțeles că deteriorarea rapidă a condițiilor strategice ar putea lăsa România într-un *vacuum* militar, realitate care a forțat decidenții să gândească diferite ipoteze de acțiune. Planul operațional „A”, adoptat în 1935, a inclus diferite scenarii de agresiune: „Traian” – desfășurarea forțelor pentru a acoperi toate frontierele; „Mircea” – principalele forțe urmau să fie direcționate către est; „Mihai” – grosul forțelor desfășurat către vest; „Rareș” – principalele forțe orientate către sud²². Această succesiune de scenarii demonstrează, în fapt, complexitatea configurației militar-strategice a României care

a făcut extrem de dificilă găsirea variantelor cele mai viabile pentru asigurare proporțională a resurselor, forțelor și capabilităților pentru acoperirea unui front extins și diversificat de potențiale amenințări. Rapiditatea deteriorării mediului geopolitic internațional și creșterea nesiguranței strategice au pus o presiune permanentă asupra decidenților militari forțați să recurgă la adaptări și reevaluări ale calculelor strategice pentru a asigura, împreună cu aliații, o capacitate de apărare suficientă.

La nivelul documentelor de planificare, nu a fost luată în considerare posibilitatea respingerii, prin forțe proprii, a unei potențiale agresiuni din partea unei mari puteri, respectiv Germania sau URSS. Concepția strategică asupra faptului că România era capabilă să contracareze o agresiune dinspre vest sau sud, condiția fiind ca nicio mare putere să nu se angajeze militar alături de inamic. În același timp, se conștientiza clar la București că natura complexă a mediului strategic și vulnerabilitatea frontierelor ar putea pune România în situația de a desfășura operații de-a lungul unei axe extinse de conflict pe două sau chiar trei direcții, inclusiv cu posibilitatea intervenției unei mari puteri în sprijinul Ungariei sau Bulgariei. În oricare dintre aceste ipoteze, războiul defensiv a fost gândit ca parte a unui efort colectiv amplu cu angajarea aliaților regionali și a marilor puteri occidentale aliate, al căror suport era considerat crucial pentru succesul unei operațiuni de respingere a agresorului. Pornind de la această realitate, planificarea militară a neglijat în mare măsură ipoteza unui război purtat de România exclusiv prin forțele proprii. Abia în 1939, după colapsul Poloniei, s-a luat în calcul o astfel de ipoteză pe direcția frontierei estice, fără a fi vreodată concretizată.

Acordul de la Munchen din septembrie 1938 a generat o situație cu deosebire critică pentru România confruntată cu spectrul unei izolări strategice complete²³. Mica Înțelegere înceta, practic, să mai existe, cu complicitatea Franței și Marii Britanii, eveniment care a modificat radical fundamentele de securitate și apărare construite pe parcursul celor două decenii care au urmat Marelui Război. Siguranța graniței vestice-cesoslovace era înlocuită cu amenințarea directă germano-ungară, România rămânând captivă între cele două

forțe hegemonice – Germania Nazistă și URSS – pe întreaga axă est-vest. Încheierea acordului Ribbentrop-Molotov din august 1939 a forțat Statul Major să revizuiască conceptul de planificare operațională astfel încât centrul de greutate al apărării a fost redirectionat către granița estică, ca direcție de dislocare a principalelor forțe și capabilități. Concomitent, au fost luate măsuri de fortificare a alinamentului estic cu accent pe linia defensivă Focșani-Nămoloasa-Galați.

În preajma declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, un studiu elaborat de Statul Major denumit „Studiul asupra problemului militar actual al României” concluziona următoarele: „Cu totalul forțelor de care dispune, România nu și-ar putea propune să încerce o rezistență pe vastul cerc de 2000 de km format de frontierele ei atacate”²⁴. În realitate, Pactul Ribbentrop-Molotov din august 1939 și prăbușirea Franței în iunie 1940 au lăsat România fără nicio opțiune strategică și militară. Sistemul de apărare construit de România după 1918 – bazat pe crearea unei puternice rețele de alianțe și asigurările umbrelei de securitatea a Franței – s-a dezintegrat rapid. Niciunul dintre planurile operaționale dezvoltate în perioada interbelică nu au luat în calcul ipoteza în care România va fi lăsată singură să se confrunte cu amenințări existențiale simultane pe toate direcțiile și exact aceasta a fost realitatea căreia armata a trebuit să-i facă față în vara lui 1940.

Concluzii

Fără a exclude în totalitate responsabilitatea factorului militar în tragicul deznodământ din iunie-septembrie 1940, este evident că provocările militar-strategice au fost de așa natură că nu puteau fi gestionate exclusiv prin folosirea instrumentului militar.

Încă de la început, noua configurație teritorială post-război a generat o situație critică – „Problema strategică românească” – pentru decidenții militari aflați în situația de a se confrunța cu potențiale frontiere vulnerabile pe trei direcții strategice: Rusia în est, Ungaria în vest și Bulgaria în sud. Era evident că România nu dispunea de potențialul de putere necesar pentru a asigura apărarea frontierelor pe o axă atât de vastă în cazul unui atac simultan din partea vecinilor revizionști.

Nu este mai puțin adevărat că, în ciuda unor eforturi de parcurs, progresele pe linia pregătirii armatei pentru război au fost mai degrabă modeste. Deficiențele în înzestrarea cu armament și tehnică de luptă, lipsa infrastructurii necesare pentru mobilitatea trupelor și transportul echipamentelor, carențele în achizițiile de capacități și tehnologii moderne au afectat grav forța combativă a armatei române și au redus considerabil capacitatea reală de asigurare a capacității de apărare a țării. Industria de apărare națională nu a reușit să ofere decât o contribuție limitată, resursele alocate fiind insuficiente pentru construirea unui potențial real de apărare. Deficiențele pe linia înzestrării și lipsurile majore la nivelul pregătirii armatei pentru război, nu reprezintă, însă, un factor explicativ definitoriu în ansamblul ecuației dramei din vara lui 1940. Este elocvent modul în care atașatul militar al SUA la București, J.T. Ratay, informa Washington-ul, la sfârșitul lui septembrie 1939, despre situația reală din România: „Cred în mod cert că unitățile mecanizate și motorizate ale armatei germane – judecând după performanțele lor în Polonia – ar putea ajunge la București, de la frontiera româno-polonă, în aproximativ patru zile, chiar împotriva rezistenței românilor”²⁵.

Planificatorii militari au înțeles corect dilema strategică majoră a țării. Soluția a fost de a adopta o strategie axată pe identificarea direcțiilor prioritare de acțiune și securizarea principalelor linii de vulnerabilitate prin consolidarea alinamentelor de apărare, creșterea capacității de dislocare a forțelor și construirea unei centuri vaste de fortificații de-a lungul frontierelor. Acestor măsuri se adăugau aranjamentele militare și de securitate regionale la care România era parte, care includeau convenții militare prin care se stabileau planurile de cooperare și coordonare a operațiunilor militare la nivel aliat în cazul apariției unei situații de agresiune militară. Mai mult, alianța specială cu Franța era menită să asigure un scut de descurajare credibil împotriva unei potențiale acțiuni revizioniste. Concepția de ansamblu a pregătirii pentru apărare integra, ca element central, angajarea militară a aliaților ca parte a unui efort colectiv de respingere a agresiunii. Dezintegrarea rapidă a sistemului regional de alianțe în anii 1938-1939 și

prăbușirea neașteptată a Franței în iunie 1940 au fost lovitură finală care a zdruncinat din temelii întregul construct de apărare conceput de planificatorii militari români.

Așadar, în ce măsură eșecul din 1940 a fost rezultatul unor concepte doctrinare inadecvate sau a unei organizări militare insuficiente? A fost o greșeală sau o lipsă de viziune din partea planificatorilor militari care nu au înțeles marile schimbări în tipologia de purtare a războiului, rămânând blocați într-un mod de gândire învechit și neadaptat vremurilor în schimbare? Ar fi putut România să facă mai mult sau să performeze mai bine pentru a preveni colapsul teritorial? Într-o perspectivă generală, având în vedere postura strategică cu deosebite complicități a țării, înconjurată de potențiali agresori pe o axă extrem de vastă est-vest-sud, soluția gestionării apărării țării nu putea fi încadrată într-o paradigmă exclusiv militară. România nu putea, cu resurse proprii, să facă față unui asemenea complex de amenințări pe direcții multiple și suprapuse de surse de agresiune, în lipsa unui sprijin aliat consistent. Firește că au fost multe greșeli și decizii politice controversate de-a lungul celor două decade de pace post-război care au lăsat armata într-o stare de slăbiciune și nepregătită să facă față marilor încercări care aveau să vină. Dar, în mod realist, România nu putea să-și realizeze obiectivul existențial de securizare a frontierelor doar prin instrumentalizarea mijloacelor militare. Acțiunea diplomatică, politica externă inteligentă și gândirea strategică dinamică sunt vectori definitorii în construirea unui cadru propice necesar asigurării capacității de apărare a țării.

NOTE

¹ Adrian Cioroianu, „Vara 1940 – o umilire națională (ce spune ea despre viitorul României)”, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2/2020, p. 1.

² *Istoria Militară a Poporului Român*, vol. VI, *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, Editura Militară, București, 1989, p. 14.

³ Petre Otu, „Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939). Experiența Primului Război Mondial și procesul de reformă pe plan European” în *Reforma Militară și Societatea în România (1878-2008)*, ed. Petre Otu, București, Editura Militară, 2009, p. 152.

⁴ Mihai Retegan, *În balanța forțelor*, București, 1997; Mihail Orzeacă (coord), *Statul Major General 1859-2004. Istorie și transformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004.

⁵ Al. Gh. Savu, „Modelul războiului de apărare preconizat în politica militară românească în perioada interbelică”, în *Armata și Societatea românească*, ed. Al. Gh. Savu, București, Editura Militară, 1980, p. 123.

⁶ Florin Anghel, *Construirea Sistemului „Cor-don Sanitaire”. Relații Româno-Polone 1919-1926*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; Florin Anghel, Nicolae Mareș, Dumitru Preda, *România-Polonia: Relații Diplomatie*, Vol. I, 1918-1939, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003.

⁷ Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913-1947*, București, 1980.

⁸ Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20. Speranțe și iluzii*, Editura Militară, București, 2004.

⁹ Al. Gh. Savu, „Modelul războiului de apărare preconizat în politica militară românească în perioada interbelică”, în *Armata și Societatea românească*, ed. Al. Gh. Savu, București, Editura Militară, 1980, p. 122.

¹⁰ Constituția Regatului României din 28 martie 1923, Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923.

¹¹ Petre Otu (coord.), *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale*, Editura Militară, București, 2009, p.168.

¹² Petre Otu, „Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)”, în Petre Otu (coord.), *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, Editura Militară, București, 162-163.

¹³ Maior Radu Dinulescu, *Armata modernă*, Craiova, Editura Ramuri, f.a.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Petre Otu, „Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)”, p. 162.

¹⁶ *Istoria Militară a Poporului Român*, Vol. VI, *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, Editura Militară, București, 1989, 139-141.

¹⁷ Timpul alocat pentru pregătire era de 40-50 de ședințe de pregătire în fiecare an la care se adăugau 4-7 zile de concentrare în fiecare an.

¹⁸ *Istoria Militară a Poporului Român*, Vol. VI, pp. 142-143.

¹⁹ Colonel Dr. Petre Otu, „Dimensiuni și caracteristici ale strategiei militare românești (1919-1939)” în *Strategia militară în epoca modernă*, coord. Valentin Arsene, București, Nummus, 1999, p. 94.

²⁰ Rusia/URSS nu a recunoscut niciodată deciziile Conferinței de Pace de la Paris, refuzând, așadar, să recunoască unificarea Basarabiei cu România. Granița dintre România și URSS a devenit un subiect amplu de dispută legală între cele două țări generând tensiuni permanente care au grevat asupra întregului complex relațional bilateral în perioada interbelică. Refuzul URSS de a recunoaște frontiera estică a României a devenit sursa unei amenințări constante la adresa securității naționale pe întreaga perioadă interbelică.

²¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Dosar 24/1934, ff. 1-2 în Ioan Talpeș, „Măsuri și acțiuni diplomatice și militare în vederea întăririi capacității de apărare a țării în fața creșterii pericolelor hitleriste și revizioniste (1934-1937) în *Din istoria militară a poporului român*, București, Editura Militară, 1980, p. 114; ANIC, Fond 948, Dosar 437, f. 547, Ibid, p. 117.

²² Petre Otu (coord), *op.cit.*, 2009, p. 155.

²³ Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României 1919-1940*, Humanitas, București, 1991.

²⁴ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948 RS, Secția 3 operații, dosar 1706, f. 327 în Al. Gh. Savu, *op.cit.*, 120.

²⁵ Apud Colonel dr. Dan Prisăcaru, „Aspecte privind înzestrarea armatei României în anii 1935-1940. Radiografia unor măsuri întârziate”, <https://www.rumaniamilitary.ro/aspecte-privind-inzestrarea-armatei-romaniei-in-anii-1935-1940-radiografia-unor-masuri-intarziate-2>, 29 iunie 2017, accesat la 15.10. 2020.

MARELE STAT MAJOR ROMÂN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

ION GIURCĂ *

Abstract

For the most part, the spring of 1920 marked the end of the actions of the Romanian army for the defence of the territory of Greater Romania following the decisions from Chişinău, Chernivtsi and Alba Iulia, but the insecurity at the eastern border required the forces deployed between Prut and Dniester to remain on high alert up until May 1921. In the early 1920s, the threats Romania had to face came in the form of the revisionist policies openly promoted by the USSR, Hungary and Bulgaria, which were countered with the creation of a system of alliances with the neighboring states, which complemented the existing alliance with France. This sense of security, which, in hindsight, proved short-lived, translated in decreased attention granted to the needs of the army. The 1930s, however, brought dramatic changes with the rise of the Nazi party in Germany. Naturally, all these shifts reflected on the Romanian General Staff, which was shaped according to the perceptions of the Romanian decision-makers at any given moment of the interwar period.

Keywords: *Romanian General Staff, Romanian army, interwar period, France, Germany, World War II*

Primăvara anului 1920 a marcat, în linii generale, sfârşitul acţiunilor armatei române pentru apărarea teritoriului României Întregite în urma deciziilor de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, deşi insecuritatea la frontiera de est a impus ca structurile aflate între Prut şi Nistru să fie menţinute în stare de război până în mai 1921. Evoluţia situaţiei geopolitice şi geostrategice în această parte a Europei, în contextul când statele învinse în război, având la conducere forţe de extremă dreaptă şi stângă, promovau un revizionism nedisimulat, starea

de insecuritate a României era conştientizată de către factorii de decizie politică şi militară, iar măsurile de apărare şi-au găsit concretizarea în pregătirea populaţiei, economiei şi teritoriului în conformitatea cu legislaţia elaborată.

Armata, cu structurile sale de conducere şi execuţie, la nivel strategic şi tactic, era organismul cu responsabilităţi clare, concrete, în domeniul apărării ţării în cadrul unui sistem de alianţe bi şi multilateral, concretizat în conceptul de „Securitate colectivă”, a cărui viabilitate s-a dovedit un eşec, în condiţiile în care

* Prof. univ. dr., Universitatea Naţională de Apărare „Carol I”, Comisia Română de Istorie Militară.

marile puteri economice și militare ale vremii au promovat cu succes o politică pentru de-structurarea acestora, în principal pe căi politice și diplomatice agresive, care au inclus și amenințarea cu intervenția militară.

Problema cea mai grea, cu efecte în plan intern și extern, a rămas cea a amenințărilor la adresa integrității teritoriale a României, pe fondul politicii revizioniste pe care URSS, Ungaria și Bulgaria au promovat-o fățiș începând cu anul 1920. În acele condiții, factorii de decizie politică și militară de la București au căutat căile și modalitățile de contracarare a revizionismului, de înlăturare a pericolelor și amenințărilor la adresa securității și apărării țării prin promovarea și concretizarea conceptului teoretic și acțional al securității colective.

Soluția găsită imediat, considerată necesară și eficientă imediat după război, a fost realizarea unui sistem de alianțe cu state vecine, asupra cărora planau aceleași pericole și amenințări. La 3 martie 1921 la București a fost încheiată „Convenția de alianță defensivă” între România și Polonia¹, urmată de semnarea la 26 martie 1929 a unui „Tratat de garanție”, problemele cooperării militare regăsindu-se în „Convenția Tehnică”. Un nou „Tratat de garanție” între cele două state a fost parafat la 15 ianuarie 1931, urmat de semnarea, la 30 iunie, a „Angajamentului tehnic româno-polon”. În pofida angajamentelor asumate de către părțile semnatare, relațiile militare au intrat într-o perioadă nefastă, activate în decembrie 1936 după o vizită a generalului Nicolae Samsonovici la Varșovia.

Alianța româno-polonă, în cadrul căreia Marele Stat Major român a avut o implicare consistentă și concretă, a fost departe de a răspunde nevoilor de apărare ale celor două state în condițiile în care guvernul de la Varșovia a manifestat o atitudine reținută și uneori în dezacord cu prevederile documentelor juridice încheiate între cele două state.

La 23 aprilie 1921 România și Cehoslovacia au semnat „Convențiunea de alianță defensivă între Regatul României și Republica Cehoslovacia”, prin care cele două state se angajau ca în cazul unui atac neprovocat împotriva uneia dintre părți, cealaltă parte să contribuie la apărarea celei atacate². Două luni mai târziu, la 7 iunie 1921, la Belgrad a fost încheiată „Convenția de alianță defensivă dintre România și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor”,

care prevedea obligația părților ca, în caz de atac neprovocat împotriva uneia dintre părțile contractante, cealaltă parte semnatară să contribuie la apărarea părții atacate³. Convențiile politice bilaterale între cele trei state au fost urmate de semnarea unor convenții militare, care au dat aspecte și elemente concrete relațiilor dintre state în domeniul securității și apărării.

În concepția securității colective s-a înscris și încheierea la Ankara, la 9 februarie 1934, a „Pactului Înțelegerii Balcanice”, semnat de miniștrii de externe ai României, Iugoslaviei, Greciei și Turciei, prin care statele semnatare se angajau să-și concentreze efortul pe multiple planuri asupra măsurilor de luat față de eventualități care ar putea afecta interesele lor, de a nu întreprinde nici o acțiune politică față de orice altă țară balcanică nesemnatară a Pactului, fără aviz mutual prealabil și a nu lua nicio obligație politică de orice altă țară balcanică fără consimțământul celorlalte părți contractante.

Așa cum era de așteptat, în cele din urmă firesc, sistemul de alianțe realizat de către România, împreună cu țările menționate, a generat reacția statelor revizioniste, care au urmărit și acționat pe diferite căi și mijloace pentru de-structurarea acestuia, lucru reușit în anii 1939 și 1940, fapt ce a determinat specialiștii din Marele Stat Major român să aprecieze, nu fără temeii, că: „un învățământ sigur al evenimentelor din ultimul timp este că valoarea alianțelor și angajamentelor politico-militare din timp de pace este foarte relativă”⁴.

Cadrul legislativ al organizării și funcționării Marelui Stat Major

În anul 1919 au fost adoptate unele modificări ale cadrului legislativ privind funcționarea Ministerului de Război, în contextul situației politice și militare a României din acea perioadă, care au vizat o nouă structură a sistemului militar românesc.

Noua configurație teritorială, fizică, economică, demografică și socială a României, după realizarea Marii Uniri, a impus elaborarea cadrului legislativ care să răspundă complexelor cerințe interne și internaționale. Constituția României, adoptată în anul 1923, includea și capitolul „Despre puterea armată”, fapt ce a impus structurilor cu responsabilități în domeniul apărării țării să elaboreze acte normative care au vizat reglementarea organizării armatei,

structurilor de conducere și execuție, înzestrarea, pregătirea și conducerea acesteia la pace și război. În acord cu prevederile Constituției, la 24 iunie 1924 a fost adoptată „Legea relativă la organizarea armatei”, care a prevăzut că „regele este capul puterii armatei. În timp de război regele poate delega comandamentul de căpetenie unui general”⁵. Prin „Legea pentru organizarea ministerelor”, promulgată la 29 iulie 1929, în perioada regenței lui Mihai I, s-a înființat Ministerul Armatei având în atribuțiunea sa „pregătirea tuturor lucrărilor și înzestrarea armatei cu toate mijloacele necesare apărării naționale; el are conducerea, administrarea și controlul întregii armate”⁶. Conform acelei legi, Marele Stat Major al Armatei era considerat organ de conducere superioară, de comandament și pregătire, care avea ca atribuțiuni: organizarea, instrucția și mobilizarea armatei; culegerea informațiilor asupra forțelor militare a diferitelor armate; pregătirea planurilor de război; punerea la curent a inspectorilor de armată cu operațiile probabile; studiul transporturilor forțelor militare; îndrumarea învățământului în Școala Superioară de Război; pregătirea și controlul activității ofițerilor de stat major, coordonarea învățământului în toate instituțiile de învățământ militar; întocmirea istoricului campaniilor; administrarea fondurilor ce-i sunt afectate⁷. Legea prevedea, de asemenea, că „Marele Stat Major al armatei are ca împărțire: organizarea, în formațiuni și contra-informațiuni, operații, servicii, instrucție, transporturi, istorie, adjutantură”⁸, având în subordine nemijlocită Școala Superioară de Război, Serviciul geografic al Armatei, educația fizică și preregimentară, pregătirea militară în școlile politehnice și de arhitectură, Muzeul Militar, un divizion tren, Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării. La 30 aprilie 1930, a fost adoptată „Legea relativă la organizarea armatei”, care a prevăzut că regele era capul puterii armatei, iar ministrul armatei avea în atribuție administrația, conducerea, justiția, disciplina și înzestrarea armatei, conducerea fiind exercitată prin Marele Stat Major, ajutat de către inspectorii generali de armată.

Spre deosebire de Legea pentru organizarea ministerelor din 29 iulie 1929, în care erau stabilite atribuțiunile Marelui Stat Major, legea din anul 1930 a prevăzut *atribuțiile șefului* acestei structuri: stabilirea concepției și coordonarea dezvoltării și pregătirii forțelor

armatei de uscat, a marinei și a aeronauticii; instrucția în armată, asigurarea prin diferite constatări de buna aplicare a directivelor de instrucție date de Marele Stat Major; conducerea învățământului în toate instituțiile de învățământ militar, îndrumarea învățământului în Școala Superioară de Război și la Cursul de Comandament; pregătirea și controlul ofițerilor de stat major; încadrarea armatei cu ofițeri generali, precum și mutările ofițerilor superiori și inferiori dintr-un corp de armată într-altul; împreună cu șefii ierarhici, se asigură de capacitatea și aptitudinile coloneilor indicați pentru gradul de general și a generalilor cărora li s-ar putea încredința o comandă superioară; organizarea, mobilizarea armatei și studiul transporturilor forțelor militare; informațiuni asupra forțelor militare ale diferitelor armate; întocmirea istoricului campaniilor; pregătirea planurilor de război, punerea la curent a inspectorilor generali de armată, la timpul oportun, cu operațiunile probabile; călătoriile strategice și tactice, împreună cu generalii de la marile comandamente; administrarea fondurilor ce-i sunt afectate. Atribuțiile șefului Marelui Stat Major erau în acord cu cele stabilite acestei structuri de conducere prin „Legea pentru organizarea ministerelor”, adoptată în anul 1929.

La 28 aprilie 1932 a fost promulgată o „Lege relativă la modificarea Legii de organizare a armatei”⁹, care a prevăzut că Marele Stat Major „este organul prin care Ministerul Apărării Naționale dirijează, conduce și controlează pregătirea de război a armatei. Atribuțiile de detaliu ale Marelui Stat Major sunt prevăzute în Legea de Organizare a Ministerului Apărării Naționale”¹⁰. La 4 mai 1932, regele Carol al II-lea a promulgat „Legea relativă la stabilirea cadrelor și efectivelor armatei”¹¹, în baza căreia au fost stabilite efectivele în ofițeri, subofițeri, trupă și animale necesare Marelui Stat Major, considerate ca minimumul pentru instrucția trupelor.

La 31 mai, a fost promulgată de către regele Carol al II-lea „Legea pentru modificarea organizării și funcționării Ministerului Apărării Naționale”¹², care stabilea și atribuțiile Marelui Stat Major al Armatei: pregătirea de război a forțelor armatei de uscat, marinei și a aeronauticii; organizarea și mobilizarea armatei; pregătirea mobilizării teritoriului și națiunii; elaborarea legislației privind organizarea armatei; culegerea, analiza și valorificarea informațiilor

asupra forțelor militare a diferitelor armate și activitatea de contrainformații, pregătirea planurilor de război și punerea la curent a inspectorilor generali de armată cu operațiunile probabile; studiul transporturilor forțelor militare; instrucția în armată; elaborarea regulamentelor generale și a celor tactice ale armelor; îndrumarea instrucției preregimentare și a pregătirii fizice în armată; conducerea și coordonarea învățământului în toate instituțiile de învățământ militar; îndrumarea și supravegherea învățământului în Școala Superioară de Război și la Cursul de Comandament; pregătirea și controlul activității ofițerilor de stat major de la statele majore și de la trupă; organizează și conduce călătoriile strategice și tactice cu generalii de la marile comandamente; asigurarea pregătirii și constatarea capacității și aptitudinile coloneilor și generalilor prevăzuți a fi numiți la comanda brigăzii, diviziei și corpului de armată; făcea propuneri privind încadrarea armatei cu ofițeri superiori și generali; întocmirea istoricului campaniilor militare naționale; administrarea fondurilor repartizate.

Legea a prevăzut că Marele Stat Major al Armatei trebuia să aibă ca subdiviziuni: organizarea și mobilizarea; informații și contrainformații; operații, servicii, instrucție, transporturi; istoric și adjutantură. Conform noului cadru legislativ, Marelui Stat Major al Armatei i se subordona: secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării, Școala Superioară de Război, Institutul Geografic Militar, Secția pregătirii militare în Școlile Politehnice, Muzeul Militar și Divizionul Trupei Marelui Stat Major, pe lângă această structură funcționând și Comitetul Consultativ al Marelui Stat Major, Comitetul Materialelor de Război și Comitetul Învățământului Militar.

Legea de organizare și funcționare a Ministerului Apărării Naționale din 31 mai 1932 a avut o existență scurtă, fiind modificată un an mai târziu, la 21 aprilie 1933, când a fost promulgată „Legea de modificarea legii pentru modificarea organizării și funcționării Ministerului Apărării Naționale”¹³, care a prevăzut trei noi atribuțiuni Marelui Stat Major: „stabilește nevoile de dotare precum și caracteristicile principale ale materialelor de război, luând avizul Comitetului materialelor de război; face propuneri Ministerului pentru completarea dotației armatei cu materiale de răz-

boi; stabilește repartitia materialelor de război noi recepționate”¹⁴.

În contextul evenimentelor grave determinate de declanșarea celui de al Doilea Război Mondial, în octombrie a fost emis Decretul-lege pentru „Organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale”¹⁵, care confirma Marele Stat Major ca organ de conducere superioară în cadrul Ministerului Apărării Naționale, prezența șefului Marelui Stat Major în cadrul Consiliului Superior al Armatei și atribuțiile acestei structuri: studiul și pregătirea planurilor de război; organizarea și pregătirea mobilizării armatei, națiunii și teritoriului țării, studiul și elaborarea proiectelor de legi în acest sens; stabilirea nevoilor pentru trupele de uscat, aer și marina; caracteristicile esențiale ale materialului de război; supravegherea îndeplinirii de către Ministerul Înzestrării Armatei a nevoilor de dotare a armatei; stabilirea repartitiei materialelor de război; pregătirea și organizarea transporturilor militare în timp de pace și război, elaborarea propunerilor privind realizarea comunicațiilor, în conformitate cu nevoile de război; elaborarea studiilor și propunerilor în legătură cu îmbunătățirea și adaptarea mijloacelor de transmisiuni necesităților de război; stabilirea concepției instrucției în armată și urmărirea aplicării acesteia; elaborarea regulamentelor generale și urmărirea corelației dintre acestea și regulamentele speciale elaborate de către inspectoratele generale de arme și servicii; pregătirea ofițerilor de stat major și controlul activității acestora; pregătirea, organizarea și executarea călătoriilor de instrucție cu generalii de la marile comandamente; conducerea, coordonarea și supravegherea, prin Direcția Învățământului Militar Superior, a învățământului superior din armată; îndrumarea instrucției premilitare, instrucției și educației tuturor formațiunilor subordonate nemijlocit Marelui Stat Major; procurarea informațiilor asupra armatelor și potențialului de război a diferitelor state; organizarea și conducerea activităților și acțiunilor contrainformative; administrarea fondurilor alocate. Legea prevedea că organizarea Marelui Stat Major se stabilea prin „legiuiri și dispozițiuni speciale”.

Cadrul legislativ în domeniul apărării, elaborat până în februarie 1938, a beneficiat de amplă dezbateri de idei, în care lupta politică s-a manifestat din plin, iar începând din fe-

bruarie 1938, întreaga concepție și construcție a cadrului legislativ în domeniul apărării a fost centrată pe supremația puterii regelui Carol al II-lea, ale cărei efecte au fost, în cursul anului 1940, dezastruoase pentru țară și armata sa.

Organizarea Marelui Stat Major.

Atribuții ale structurilor subordonate

Anul 1920 a marcat începutul unei noi perioade în existența Marelui Stat Major sub aspectul organizării atribuțiilor secțiilor și birourilor, naturii problemelor majore de soluționat și a stilului de lucru. Structura Marelui Stat Major stabilită prin Decretul-Lege nr. 1579 din 1 mai 1919 s-a menținut în anii 1920-1922, schimbări producându-se în interiorul secțiilor și birourilor prin subordonarea acestora unor subșefi de stat major, care aveau în coordonare câte o diviziune (Anexa nr. 1). Ineditul organizării Marelui Stat Major l-a constituit încadrarea tuturor diviziunilor secțiilor și birourilor cu personalul necesar, rezultat al desființării Marelui Cartier General, cât și al distribuirii personalului pe noi funcții în cadrul structurilor Ministerului de Război, inspectoratelor de armată, cât și la comanda unităților și marilor unități în conformitate cu prevederile legale în vigoare.

În fruntea Marelui Stat Major s-a aflat în continuare generalul de corp de armată Constantin Cristescu, care poate fi considerat ctitorul acestei structuri a României Întregite, la ale cărei organizare și imprimare a unei direcții de acțiune a avut un rol incontestabil. Subșefi ai Marelui Stat Major au fost numiți în ordinea diviziunilor pe care le aveau în subordine, generalii de brigadă: Alexandru Gorski, Nicolae Samsonovici și Mihail Ionescu, toți cu o ascensiune rapidă în ierarhia militară, în contextul unor prestații foarte bune în perioada războiului, în funcțiile pe care le-au îndeplinit.

Încadrarea secțiilor și birourilor s-a realizat cu ofițeri superiori bine pregătiți, unii promovați în funcție din cadrul Marelui Stat Major, alții fiind mutați de la comanda unor unități sau subunități, din statele majore de corp de armată și divizie.

Importanța cuvenită a fost acordată *Secției V Informații*, încadrată cu un personal relativ numeros și bine selecționat în urma rezultatelor activității anterioare dar și al nevoilor curente, de punere în aplicare a prevederilor tratatelor de pace semnate în anii 1919 și 1920,

cât și din perspectiva sistemului de alianțe care se dorea a fi realizat. Prin urmare, diplomației militare i s-a acordat atenția cuvenită, astfel că atașaii militari, încadrați la *Biroul 1 informații directe*, aveau de îndeplinit misiuni importante în acea perioadă la Paris, Bruxelles, Viena, Berlin, Belgrad, Londra, Varșovia, Budapesta, Sofia, Constantinopol, Roma, Praga, Atena, Washington și Tokio¹⁶, în acord cu atribuțiile generale stabilite, cât și sarcinile speciale transmise pe căi diplomatice.

Atenția cuvenită s-a acordat în anul 1920 organizării *Secției VI Istoric*, căreia i s-a stabilit sarcina „de a scrie istoria războiului purtat de vechiul regat pentru întregirea neamului”¹⁷. Atribuțiile generale ale secției constau în: căutarea, adunarea, clasarea, conservarea documentelor privitoare la Războiul de Întregire, în legătură cu aliații, constituind o arhivă completă pentru cercetare; editarea unui catalog oficial al arhivelor; scrierea unui istoric al războiului, prin exploatarea metodică a arhivelor de război și orice alte resurse; adunarea, sistematizarea și conservarea arhivelor referitoare la războaiele vechi, continuându-se cu exploatarea lor (1877-1878 și 1913). În anul 1921 au fost desființate două funcții de subșef al Marelui Stat Major, au fost încadrate funcțiile de șefi de diviziuni – Diviziunea I – colonel Prodan Ion, Diviziunea a II-a – colonel adj. Ioan Florescu, Diviziunea a III-a – general de brigadă Mihail Ionescu, unele modificări având loc și în interiorul unor secții și birouri.

Secția 4 operații a fost reorganizată în anul 1921, avându-se în vedere responsabilitățile care reveneau Marelui Stat Major în urma încheierii convențiilor militare defensive cu Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, noua organizare fiind însoțită de stabilirea atribuțiilor fiecărui birou¹⁸. Birourile Est, Vest și Sud aveau ca atribuțiune principală studiul țărilor vecine corespunzătoare fronturilor respective, prin valorificarea datelor puse la dispoziție de către Secția Informații, prin atașaii militari, agenții de informații sau culese din diferite publicații străine și românești. În funcție de concluziile rezultate, cele trei birouri trebuiau să formuleze și să înainteze propuneri referitoare la: dislocarea unităților în acord cu caracteristicile geografico-militare ale teritoriului național și organizarea adversarului; adaptarea planului de mobilizare în raport cu cerințele fiecăruia din cele trei fron-

turi; stabilirea trupelor de acoperire pe fiecare front; stabilirea tipologiei și locului de realizare a fortificațiilor și comunicațiilor. Toate aceste aspecte prezentate trebuiau avute în vedere la întocmirea ipotezelor de război cu statele vecine, în baza instrucțiunilor speciale referitoare la întocmirea ipotezelor.

Biroul 4, Zonă interioară, avea ca responsabilitate dislocarea trupelor din Zona interioară, rezolvarea problemelor în legătură cu organizarea și mobilizarea armatei, rezolvarea problemelor de corespondență și arhivă a Secției operații și supravegherea personalului inferior (secretari, plantoane, curieri, ordonanțe).

Biroul 5, arme speciale și servicii, avea ca atribuție specială rezolvarea problemelor în legătură cu: organizarea și mobilizarea acestora (artileria antiaeriană, aviația, artileria grea, care de luptă, artileria de coastă, autoblindate, pontonieri, telegrafie fără fir, proiectoare, aruncătoare de flăcări, gaze); armament, muniții, materiale de geniu, materiale sanitare, hărți, ș.a.; realizarea evidenței și dislocării la pace a unităților și subunităților, depozitelor de armament, muniții, geniu, sanitar, hărți, ș.a.; formularea propunerilor cu privire la modificarea organizării unităților de arme și servicii, în acord cu cerințele la nivel strategic și tactic, specifice fiecărui teatru de operațiuni; făcea propuneri referitoare la gruparea în depozite a materialelor existente și a celor nou intrate în dotare, în conformitate cu prevederile ipotezelor de război.

Biroul 6, operații pe apă, avea în responsabilitate studiul statelor vecine privind: forțele maritime și fluviale, porturile militare și comerciale, apărarea coastelor, organizarea și dislocarea forțelor maritime și fluviale; evaluarea raportului de forțe în mijloace fluviale și maritime, formularea propunerilor de organizare și mobilizare a forțelor maritime și fluviale; studiul și elaborarea proiectelor de organizare și mobilizare a trupelor de uscat care să fie subordonate nemijlocit Marinei Militare pentru apărarea litoralului, barajelor și podurilor; întocmirea proiectelor de operațiuni pentru forțele maritime și navale.

În sfârșit, *Biroul 7* – subzistență și echipament – trebuia să realizeze: o evidență a resurselor statelor vecine și ale României; situația depozitelor de alimente și echipament din țară; calculul necesarului de alimente și echipament la mobilizare; studiul organizării, mobilizării și

funcționării formațiunilor de subzistență; studii și propuneri în legătură cu modificarea organizării și mobilizării serviciilor subzistență și echipament, în acord cu cerințele fiecărei zone de operații.

Începând cu 1 aprilie 1922, Marele Stat Major a avut o altă organizare, studiată în cursul anului 1921, care a adus unele elemente de noutate atât din punct de vedere al structurii cât și încadrării (Anexa nr. 2). Au fost prevăzute două funcții de subșef al Marelui Stat Major, încadrate cu generali de brigadă Alexandru Gorski și Mihail Ionescu, primul subșef al Marelui Stat Major având în responsabilitate „toate chestiunile relative la pregătirea de război a unităților și a serviciilor oștirii corespunzătoare frontului armatei de operații”¹⁹, iar cel de al doilea trebuia să coordoneze „toate chestiunile relative la spatele armatei de operații”²⁰. Către sfârșitul anului 1922, conform *Deciziei ministeriale nr. 970* din 21 decembrie, în cadrul Marelui Stat Major a fost înființată Comisia superioară de transporturi și comunicații, din care făceau parte șeful Marelui Stat Major, subșefii Marelui Stat Major, șeful Secției 6 transporturi și șeful Secției 7 etape și comunicații.

După moartea generalului Constantin Cristescu, la conducerea Marelui Stat Major a fost numit generalul Alexandru Gorski, care a impulsionat activitatea acestei structuri. Prin „Ordinul de zi nr. 34” din 31 mai 1923, a fost stabilită organizarea secțiilor din cadrul Marelui Stat Major²¹, unele birouri fiind scoase din compunerea secțiilor și subordonate nemijlocit Diviziunii I. Totodată, a fost reglementat modul de lucru în cadrul acestora: „Marele Stat Major este unul și indivizibil în subordinea șefului Marelui Stat Major; ca urmare, procedeele de a lucra, de a primi și distribui corespondența, de a executa lucrări mai mari, de a clasa documentele în dosare, de a păstra dosarele, trebuie să fie aceleași în toate secțiile, cu posibilitatea ca orice corespondență să poată fi urmărită imediat, de la intrarea ei în Marele Stat Major și până la soluția ce s-a dat acelei corespondențe; de asemenea să se poată constata persoana care a executat lucrarea, a luat hotărârea, iar predarea și primirea secțiilor, birourilor etc. să se poată face cu iuțeală și ordine, oricând ar fi nevoie, fără mare pierdere de vreme. Astfel de organizare cere cea mai desăvârșită ordine și regulă în funcționarea secțiilor și birourilor, precum și

o plasare, aranjare, metodică a tuturor lucrărilor²². Schimbări semnificative în organizarea și încadrarea Marelui Stat Major s-au produs la începutul lunii octombrie 1923, odată cu numirea în funcția de șef al acestei structuri a generalului de divizie Alexandru Lupescu, care avea o vastă experiență în activitatea de stat major.

La 1 octombrie 1923 a intrat în vigoare o nouă Ordinea de bătaie a Marelui Stat Major, care fusese studiată și propusă pentru aprobare încă din anul 1922. Prin ordine succesive, noul șef al Marelui Stat Major a reglementat activitatea diviziunilor și secțiilor, șefilor acestora precizându-li-se că „vor adăuga la ordinele de lucru ce au primit la prima mea inspecție, toate celelalte ordine de lucru ce primesc în urmă, formând astfel un livret al ordinelor de lucru”²³.

Propunându-și să exercite un control sistematic asupra activității structurilor subordonate, șeful Marelui Stat Major a dispus ca lunar șefii de diviziuni să prezinte stadiul îndeplinirii sarcinilor, prilej cu care „se vor discuta chestiuni generale ale Marelui Stat Major și chestiunile care privesc 2-3 diviziuni și care au nevoie de soluția șefului Marelui Stat Major”²⁴. Un aspect deosebit prevăzut în ordinele șefului Marelui Stat Major era acela că modificarea legilor, regulamentelor și instrucțiunilor să se facă cât mai rar și să păstreze, pe cât posibil, modul de funcționare și actele care se întocmeau de către structurile de execuție.

Fiecare birou din cadrul Marelui Stat Major trebuia să adune, claseze și să actualizeze date care interesau pregătirea de război a Armatei, necesare pentru cunoașterea în permanență a situației, cât și pentru lucrările șefilor superiori din celelalte birouri. Analiza situației organizatorice a Marelui Stat Major și a atribuțiilor diviziunilor, secțiilor și birourilor a determinat elaborarea și stabilirea unei noi organizări a acestei structuri (Anexa nr. 3), concretizată în prevederile „Ordinului de zi nr. 1”²⁵ din ianuarie 1924.

În activitatea sa, Șeful Marelui Stat Major era ajutat de către un subșef al Marelui Stat Major și un Cabinet al șefului Marelui Stat Major. În noua organizare Marele Stat Major avea 4 diviziuni, fiecare condusă de către un general de brigadă, și 11 secții conduse de către un colonel, cărora li s-au stabilit atribuțiuni clare, într-o detaliere suficientă, pe deplin înțeleasă de către executanți. Preocupările de pregătire profesională a ofițerilor superiori și-au găsit concretizarea în „Ordinul circular nr. 430” din

21 februarie 1924, unde s-a prevăzut organizarea unui curs de informații de comandament pentru coloneii combatanți din toate armeele²⁶, care urma să se desfășoare la Școala Superioară de Război, în două serii, în lunile martie-aprilie și mai-iunie 1924.

Consecvent în preocuparea sa pentru îmbunătățirea activității în cadrul Marelui Stat Major, generalul Alexandru Lupescu a dispus elaborarea și a lucrat nemijlocit la un document intitulat „Îndatoriri, drepturi și legături de serviciu între diferitele organe ale Marelui Stat Major”²⁷, transmise structurilor din subordine prin „Ordinul de zi nr. 23” din 22 februarie 1924.

Documentul a prevăzut în detaliu atribuțiile, responsabilitățile și drepturile subșefului Marelui Stat Major, șefilor de diviziuni și secții, în scopul de a asigura o concepție și execuție unitară a activităților curente și speciale. Într-o concluzie și formulare generală, mobilizatoare, documentul prevedea: „Activitatea tuturor elementelor constitutive ale Marelui Stat Major trebuie să fie caracterizată printr-o colaborare, coordonare, armonie, unitate și perfectă convergență pentru buna pregătire de război a armatei”²⁸. Privită din perspectiva documentelor elaborate în vederea reglementării activității în cadrul Marelui Stat Major, efortul generalului Alexandru Lupescu și colaboratorilor săi a fost remarcabil, chiar dacă impunerea unor schimbări de natură organizatorică, a metodei și stilului de lucru ar putea fi apreciată ca o practică de negare a activității predecesorilor săi.

Structura organizatorică a Marelui Stat Major a fost modificată în anul 1925 din „necesitatea unei cât mai bune funcționări”²⁹, fiind aprobată de către ministrul de război la 6 ianuarie, elementele de noutate constând în: desființarea unei funcții de subșef al Marelui Stat Major, înființarea Diviziunii a II-a Informații, cu secțiile informații și contrainformații. De altfel la conducerea majorității structurilor din cadrul Marelui Stat Major au fost numiți generali și ofițeri superiori din alte structuri ale armatei, în condițiile necesității ca toți ofițerii propuși pentru înaintarea în grad să aibă un stagiu la comanda unităților și marilor unități, corespunzător gradului pe care urmau să-l primească.

Organizarea Marelui Stat Major la 1 octombrie 1927 (Anexa nr. 4) a fost una profun-

dă, a vizat reducerea structurilor și implicit a personalului, problema fiind rezolvată prin: desființarea Cabinetului Șefului Marelui Stat Major; comasarea secțiilor organizare și mobilizare în Secția organizare-mobilizare; formarea Secției instrucție prin unificarea secțiilor 3 instrucție și 9 regulamente; unirea secțiilor 5 informații și 10 contrainformații în Secția 2 informații.

Organizarea Marelui Stat Major stabilită la 1 octombrie 1927 a fost una de durată, fără modificări esențiale până în anul 1936. Pentru această perioadă s-a remarcat stabilirea unor noi atribuții subșefilor Marelui Stat Major și elaborarea unui „Memoriu relativ la separarea conducerii de administrație, la armata de pace”³⁰. Cerința formulată în document era de separare a conducerii militare de cea administrativă, prin care s-ar fi asigurat constituirea din timp de pace a comandamentului pentru război. Pentru convingerea adresanților, se aduceau argumente în legătură cu specificul conducerii moderne a armatelor de masă, în care rolul comandamentelor numeroase și bine pregătite este hotărâtor, solicitându-se, într-o formulare diplomatică, autonomia Marelui Stat Major în raport cu Ministerul de Război în privința pregătirii și conducerii armatei.

Soluția concretă propusă era constituirea Înalțului Comandament din care trebuia să facă parte regele, ajutat de un general și condus efectiv de șeful Marelui Stat Major General al Armatei. Se propunea, în fond, revenirea la situația din perioada Războiului de Întregire, când soluția adoptată și-a dovedit viabilitatea. În finalul Memoriului se propuneau atribuțiile conducerii și administrației, ca structuri separate.

Înalțul Comandament, cu un cabinet militar, trebuia să conceapă, să ordone și să stabilească direcția în pregătirea, organizarea și conducerea războiului, realizând coordonarea între administrație și conducere. *Statul Major al Armatei* urma să pregătească armata pentru război, având ca atribut: instrucția armatei pentru război; recrutarea și organizarea armatei; pregătirea mobilizării; numirea personalului în comandamente până la comandanții de regimente; controlul pregătirii de război; întocmirea planurilor de campanie și a proiectelor de operațiuni, ș.a. *Ministerul Armatei* avea atribut de administrație, care aveau în

vedere: înzestrarea armatei; bugetul și contabilitatea lui; producția de război; stabilimentele armatei; domeniile militare; justiția; remonta; întrețineri; statistica nevoilor de război.

Pe linia încadrării unor funcții importante în cadrul Marelui Stat Major, evidențiem numirea generalului de brigadă Țenescu Florea ca subșef al acestei structuri, iar la conducerea diviziunilor a generalilor de brigadă Popescu B.D., Ionescu Ștefan și Ilcuș Ioan.

La 12 decembrie 1933, la conducerea Marelui Stat Major a fost numit generalul de brigadă Ion Antonescu, care și-a concentrat efortul activității în direcția redresării și reorganizării armatei într-un context internațional dominat de ascensiunea la putere a forțelor de extremă dreapta în unele state din Europa și amplificarea manifestărilor revizioniste, care vizau direct și România.

Generalului Ion Antonescu i-a succedat la conducerea Marelui Stat Major generalul Nicolae Samsonovici, care, până la 1 februarie 1937, și-a reluat programul său în privința îndeplinirii atribuțiilor care, legal, reveneau acestui organism. Perioada celui de-al doilea mandat al generalului Nicolae Samsonovici la conducerea Marelui Stat Major a fost marcată de o amplă implicare, personală și a structurii pe care o conducea, în materializarea prevederilor convențiilor militare în cadrul Micii Înțelegeri, Înțelegerii Balcanice și cu Polonia, prilej de manifestare a voinței de impunere a intereselor României și armatei în problemele apărării colective.

O nouă reorganizare a Marelui Stat Major a avut loc la 6 mai 1936 când, în acord cu prevederile „Înalțului Decret nr. 502”, materializat în „Ordinul de zi nr. 14”, a fost înființată cea de a treia funcție de subșef al Marelui Stat Major, fiind realizată o nouă ordine în privința coordonării secțiilor și celorlalte structuri din compunere.

La 1 aprilie 1937, în perioada când la conducerea Marelui Stat Major s-a aflat generalul de corp de armată Ioan Sichițiu (1 februarie – 1 noiembrie 1937), prin „Înalțul Decret nr. 3237”, în cadrul Marelui Stat Major a fost înființată Direcția Învățământului Militar Superior, care a avut ca responsabilitate principală conducerea și coordonarea Școlii Superioare de Război, Cursul Complementar de Stat Major, Cursul de stat major de Armată, Cursul de Comandament³¹.

În perioada 1 noiembrie 1937 – 1 februarie 1939, la conducerea Marelui Stat Major s-a aflat generalul de divizie Ionescu Ștefan, cel care a impulsionat, cu rezultate bune, activitatea de pregătire a armatei și teritoriului pentru război.

O realizare meritorie și un document necesar Marelui Stat Major și întregii armate l-a constituit elaborarea unui „Regulament pentru atașatii militari aeronautici și navali români în străinătate”³², întocmit de către Secția a II-a.

Regulamentul, al cărui scop și rol era de a determina o bună activitate a atașatorilor militari și înlăturarea lipsurilor organizatorice și în privința atribuțiilor funcționale, a fost aprobat de către regele Carol al II-lea, prin „Înalt Decret nr. 1116” din 7 martie 1938, și a rămas în vigoare, cu unele modificări, până în anul 1946. În privința atribuțiilor, regulamentul prevedea că atașatul militar făcea parte din misiunea diplomatică, cu rol de consilier tehnic militar al șefului de misiune, având rol de *informare* oficială și directă a Marelui Stat Major și *reprezentare* a armatei române în statul unde a fost acreditat. Atașatul militar era considerat adjutant onorific al regelui și purta titulatura de „Atașat Militar, Adjutant Onorific al M.S. Regele”.

Recrutarea atașatorilor militari se făcea *numai din rândul ofițerilor de stat major*, de preferință ofițeri care au lucrat în Secția informații din Marele Stat Major, regulamentul prevăzând în detaliu criteriile, condițiile și modul în care se realiza selecția, pregătirea și numirea acestora. Lunar, atașatul militar trebuia să înainteze, prin Secția 2 informații, un buletin informativ pentru Casa Militară regală, Ministerul Apărării Naționale și Marele Stat Major, care să cuprindă: situația politică internă, informații asupra armatei și informații diverse.

Primăvara anului 1939 a marcat la nivel european o agravare a situației în centrul Europei, cu implicație directă asupra securității României, ca urmare a ocupării Cehoslovaciei de către Germania și a Ucrainei Subcarpatice de către armata maghiară. Percepută la adevărata dimensiune, agravarea situației internaționale a impus accelerarea măsurilor de pregătire a țării pentru război.

La 1 februarie 1939 la conducerea Marelui Stat Major a fost numit generalul de divizie adjutant Florea Țenescu, cunoscut teoretician militar, cu experiență în activitatea de stat major încă din anii Războiului de Întregire,

având ca prim subșef al Marelui Stat Major pe generalul Popescu Ioan.

Organizarea dată Marelui Stat Major la 1 aprilie 1939 (Anexa nr. 5) a avut scopul de a simplifica și eficientiza activitatea secțiilor și birourilor, acestea fiind grupate sub conducerea celor doi subșefi ale căror responsabilități rămăneau aceleași, stabilite în anii anteriori. La 10 septembrie 1939, în contextul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, s-a produs o nouă grupare a secțiilor în coordonarea subșefilor Marelui Stat Major (Anexa nr. 6), primul subșef având responsabilități asupra așa numitei părți operaționale, care se ocupa nemijlocit de pregătire țării și armatei pentru război, în contextul în care o mobilizare parțială a frontului de est era previzibilă.

La 19 martie 1940, în baza raportului Ministerului Apărării Naționale, prin Înalt Decret nr. 972, regele Carol al II-lea a aprobat reorganizarea Marelui Stat Major începând cu 1 aprilie (Anexa nr. 7), care urma să cuprindă: șeful Marelui Stat Major, 3 subșefi ai Marelui Stat Major, 9 secții, Serviciul Administrativ, Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării cu Serviciul Mobilizării și Organizării Națiunii și Teritoriului pentru timp de război, Detașamentul Trupei Marelui Stat Major și Revista „România Militară”³³.

Gruparea secțiilor în subordinea celor trei subșefi ai Marelui Stat Major avea în vedere constituirea unei diviziuni a organizării, mobilizării și dotării; diviziunii instrucției și învățământului și a diviziunii informațiilor, operațiilor și transporturilor, asigurându-se astfel trecerea în bune condiții a acestei structuri la organizarea de război³⁴.

În noua organizare a Marelui Stat Major este ușor de sesizat înființarea *Secției 7 Învățământ Superior*, în urma desființării Direcției Învățământului Militar Superior, la solicitarea adresată regelui de către ministrul apărării.

Evenimentele tragice din iunie 1940, determinate de transmiterea notelor ultimative de către guvernul URSS pentru evacuarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, au găsit Marele Stat Major în structura și încadrarea stabilită la 1 aprilie 1940, în frunte cu generalul Florea Țenescu, care, într-un moment crucial pentru țară, a dovedit că nu era demn pentru funcția pe care o ocupa. În cadrul ședințelor

Consiliului de Coroană din 27 iunie 1940, invocând lipsa aliaților și a pregătirii armatei pentru război, s-a pronunțat împotriva rezistenței cu forța armelor față de o invazie a forțelor sovietice. Consider că menirea șefului Marelui Stat Major era să ceară ca armata să se bată, să apere ceea ce se realizase în anii 1918 și 1919. Cu siguranță, indiferent de decizia politică luată, printr-o asemenea atitudine ar fi salvat cel puțin onoarea armatei.

Aceeași atitudine defetistă a manifestat-o și succesorul generalului Florea Țenescu, generalul Gheorghe Mihail, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în iunie 1940 și de șef al Marelui Stat Major din 26 august, în contextul Dictatului de la Viena, prin care României i s-a impus să cedeze Ungariei partea de nord-vest a țării. În cadrul Consiliului de Coroană din noaptea de 29/30 august 1940 s-a pronunțat pentru „a primi acest arbitraj și a se stăpâni spiritul așa de agresiv al ostirii noastre, în interesul păstrării ființei statului român”³⁵, stârnind o reacție pe măsură în rândul ofițerilor Armatei 1, aflată în Transilvania.

La 6 septembrie 1940 generalul Gheorghe Mihail, ca de altfel și Florea Țenescu, a fost trecut în rezervă și i s-a stabilit domiciliu obligatoriu la Sinaia, în funcția de șef al Marelui Stat Major fiind numit generalul de brigadă Alexandru Ioanițiu, aflat la acea dată la conducerea Școlii Superioare de Război.

Se încheia astfel o perioadă de 20 de ani, în care generalii și ofițerii superiori încadrați au constituit eminența cenușie a armatei române, lucrând intens pentru pregătirea țării și armatei pentru apărarea României Întregite, dezmembrată într-un context geopolitic și geostrategic complicat, în care factorii de decizie politică și militară, plecând de la ideea conservării potențialului de război al țării pentru o situație favorabilă, au decis cedarea fără luptă a teritoriilor revendicate de către URSS, Ungaria și Bulgaria.

Evenimentele viitoare au demonstrat că ceea ce s-a dorit a fi conservat în 1940, a fost pierdut în anii care au urmat, dovadă fiind pierderile umane înregistrate în perioada 22 iunie 1941 – 12 mai 1945, în timpul unui război la sfârșitul căruia România a fost considerată o țară învinsă, cu toate consecințele care au decurs din această situație.

NOTE

¹ Pe larg, în Marian Chiriac Popescu, *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939)*, Editura Sigma, București, 2001.

² *Politica externă a României, dicționar cronicologic*, Editura Militară, București, 1986, p. 177.

³ *Ibidem*, p. 178.

⁴ Apud, Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic, 1919-1939*, Editura Militară, București, 1989, p. 233.

⁵ *Monitorul oficial*, nr. 134, 24 iunie 1924, p. 6971

⁶ *Monitorul Oficial*, nr. 169, 2 august 1929, p. 6114.

⁷ *Ibidem*, p. 6121.

⁸ *Ibidem*, p. 6122.

⁹ *Monitorul Oficial*, nr. 106, 9 mai 1932, pp. 3083-3086.

¹⁰ *Monitorul Oficial*, nr. 102, 4 mai 1932, pp. 2982-2988.

¹¹ *Ibidem*, p. 2983.

¹² *Monitorul Oficial*, nr. 132, 8 iunie 1932, pp. 3677-3678.

¹³ *Monitorul Oficial*, nr. 94, 25 aprilie 1933, pp. 2900-2906.

¹⁴ *Ibidem*, p. 2901.

¹⁵ *Monitorul Oficial*, nr. 234, 9 octombrie 1933, pp. 5725-5737.

¹⁶ AMNR, *fond Marele Stat Major*, dosar nr. 1041, f. 292.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 23, f. 805.

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 389, f. 6-12.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1041, f. 303.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 319-322.

²² *Ibidem*, f. 319.

²³ *Ibidem*, f. 333.

²⁴ *Ibidem*, f. 334.

²⁵ *Ibidem*, f. 352-357.

²⁶ *Ibidem*, f. 357-358.

²⁷ *Ibidem*, f. 358-364.

²⁸ *Ibidem*, f. 364.

²⁹ *Ibidem*, f. 462.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1371, f. 288-298.

³¹ *Istoria Statului Major General, Documente, 1859-1947*, Editura Militară, București, 1994, p. 56.

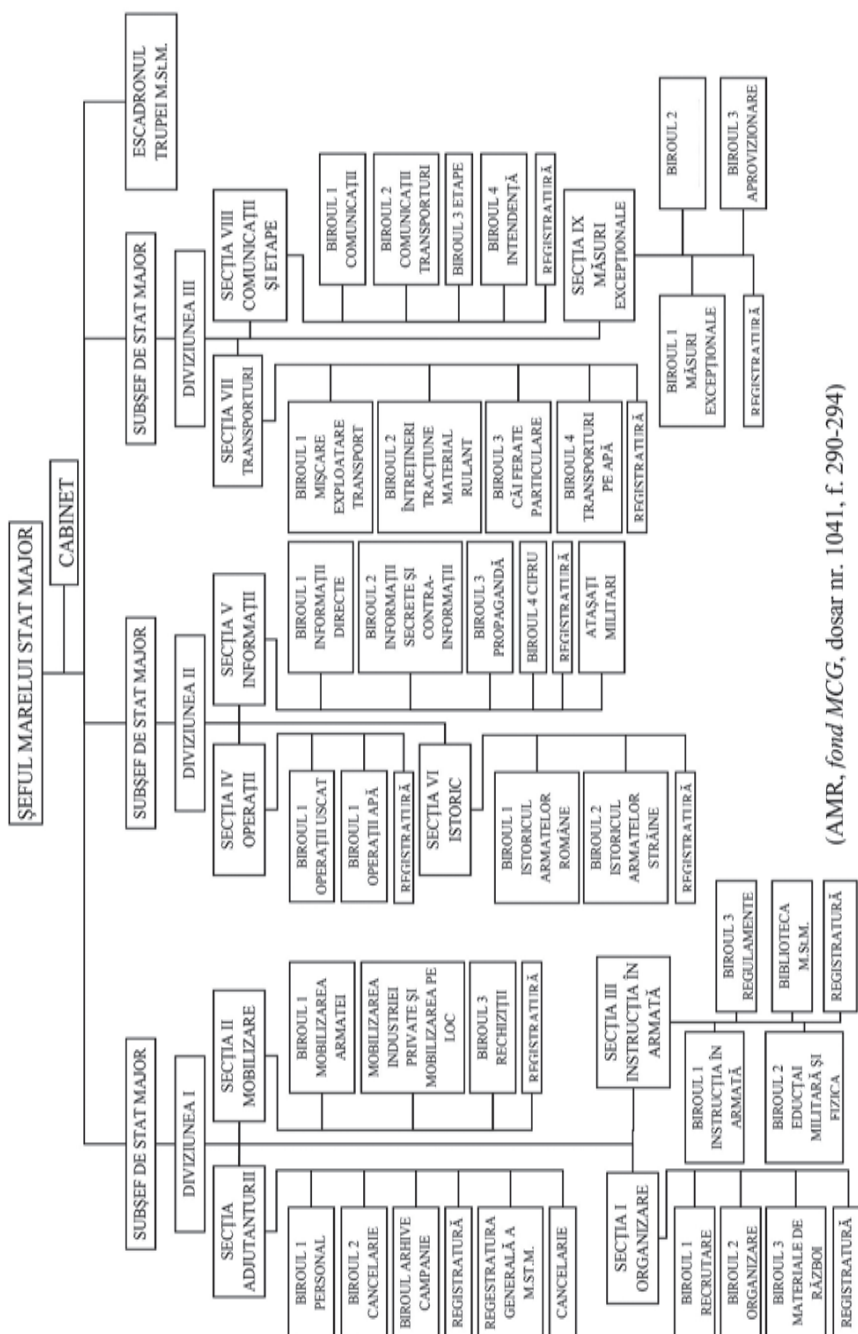
³² Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Secția 4-a, *Regulament pentru atașatii militari, aeronautici și navali români în străinătate*, Tipografia Marelui Stat Major, București, 1938, p. 5.

³³ AMNR, *fond Microfilme*, rola P II 2.58, c. 90.

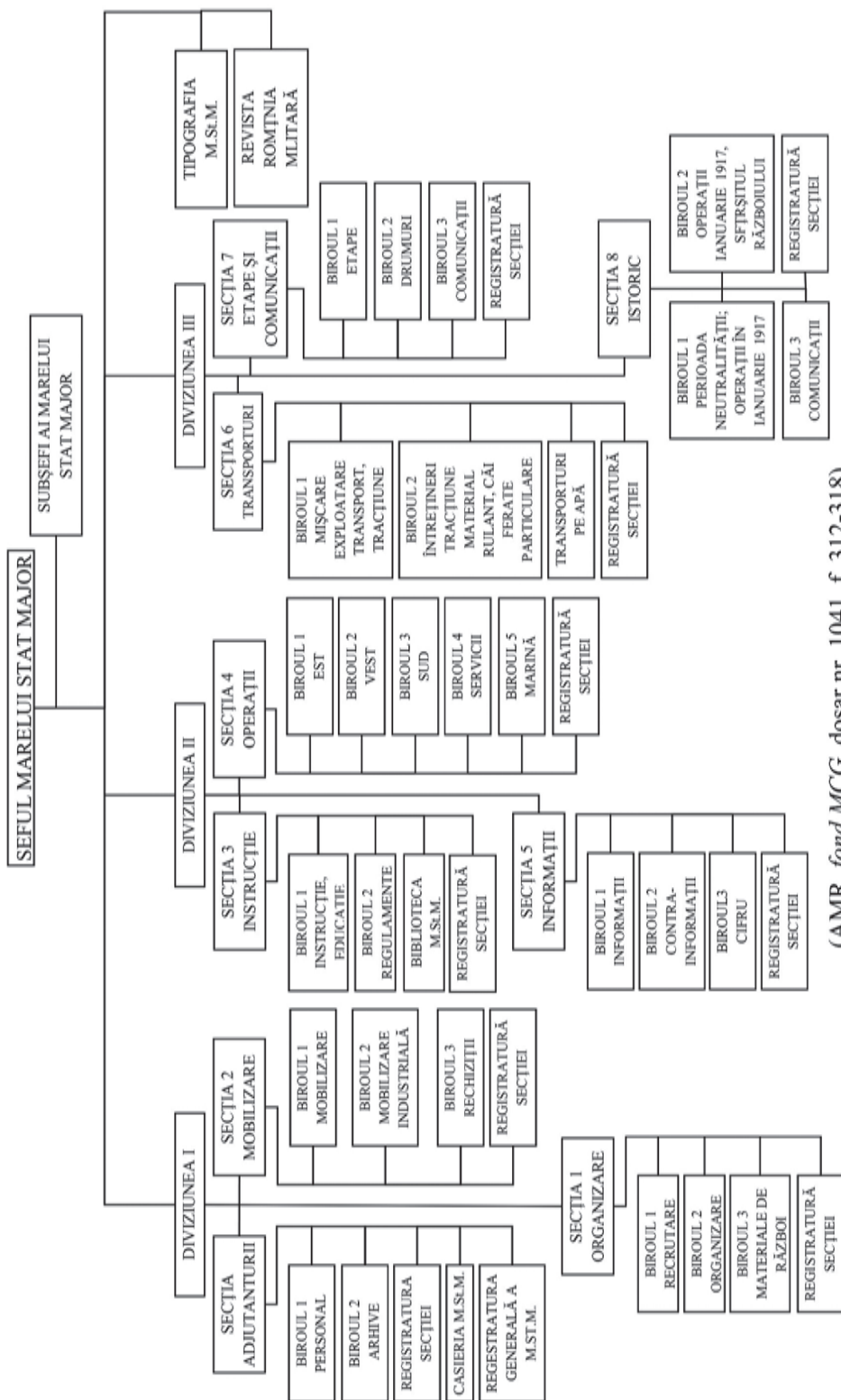
³⁴ *Ibidem*, c. 92.

³⁵ Apud, Șefii Statului Major General român (1859-2000), *Op.cit.*, p. 219.

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR LA 1 NOIEMBRIE 1920

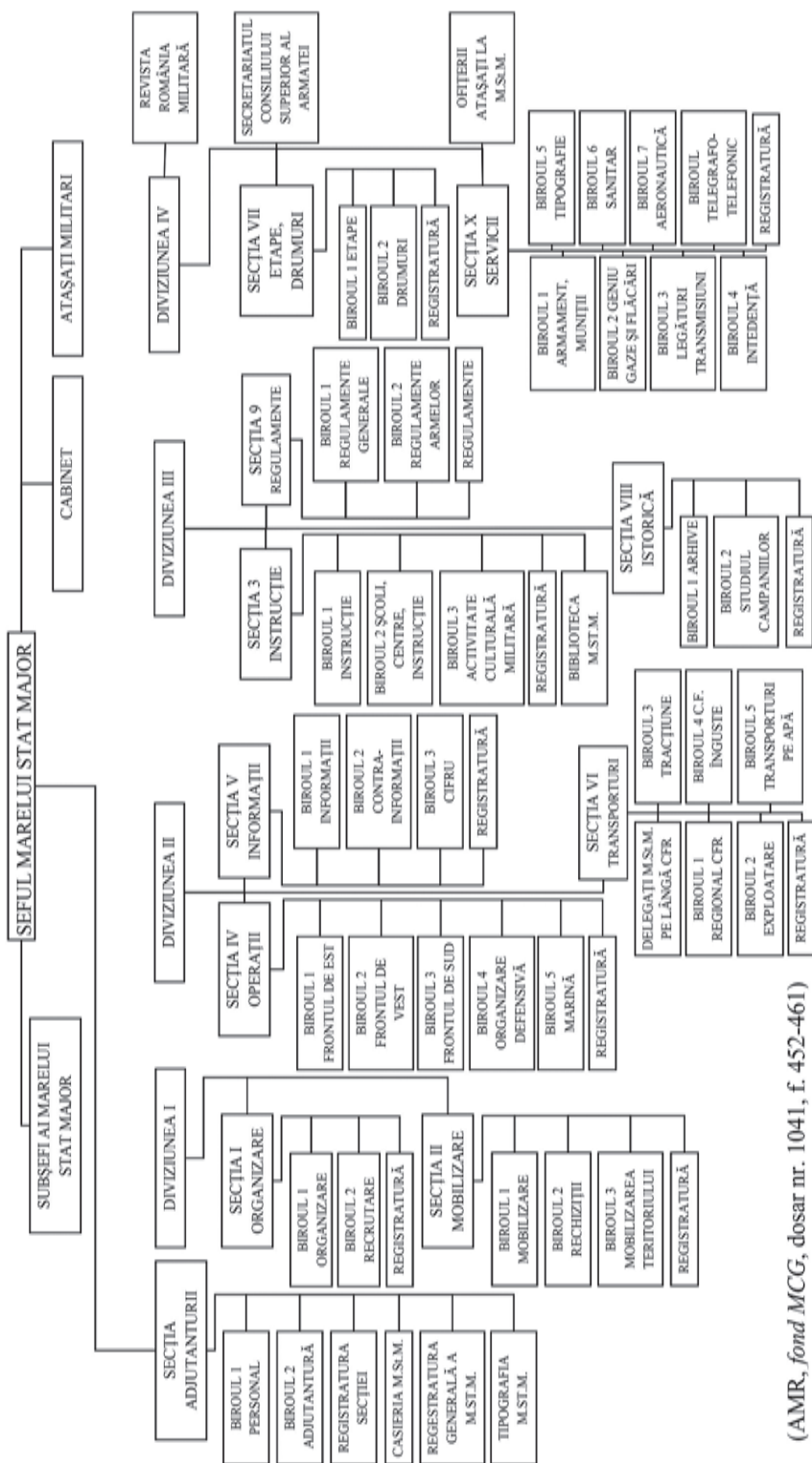
(AMR, *fond MCG*, dosar nr. 1041, f. 290-294)

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR LA 1 APRILIE 1922

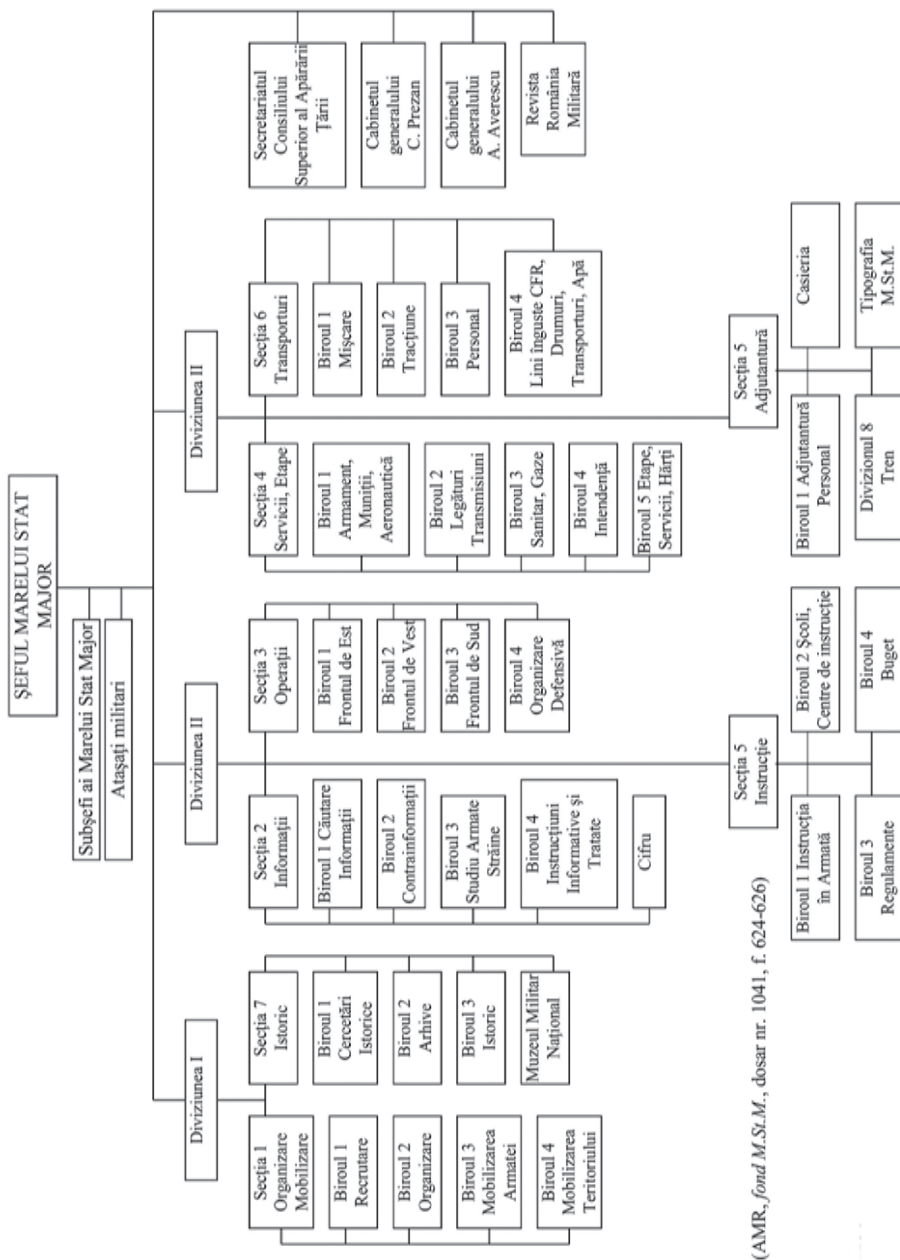
(AMR, *fond MCG*, dosar nr. 1041, f. 312-318)

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR CONFORM ORDINULUI DE ZI NR. 1 DIN 1 IANUARIE 1924

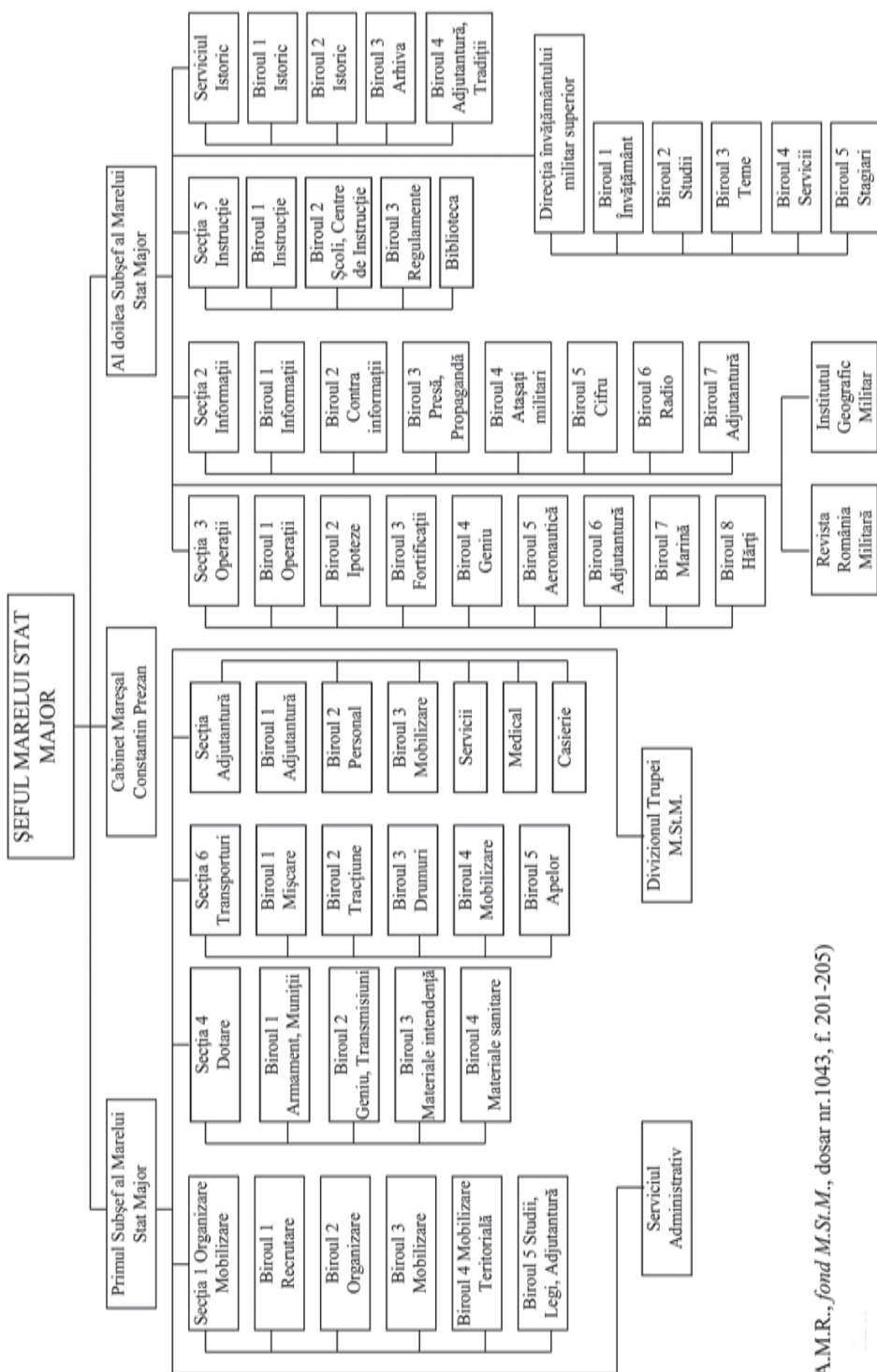

(AMR, fond MCG, dosar nr. 1041, f. 452-461)

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR
LA 1 OCTOMBRIE 1927

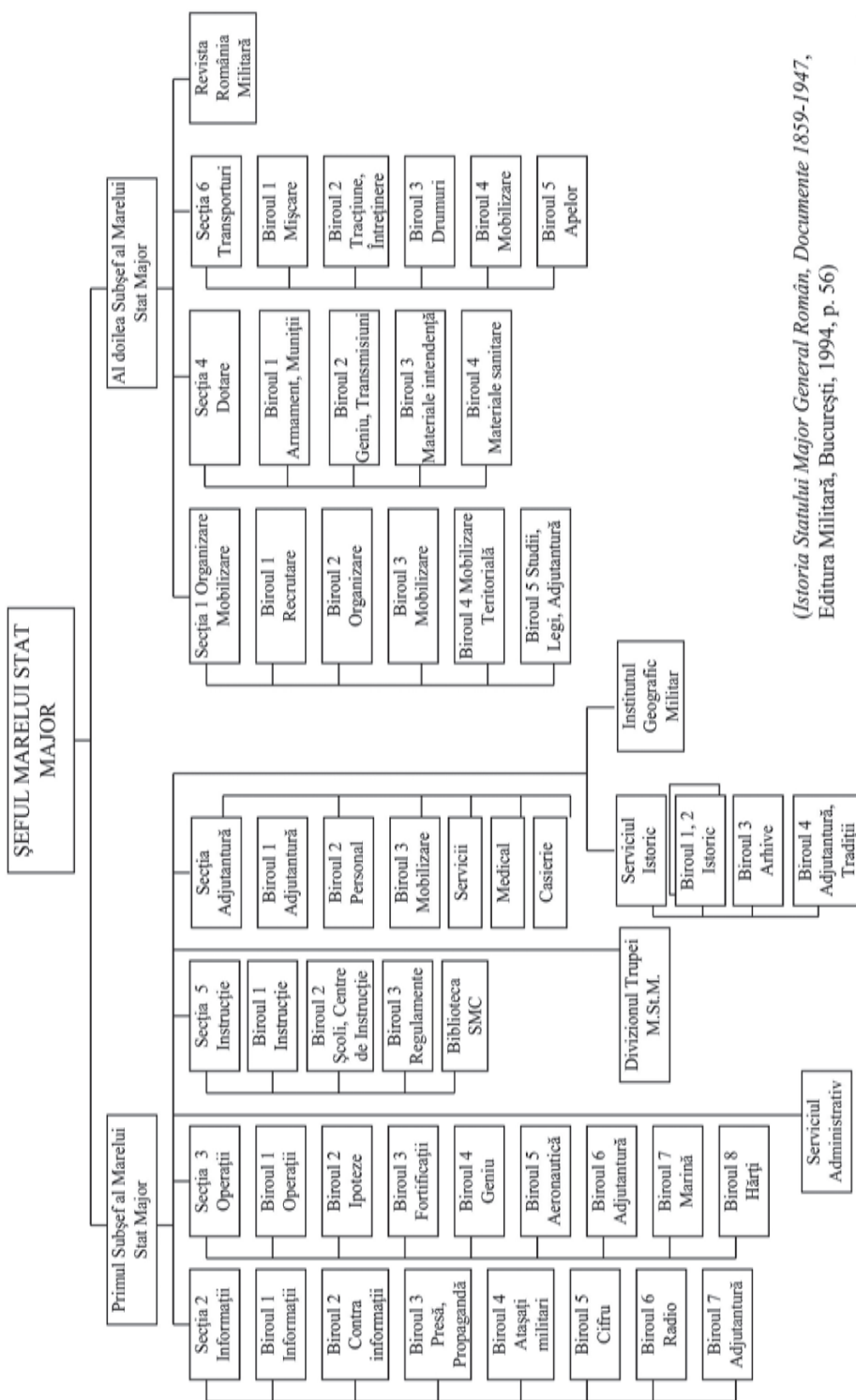

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR LA 1 APRILIE 1939

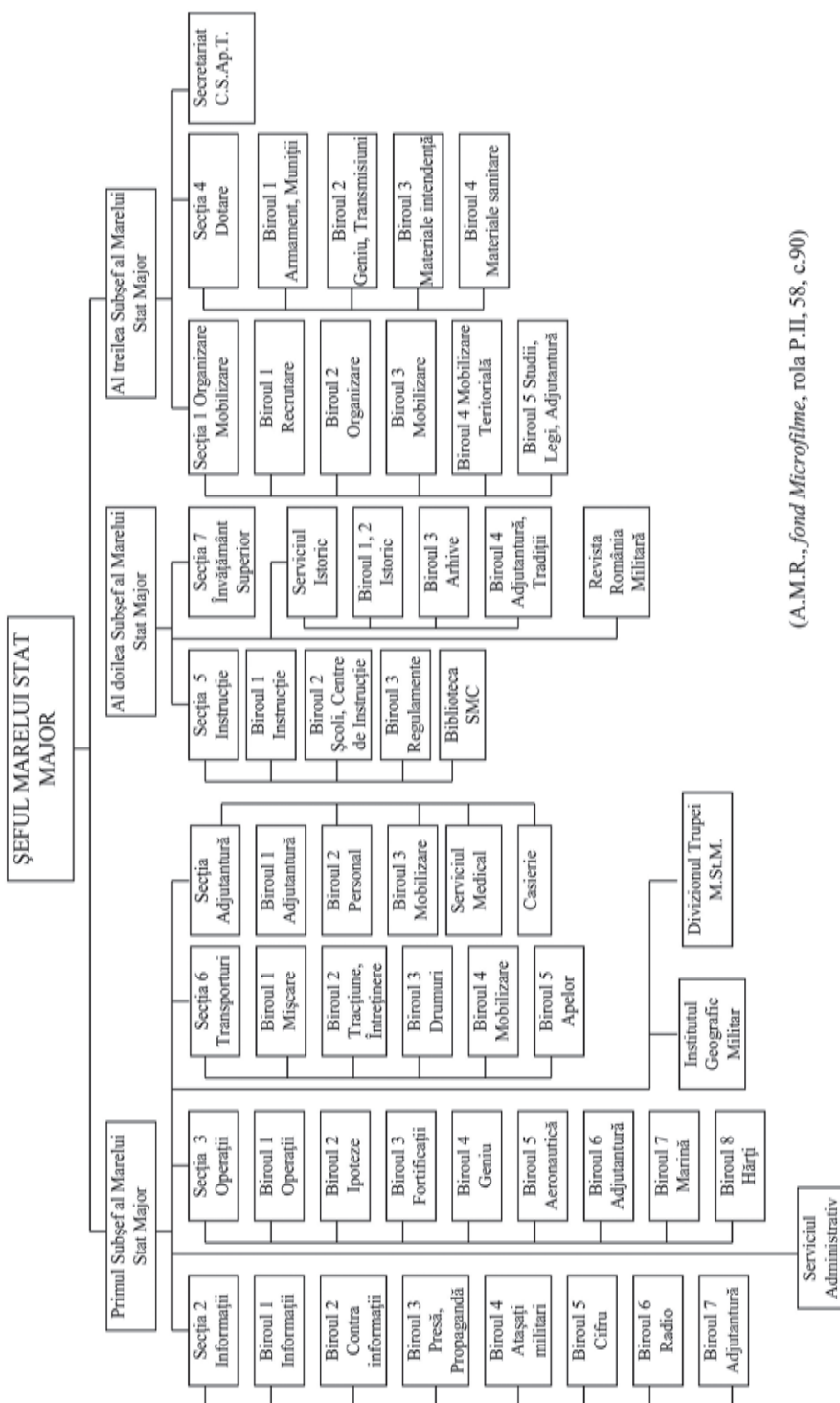
(A.M.R., *fond M.St.M.*, dosar nr.1043, f. 201-205)

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR LA 10 SEPTEMBRIE 1939

(Istoria Statului Major General Român, Documente 1859-1947,
Editura Militară, București, 1994, p. 56)

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR LA 1 APRILIE 1940

(A.M.R., *fond Microfilme*, rola P.II, 58, c.90)

ROLUL CONSILIULUI SUPERIOR AL APĂRĂRII ȚĂRII ÎN ARHITECTURA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎNTREGITE

Dr. LUMINIȚA GIURGIU *

Abstract

Starting from the French model, based on the Constitution of 1923, on March 13, 1924, the „Law on the organization of the Homeland Defence Superior Council” was adopted. It was created in order to establish from peacetime the politico-military line of the country defence, by unifying the efforts of the military and civilian institutions. Although its activity was not in accordance with the normative acts that regulate its organization and functioning, as well as with the expectations of the society, the institution had an important role in preparing the country to participate in a new world conflagration.

Keywords: *Homeland Defence Superior Council, 1924, France, national defence, international politics.*

Actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, precum și participarea României la prima conflagrație mondială au determinat mutații profunde în concepția politică și în doctrina militară a timpului. Tănărul stat național a fost confruntat, încă de la început, cu grave probleme create de situația internațională: granițele de la nord, est și sud erau delimitate de state care au ieșit din război cu mari pierderi teritoriale – URSS, Ungaria și Bulgaria –, fapt care explică și prelungirea stării de asediu până în anul 1924. De asemenea, pe Nistru¹ și Dunăre erau înregistrate frecvente atacuri ale unor bande de teroriști ce produceau mari pagube populației românești din zonele de proximitate.

Pe plan intern, provocările au fost generate de administrarea unui teritoriu cu o suprafață

mărită, resurse economice și naturale mai bogate și o populație mai numeroasă, care implicau crearea unui nou cadru legislativ. O provocare pentru factorii de decizie militari și politici a fost regândirea sistemului de apărare a granițelor și a teritoriului, dotarea cu armament și tehnică de luptă, dezvoltarea industriei naționale de apărare, integrarea militarilor proveniți din teritoriile unite cu România, precum și instruirea acestora.

Modelul ales a fost cel francez². Plecând de la experiența primei mari conflagrații mondiale, în Franța, au fost reorganizate organele de pregătire de război și de conducere a armatelor, fiind înființate *Consiliul Superior al Apărării Naționale*, *Consiliul Superior de Război* și *Inspectoratul General al Armatei*. Sub autoritatea

* Comisia Română de Istorie Militară.

ultimului intra „întreg organismul armatei ca pregătire din timp de pace”, la decretarea mobilizării el devenind „organul de comandă suprem”.

Consiliul Superior al Apărării Naționale avea ca atribuții studierea chestiunilor „relative la apărarea națională, care cuprinde cooperarea mai multor ministere”. Din consiliu făceau parte: președintele Consiliului de Miniștri – președinte și miniștrii Afacerilor Străine, Finanțelor, de Război, Marinei și cel al Coloniilor – membrii cu vot deliberativ. Pe lângă Consiliul Superior al Apărării Naționale funcționau Comisia de Studii și Secretariatul General Permanent. Comisia de Studii avea ca atribuții să pregătească „materialul necesar Consiliului Superior al Apărării Naționale”. Era alcătuită din „câte un reprezentant din toate ministerele” și din „membrii cu vot deliberativ: șeful de Stat Major General; subșeful de Stat Major General. Subșeful de Stat Major este și raportorul comisiei”. Secretariatul General Permanent avea ca atribuții pregătirea și studierea materialului necesar Consiliului Superior al Apărării Naționale. El era alcătuit „din ofițeri sau funcționari desemnați în acest scop de către miniștrii și subsecretarii de stat interesați, de acord cu subsecretarul de stat pe lângă președintele consiliului, astfel se delegă de către: ministrul de Finanțe – un inspector financiar; ministrul de Justiție – un membru al Consiliului de Stat sau un magistrat; ministrul de Război – 6 ofițeri superiori, 1 inginer de geniu maritim; ministrul Lucrărilor Publice – 2 ingineri de poduri și șosele, 1 de mine; ministrul Muncii – 1 funcționar de la statistică și câte 1 funcționar delegat de ministrul de Interne, ministrul de Comerț, ministrul Industriei, ministrul Agriculturii, ministrul Coloniilor, subsecretarul de stat al porturilor, marinei comerciale și pescuitului – un funcționar sau administrator al Cercului de Recrutare maritim; subsecretarul general al Aeronauticii și Transporturilor Aeriene – un funcționar sau ofițer”³.

În România, *Constituția*, adoptată în anul 1923, prevedea, în Titlul V „Despre puterea armată”, articolul 119, obligativitatea tuturor cetățenilor „fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie” de a face parte dintr-un dintre „elementele puterii armate” compusă din „armata activă cu cadrele ei permanente, rezerva ei și milițiile”. De un interes aparte este

articolul 122, care prevedea înființarea unui „*Consiliu Superior al Apărării Țării*”, care va îngriji, în mod permanent de măsurile necesare pentru organizarea apărării naționale”.

Anul 1924 este marcat de apariția a două legi care au permis restructurarea organismului militar, conform cerințelor noului stat: *Legea organizării Consiliului Superior al Apărării Țării* din 13 martie⁴ și *Legea relativă la organizarea armatei* din 23 iunie⁵.

Pentru prima dată apare, astfel, conceptul de *Sistem Militar Național* constituit din organisme, organe și instituții de planificare și conducere statală și militară; forțele armate ale țării; formațiuni de pregătire a populației pentru apărare și mijloacele economice, administrative și teritoriale și de asigurare logistică. Din acesta făceau parte: Parlamentul, Guvernul, Ministerul de Război, Ministerul de Interne, Ministerul de Externe, Ministerul de Finanțe, Ministerul Aerului și Ministerul Marinei. Ministerul de Război răspundea de pregătirea militară și administrativă a întregii armate, fiind ajutat de Consiliul Superior al Armatei⁶, Marele Stat Major, trei inspectorate de armată, direcții și servicii. Regele era comandantul suprem al Armatei, în timp de război, putând delega la comandă un general. Intrarea în război se făcea prin decret regal, sancționat de corpurile legiuitoare. Prin legea de organizare această structură avea mai mult atribuții de sinteză și, în anumite situații, de coordonare și mai puțin de soluționare a problemelor apărării.

Prin *Regulament*, Consiliul Superior al Apărării Țării stabilea linia generală politico-militară a apărării naționale prin: studierea și emiterea de hotărâri referitoare la problemele apărării naționale; coordonarea eforturilor prin menținerea „echilibrului tuturor nevoilor țării, dând oștirii puterea militară voită”; coordonarea activității ministerelor cu responsabilități în domeniul apărării naționale; studierea în timp de pace a tuturor problemelor referitoare la apărare și prin identificarea mijloacelor pentru asigurarea lor.

Consiliul Superior al Apărării Țării era alcătuit din: *președinte* – președintele Consiliului de Miniștri și *membri* – principele moștenitor (la majorat), miniștrii de Război, de Interne, Externe, Industriei și Comerțului, Comunicațiilor, Lucrărilor Publice, Agriculturii, Sănătății,

Finanțe și președintele Consiliului Superior al Oștirii (cu vot consultativ). Cei doisprezece membri ai consiliului erau și membri ai guvernului, acesta determinând o suprapunere aproape perfectă cu acesta.

De remarcat este prevederea art. 1 din lege, care preciza că „Încheierile Consiliului Superior al Apărării Țării sunt obligatorii și angajează răspunderea ministrului respectiv, după confirmarea Consiliului de Miniștri”, demonstrând astfel poziția sa de subordonare față de Guvern.

Potrivit art. 3 din legea de organizare, Consiliul Superior al Apărării Țării se întrunea obligatoriu, de cel puțin două ori pe an, în lunile martie și septembrie. Regele putea convoca consiliul ori de câte ori aprecia ca necesar, conducând lucrările ședinței respective. În acest caz, legea nu specifica ce se întâmplă cu președintele Consiliului de Miniștri. Din studiul prevederilor actelor normative invocate se deduce că acesta era prezent la lucrările consiliului, fără să exercite președinția acestuia.

De remarcat faptul că toate ședințele în plen și cele ale Delegației Permanente au fost conduse de regele Ferdinand I, principele Nicolae și de regele Carol al II-lea, care s-au implicat direct în luarea celor mai potrivite decizii, solicitând chiar expertize suplimentare.

Ordinea de zi a ședințelor era, de regulă, următoarea: citirea procesului verbal al ședinței precedente și semnarea acestuia; dezbaterile problemelor aflate la ordinea de zi și întocmirea rezumatului ședinței.

La lucrări era necesară prezența tuturor membrilor, iar în cazuri excepționale a 2/3 din aceștia. Hotărârile se adoptau prin vot verbal, în ordinea indicată de președinte, cu majoritate de voturi.

Dezbaterile unei probleme se făceau după următorul procedeu: „a) citirea chestiunii care face obiectul dezbaterii, în total sau pe părți, de către secretarul consiliului; b) discuția membrilor pe rând în ordinea cererii și acordării cuvântului, alternând cei care vorbesc pentru, cu cei care vorbesc contra; c) închiderea discuțiunii, rezumarea chestiunii de către președinte și votarea”.

Hotărârile deveneau obligatorii pentru ministerul respectiv, după sancționarea lor de către Consiliul de Miniștri.

Pe lângă Consiliu funcționa permanent *Delegația* miniștrilor departamentelor inte-

resate pentru satisfacerea nevoilor armatei, componența acesteia fiind hotărâtă de Consiliul de Miniștri. Scopul acesteia era de a realiza o legătură eficientă și rapidă între Ministerul de Război și celelalte ministere cu responsabilități în pregătirea națiunii și teritoriului pentru război. Din păcate, această comisie interministerială a funcționat sporadic, neîndeplinindu-și scopul pentru care a fost creată (de exemplu, în anul 1924 s-a întrunit de patru ori și o dată în anul 1934).

Problemele ce urmau a fi discutate în ședințele plenare erau analizate de *Comisia de Studii*. Dată fiind importanța acesteia, ca președinte a fost numit șeful Marelui Stat Major, iar ca membri câte un reprezentant ai ministerelor care intrau în compunerea Consiliului Superior al Apărării Țării, precum și persoane de specialitate numite prin decizie ministerială de către Ministerul de Război.

Comisia de Studii era organizată pe patru subdiviziuni: Secția I-a – conducerea războiului; Secția a II-a – organizarea generală a națiunii în timp de război; Secția a III-a – transporturi și comunicații și Secția a IV-a – aprovizionări, fabricațiuni, aeronautica. Fiecare secție avea un președinte numit de președintele Comisiei de Studii și un raportor numit de președintele secției.

Este necesar să precizăm că secțiile Comisiei de Studii nu dublau structurile existente în Ministerul de Război și la Marele Stat Major. Acestea din urmă aveau atribuții numai în ceea ce privește armata, în timp ce subdiviziunile comisiei vizau ansamblul național.

Dată fiind componența acesteia – membri din diferite ministere, care erau foarte greu de reunit – comisia nu a fost pe deplin eficientă, marea majoritate a studiilor solicitate fiind elaborate de specialiștii militari.

Secretariatul Permanent, prevăzut la articolul 7, funcționa la Marele Stat Major și era condus de un ofițer (general sau colonel) recomandat de Consiliul Superior al Oștirii, numit prin decret regal. El era încadrat cu unu-doi ofițeri superiori de stat-major, un registruator, un dactilograf și un curier. Principalele sale atribuții erau: să centralizeze lucrările ce urmau să fie supuse deliberării Consiliului Superior al Apărării Țării, să le rezume într-un memoriu de ansamblu și să execute, după caz,

lucrările anexe (schite, tabele, grafice etc.); să comunice Comisiei de Studii deciziile consiliului care urmau să fie aprofundate; să transmită, tuturor părților interesate, hotărârile adoptate de consiliu și să urmărească finalizarea lor la termenele stabilite; să redacteze procesele verbale ale ședințelor și să întocmească o sinteză în care să fie precizate problemele dezbătute și deciziile adoptate; să-l informeze, periodic, pe șeful Marelui Stat Major asupra stadiului de execuție a lucrărilor repartizate de consiliu spre rezolvare diferitelor ministere și să păstreze la Marele Stat Major arhiva creată.

Arhiva Consiliului Superior al Apărării Țării, ca și lucrările sale erau considerate *strict secrete*.

Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 887 din 17 mai 1929, de la 1 ianuarie 1931, Secretariatul Permanent a primit o nouă organizare: Biroul 1 – Conducerea politică a războiului; Biroul 2 – Organizarea națiunii în timp de război; Biroul 3 – Comunicații și transporturi; Biroul 4 – Aprovizionare cu material și fabricațiuni și încadrare: secretar (un general de brigadă sau colonel) și un ajutor (un colonel sau locotenent-colonel de stat-major).

De la 1 noiembrie 1932, în organigramă, s-a adăugat Biroul 5 al Dezarmării, cu misiunea de a pregăti lucrările delegației române la Conferința de Dezarmare. Acest birou funcționase în cadrul Secției 2 Informații-Contrainformații.

La 1 septembrie 1933, Biroul Dezarmării s-a contopit cu Biroul 1 – Conducerea politică a războiului, iar de la 1 mai 1934 va intra, din nou, în compunerea Secției 2 Informații – Contrainformații.

Pe lângă Secretariatul Permanent au funcționat *Comisia de unificare a materialelor de război cu Polonia*, *Comisia de colaborare materială cu armatele statelor din Mica Înțelegere*, precum și *Biroul studii al Delegației militare române la Conferința Dezarmării*.

Secretariatul Permanent a fost abilitat să elaboreze „Planul anual de pregătire a națiunii și teritoriului pentru război” și „Raportul” asupra îndeplinirii acestuia. Avizat de președintele Consiliului de Miniștri, acesta era prezentat regelui la prima sesiune a Consiliului Superior al Apărării Țării.

Studiile realizate de această structură vizau următoarele domenii: mobilizarea economi-

că; organizarea industriei pentru război; starea comunicațiilor și a podurilor; apărarea antiaeriană a stabilimentelor industriale și a teritoriului; zonele militare; mobilizarea pentru lucru; armonizarea planurilor de mobilizare cu posibilitățile economiei naționale; înzestrarea armatei cu tehnică, armament și muniții, precum și colaborarea cu statele aliate în ceea ce privește înzestrarea și unificarea materialelor de război.

Șefii Secretariatului Consiliului Superior al Apărării Țării au fost: colonelul Petre Dumitrescu (1924-1930), generalul Ioan Negoiescu (1930-1931), colonelul Vasile Atanasiu (1931-1934), colonelul Teodor Ionescu (1934), locotenent-colonelul Vasile Mihăilescu (1934-1935), locotenent-colonelul Ioan Sion (1935), generalul Vasile Atanasiu (1935-1937), colonelul Alexandru Ioanițiu (1937), colonelul Andrei Nasta (1937-1939), colonelul Ilie Ionescu (1939), colonelul Costin Ionașcu (1939-1940), colonelul Dumitru Florescu (1940) și colonelul Ion Pandeale (1940).

Prima reuniune s-a desfășurat la 31 mai 1924⁷, dezbaterile au fost conduse de regele Ferdinand I, la ea participând primul ministru – Ion I.C. Brătianu și miniștrii de Război – generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, Afacerilor Străine – Ion Gh. Duca, de Finanțe – Vintilă I.C. Brătianu, Industriei și Comerțului – Tancred Constantinescu, Comunicațiilor – generalul Arthur Văitoianu, Lucrărilor Publice – generalul Traian Moșoiu, Agriculturii – Alexandru Constantinescu și Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale – Nicolae N. Săveanu și din partea Consiliului Superior al Armatei, șeful Marelui Stat Major – generalul Alexandru Lupescu, inspectorii de armată – generalii Strătilescu, Popovici și Nicolae Petala și șeful Casei Militare Regale – generalul Paul Angheliescu. La ordinea de zi au fost „chestiunea dotării la mobilizare” și „nevoile oștirii”⁸.

Până la 31 martie 1927⁹, Consiliul Superior al Apărării Țării nu s-a mai reunit.

La cea de-a doua ședință au participat generalul Alexandru Averescu – președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Finanțe, generalul Ludovic Mircescu – ministrul de Război, Ion Mitileneu – ministrul Afacerilor Străine, Mihail Berlescu – ministrul Industriei și Comerțului, generalul Gheorghe Văleanu – ministrul Comunicațiilor, Constantin

Meissner – ministrul Lucrărilor Publice, Constantin Garofild – ministrul Agriculturii și Domeniilor, Ioan Lupaș – ministrul Sănătății Publice, Octavian Goga – ministrul de Interne și Consiliul Superior al Oștirii, generalul Alexandru Lupescu – șeful Marelui Stat Major, inspectorii generali ai armatei – generalii Popovici, Gheorghe Mărdărescu, Nicolae Petala și generalul Paul Angelescu – mareșalul palatului. Ordinea de zi a analizat „1. Chestiunea terenurilor inundabile din lungul Dunării; 2. Propunerile Marelui Stat Major relative la a) Organizarea de detaliu a Comisiei de Studii și completarea organizării Secretariatului, astfel ca să poată îndeplini funcția de organ de lucru al Comisiei de Studii; b) Problemele ce urmează a aproba Consiliul să fie date în studiu Comisiei de Studii; 3. Dotarea Armatei cu terenuri de instrucție pentru: corpuri de trupe, tabere de instrucție pe C.A.¹⁰, centre de instrucție pe Arme, terenuri pentru aviație, poligon de experiență”¹¹.

La data de 2 iulie 1929¹², s-a întrunit Consiliul Superior al Apărării Țării, sub președinția Înaltei Regențe¹³, ședința fiind condusă de principele Nicolae.

La lucrări au participat Iuliu Maniu – președintele Consiliului de Miniștri, Mihai Popovici – ministrul de Finanțe, generalul Henri Cihoski – ministrul de Război, Virgil Madgearu – ministrul Industriei și Comerțului și ad interim la Comunicații, Pantelimon Halippa – ministrul Lucrărilor Publice, Ion Mihalache – ministrul Agriculturii, Alexandru Vaida Voievod – ministrul de Interne și generalii Gheorghe Mărdărescu, Nicolae Petala, A. Madgearu, Nicolae Samsonovici și Vasile Rudeanu. La ordinea de zi a fost „Planul de înzestrare materială a Armatei”¹⁴.

La 15 iulie 1929¹⁵, la sediul Ministerului de Război, s-a întrunit, pentru prima dată, Delegația Permanentă a Consiliului Superior al Apărării Țării compusă din Mihai Popovici – ministrul Finanțelor, Virgil Madgearu – ministrul Industriei și Comerțului, generalul Henri Cihoski – ministrul de Război și generalul Nicolae Samsonovici – șeful Marelui Stat Major. La ordinea de zi s-a discutat „asupra modalității satisfacerii nevoilor Armatei expuse în Consiliul Superior al Apărării Țării, în ședința din 2 iulie 1929”¹⁶.

La 4 septembrie 1929¹⁷, la Președinția Consiliului de Miniștri, a avut loc ședința Delegației Permanente a Consiliului Superior al Apărării Țării compusă din Iuliu Maniu – primul ministru, generalul Henri Cihoski – ministrul de Război, Virgil Madgearu – ministrul Industriei și Comerțului, Mihai Popovici – ministrul Finanțelor și generalul Alexandru Lupescu – șeful Marelui Stat Major. La ordinea de zi a fost înzestrarea Armatei¹⁸.

La 6 septembrie 1929¹⁹, la Președinția Consiliului de Miniștri, a avut loc ședința Delegației Permanente a Consiliului Superior al Apărării Țării compusă din Iuliu Maniu – primul ministru, generalul Henri Cihoski – ministrul de Război, Virgil Madgearu – ministrul Industriei și Comerțului, Mihai Popovici – ministrul Finanțelor și generalul Alexandru Lupescu – șeful Marelui Stat Major. Ședința a fost hotărâtă prin conferința de la Președinția Consiliului de Miniștri din 4 septembrie 1929. La ordinea de zi a fost tot înzestrarea Armatei²⁰.

Următoarea întrunire a Consiliului Superior al Apărării Țării a avut loc la 26 martie 1930²¹. Ședința s-a desfășurat sub președinția Înaltei Regențe și conducerea principelui Nicolae. La dezbateri au participat Iuliu Maniu – primul ministru, Alexandru Vaida Voievod – ministrul de Interne, generalul Henri Cihoski – ministrul de Război, Pantelimon Halippa – ministrul Lucrărilor Publice, George G. Mironescu – ministrul de Externe, Mihai Popovici – ministrul de Finanțe, Virgil Madgearu – ministrul Industriei și Comerțului, generalii Nicolae Samsonovici – șeful Marelui Stat Major, Paul Angelescu, Gheorghe Mărdărescu, Vasile Rudeanu, Nicolae Petala – inspectorii generali de armată. La ordinea de zi s-a discutat „stadiul măsurilor relative la înzestrare”²².

Delegația Permanentă a Consiliului Superior al Apărării Țării și-a reluat lucrările pe 19 decembrie 1930²³, la sediul Marelui Stat Major, sub președinția regelui Carol al II-lea. La dezbateri au participat principele Nicolae, George G. Mironescu – primul ministru, Mihai Popovici – ministrul de Finanțe, Ion Mihalache – ministrul de Interne, Virgil Madgearu – ministrul Agriculturii și Domeniilor, Mihail Manoilescu – ministrul Industriei și Comerțului, Ion Răducanu – ministrul Lu-

crărilor Publice și Comunicațiilor, generalul Nicolae Condeescu – ministrul Armatei, generalul Nicolae Samsonovici – șeful Marelui Stat Major, generalul Alexandru Gorski – inspectorul general al Aeronauticii, generalul Ion Papană – inspectorul General Tehnic, generalul Ioan Schmidt – directorul gazelor și viceamiralul Vasile Scodrea – Inspectorul General al Marinei. Ordinea de zi a cuprins „1. Programul naval maritim; 2. Înzestrarea armatei cu mijloacele necesare apărării și atacului chimic; 3. Planul de dezvoltare al rețelei de CF”²⁴.

Următoarea întrunire a Consiliului Superior al Apărării Țării a avut loc la 22 februarie 1932²⁵, la Palatul Regal, sub președinția regelui Carol al II-lea. La dezbateri au participat Nicolae Iorga – primul ministru, Constantin Argentoianu – ministrul de Finanțe, Victor Vâlcovici – ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Nicolae Vasilescu-Karpen – ministrul Industriei și Comerțului, dr. Ion Cantacuzino – ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, generalul Constantin Ștefănescu-Amza, ministrul Apărării Naționale, generalii Marcel Olteanu, Alexandru Gorski și Gheorghe Manu – inspectori generali de armată, Nicolae Condeescu – Inspectorul Comandamentului Teritorial, C. Lăzărescu – Inspectorul General al Aeronauticii, Florea Țenescu – subșeful Marelui Stat Major și colonelul Victor Atanasiu – secretarul Consiliului Superior al Apărării Țării. La ordinea de zi a fost dezbătută „înzestrarea armatei cu material de război” și „chestiuni în legătură cu pregătirea de război care trebuie satisfăcute prin buget sau credite extraordinare”²⁶.

O altă întrunire a Consiliului Superior al Apărării Țării s-a desfășurat la 13 decembrie 1932²⁷, la Palatul Regal, sub președinția regelui Carol al II-lea. La lucrări au participat: Iuliu Maniu – președintele Consiliului de Miniștri, Nicolae Titulescu – ministrul de Externe, generalul Nicolae Samsonovici – ministrul Apărării Naționale, Ion Mihalache – ministrul de Interne, Eduard Mirto – ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Voicu Nițescu – ministrul Agriculturii și Domeniilor, Virgil Madgearu – ministrul de Finanțe, D.R. Ioanițescu – ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale, I. Lugoșeanu – ministrul Industriei și Comerțului, Radu Irimes-

cu – subsecretar de stat al Aerului, generalii Paul Anghelescu, Marcel Olteanu, Alexandru Gorski, Gheorghe Manu, Constantin Ștefănescu-Amza și Nicolae Condeescu – inspectori de armată, Constantin Lăzărescu – șeful Marelui Stat Major, Constantin Ilasievici – mareșalul Curtții Regale și colonelul Victor Atanasiu – secretarul Consiliului Superior al Apărării Țării. La ordinea de zi a fost analizată „Situția materială a Armatei; Materialele de război de procurat în anul 1933; Organizarea defensivă a Țării; Instrucția în Armată; Întreținerea și starea morală a Armatei; Bugetul Armatei; Industria de război, de stat și particulară; Comunicații: rețeaua de căi ferate, rețeaua de drumuri, rețeaua telegrafo-telefonică; Pregătirea populației: apărarea populației contra gazelor; instrucția preregimentară; servituți ce trebuie impuse construcțiilor publice și particulare pentru apărarea contra bombardamentelor aeriene”²⁸.

La sediul Marelui Stat Major, în data de 27 aprilie 1935²⁹, a avut loc o nouă ședință a Consiliului Superior al Apărării Țării sub președinția regelui Carol al II-lea. La lucrări au participat principele Nicolae și Gheorghe Tătărescu – președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Armamentului, generalul Paul Anghelescu – ministrul Apărării Naționale, Richard Franasovici – ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Ion Manolescu-Strunga – ministrul Industriei și Comerțului, Vasile P. Sassu – ministrul Agriculturii și Domeniilor, dr. Ion Costinescu – ministrul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, dr. Constantin Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, Ion Incuț – ministrul de Interne, mareșalul Constantin Prezan, foștii prim-miniștri – Nicolae Iorga, generalul Arthur Văitoianu și Gheorghe Mironescu, Consiliul Superior al Armatei – generalii Nicolae Samsonovici – șeful Marelui Stat Major, Alexandru Gorski, Gheorghe Manu, Constantin Ștefănescu-Amza, Nicolae Condeescu – inspectori generali de armată, Ioan Prodan – comandantul Corpului 2 Armată, Virgil Economu – comandantul Corpului 7 Armată, Toma Dumitrescu, comandantul Corpului 4 Armată și Constantin Ilasievici – mareșalul Curtții Regale. În calitate de specialiști au fost invitați generalul Gheorghe Petrescu – inspectorul general al Artileriei, contraamiralul Ioan Bălănescu

– inspectorul general al Marinei, generalul de escadră Ioan Stoicescu – comandantul Forțelor Aeriene, Nicolae Caranfil – subsecretar de stat al Aerului și Radu Irimescu – fost subsecretar de stat al Aerului. La ordinea de zi a fost dezbătut „Planul de înzestrare al armatei cu materiale de război în valoare de circa 29 miliarde lei, realizabil într-o perioadă de 10 ani”³⁰.

La 9 martie 1936³¹, la sediul Marelui Stat Major, sub președinția regelui Carol al II-lea s-a desfășurat o nouă ședință a Consiliului Superior al Apărării Țării, la care au luat parte Gheorghe Tătărescu – președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Armamentului, generalul Paul Angelescu – ministrul Apărării Naționale, Victor Antonescu – ministrul de Finanțe, dr. Ion Costinescu – ministrul Industriei și Comerțului, Richard Franasovici – ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Vasile P. Sassu – ministrul Agriculturii și Domeniilor, Ion Inculeț – ministrul de Interne, Ion Nistor – ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, foștii președinți ai Consiliului de Miniștri – Nicolae Iorga, Gheorghe Mironescu, Alexandru Vaida Voevod, Consiliul Superior al Armatei – generalii Nicolae Samsonovici – șeful Marelui Stat Major, Gheorghe Manu, Constantin Ștefănescu-Amza, Nicolae Condeescu – inspectori generali de armată, Ioan Prodan – comandantul Corpului 2 Armată, Virgil Economu – comandantul Corpului 7 Armată, Toma Dumitrescu – comandantul Corpului 4 Armată, Constantin Ilasievici – mareșalul Curții Regale, viceamiralul Ioan Bălănescu – inspectorul general al Marinei Regale, Alexandru Glatz – secretarul general al Ministerului Apărării Naționale și Ioan Stoicescu – comandantul Forțelor Aeriene. În calitate de specialiști au fost invitați Nicolae Caranfil – subsecretar de stat al Aerului, inginerul P. Bejan – subsecretar de stat la Ministerul Armamentului, generalul Gheorghe Petrescu – inspectorul general Tehnic al Armatei și generalul Vasile Atanasiu – secretarul Consiliului Superior al Apărării Țării. La ordinea de zi „Stadiul executării Planului de Înzestrare al Armatei”³².

În perioada interbelică, pe lângă reorganizarea Armatei, în atenția Consiliului Superior al Apărării Țării a stat și modernizarea Poliției, Jandarmeriei și a Siguranței Naționale³³.

Între anii 1930 și 1935, constatându-se disfuncționalități în continuarea programelor adoptate, precum și în finanțarea lor, s-a decis lărgirea componenței consiliului, prin invitarea, cu vot consultativ, a foștilor prim-miniștri, a mareșalilor, inspectorilor generali de armată și, la nevoie, a unor experți unanim recunoscuți.

Modul de funcționare a Consiliului Superior al Apărării Țării, stabilit prin regulament, a fost amendat pe parcurs. Organismele de lucru – Delegația Miniștrilor, Comisia de Studii și Secretariatul Consiliului, Comisia de unificare a materialelor de război cu Polonia, Comisia de colaborare materială cu armatele statelor din Mica Înțelegere, precum și Biroul studii al Delegației militare române la Conferința Dezarmării au fost reorganizate, resubordonate sau comasate în funcție de prioritățile momentului. Din cauza imposibilității reunirii specialiștilor civili, de cele mai multe ori, întocmirea studiilor solicitate a fost în responsabilitatea Marelui Stat Major.

Prin deciziile luate la nivelul Consiliului Superior al Apărării Țării privind politica internă și internațională, România a fost, mai mult sau mai puțin pregătită, pentru evenimentele care au culminat cu declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

Doctrina militară românească interbelică a fost una cu valențe strict defensive, orientată pentru consolidarea statului național. Consiliului Superior al Apărării Țării i-a revenit misiunea de a armoniza activitatea ministerelor pentru apărarea națională, de a studia din timp de pace problemele ivite și de a hotări cele mai bune măsuri pentru remedierea lor. Neajunsurile privind funcționarea consiliului, constatate pe parcursul desfășurării activității sale, au fost remediate prin acte juridice menite să perfecționeze sistemul de luare a deciziilor și de asigurare a continuității politicii privind apărarea națională. Pentru sporirea eficienței, departamentele guvernamentale au fost reorganizate, au fost înființate noi organisme sau au fost redistribuite sarcinile, măsuri care de multe ori au sporit birocrăția.

Consiliul Superior al Apărării Țării a concentrat eforturile depuse pentru organizarea națiunii și teritoriului pentru apărare. Planul general, întocmit de către guvern, era realizat cu sprijinul nemijlocit al instituției mai sus menționate. Măsurile adoptate vizau realiza-

rea: unei hărți a României Mari; crearea unui sistem defensiv de fortificații și de zone militare; amenajărilor hidrografice și a împăduririlor, dezvoltarea sistemului de căi ferate și drumuri, sistematizarea localităților și realizarea sistemului de apărare antiaeriană a teritoriului.

Nu în ultimul rând, Consiliul Superior al Apărării Țării a inițiat măsurile necesare pentru dezvoltarea industriei naționale de apărare, identificarea resurselor materiale și financiare și pentru formarea personalului calificat. Experiența Primului Război Mondial a impus factorilor de decizie politică luarea unor măsuri pentru stocarea din timp de pace a unor materiale și resurse necesare desfășurării optime a operațiilor militare. Hotărârile luate la nivelul Consiliului Superior al Apărării Țării au vizat înființarea și dezvoltarea unor ramuri industriale, redistribuirea lor pe teritoriu și sporirea eficienței în utilizarea materiilor prime și materialelor. Dacă la începutul perioadei s-a căutat armonizarea producției de apărare cu cea a statelor aliate, pe măsura agravării situației internaționale, accentul s-a pus pe posibilitățile proprii de susținere materială a operațiilor militare. După anul 1937, a fost realizat un nou plan de dezvoltare a industriei raportat la consumul estimat al unui an de război, cu sprijinul nou-înființatului Minister al Armamentului.

Deși perioada dintre cele două războaie mondiale a fost una dificilă din punct de vedere politic și economic, guvernele au fost unanime în aprecierea necesității constituirii unui sistem defensiv bazat pe acorduri internaționale și pe dezvoltarea unei concepții care să reunească la nivel național eforturile civililor și militarilor pentru apărarea statului național. Subfinanțate din cauza crizei economice mondiale și influențate de orgolii, programele și planurile neduse de cele mai multe ori până la capăt, vor permite României să facă față unor grave provocări „când cercul primejdiilor se strânge în jurul nostru și ne ținut în fața unor probleme cum nu au fost altele mai grele, mai chinătoare în istoria Regatului Român...”³⁴.

În perioada interbelică, România a cunoscut o dezvoltare fără precedent. În fața sa au stat provocările creării mecanismelor de funcționare ale statului național unitar și a delicatelor probleme de la frontierele sale. Înconjurată de state care au ieșit din război cu mari

pierderi teritoriale, țara noastră a trebuit să facă față unor presiuni și pretenții revanșarde.

Preocupările pentru înzestrarea armatei și crearea industriei naționale de apărare au cunoscut o evoluție ascendentă, accentul căzând în a doua parte a perioadei pe crearea de noi industrii, prin valorificarea resurselor indigene, înființarea de stabilimente industriale cu sprijinul firmelor care dețineau tehnologiile și de la care importasem materiale și crearea de personal înalt calificat autohton. Datorită crizei economice mondiale și a rivalităților politice, planurile de înzestrare au fost subfinanțate. Soluția alternativă găsită a fost de înființare a unor fonduri constituite din vânzarea de timbre (Fondul Apărării Naționale, Fondurile Marinei și Aviației etc.). Achiziția de tehnică de luptă și materiale s-a dorit a fi la cel mai înalt nivel accesibil țării noastre.

Prin deciziile adoptate, au fost inițiate acte normative care au creat condițiile armonizării intereselor economice de stat și private cu cele ale apărării naționale. Planurile privind amenajarea teritoriului prin îndiguiri și asanări, împăduriri/despăduriri, fortificații, sistematizarea localităților și amplasarea unităților de producție au permis ca, în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, armata să poată desfășura operațiile, limitându-se pagubele cauzate teritoriului național.

Deciziile Consiliului Superior al Apărării Țării nu au fost întotdeauna aplicate, pentru că prin legea și regulamentul de funcționare, ele deveneau obligatorii după sancționarea lor de către Consiliul de Miniștri. Utilitatea s-a dovedit prin faptul că societatea civilă a luat cunoștință de problemele cu care se confruntau departamentele cu responsabilități în zona siguranței naționale. Comenzile ferme date de stat au permis dezvoltarea unor ramuri industriale deficitare, cum ar fi industria grea, construcțiilor de mașini sau cea chimică și farmaceutică.

Un alt aspect care a grevat asupra bunei funcționări a fost și nerespectarea termenelor de desfășurare a ședințelor și a responsabilităților fiecărei structuri în parte.

Constituția adoptată la 27 februarie 1938³⁵ nu a mai conținut nicio referire la continuarea activității Consiliului Superior al Apărării Țării, statuând „principiul nou al concentrării

puterilor în persoana regelui, transformând parlamentul într-un auxiliar legislativ”³⁶. Putem concluziona că noua lege fundamentală a pus capăt activității desfășurate de instituția supusă analizei. Parte din atribuțiile sale au fost preluate de Secția Mobilizare și Organizare a Națiunii și Teritoriului din cadrul Marelui Stat Major.

Istoricul militar Petre Otu concluziona cu privire la crearea Consiliului Superior al Apărării Țării: „în primul rând, compunerea lui se confunda în mare măsură cu guvernul, lipsind doar câțiva miniștri – Instrucțiunea Publică, Culte, Justiție. În al doilea rând, activitatea consiliului nu a avut o continuitate firească datorită deselor remanieri guvernamentale și schimbări de guvern, fapt care a dus la abandonarea multor proiecte. În al treilea rând, deși armata constituia elementul principal al apărării țării, ea nu era reprezentată în consiliu decât de titularul departamentului care putea fi și o persoană civilă. În pofida acestor disfuncționalități [...] a avut un rol pozitiv, el adoptând, cu deosebire în deceniul al patrulea, o serie de măsuri pentru întărirea capacității de apărare”³⁷.

NOTE

¹ În anul 1924, a fost semnat un acord între Ministerele de Externe român și sovietic pentru înființarea unei comisii care urma să acționeze pentru prevenirea și aplanarea conflictelor de la Nistru.

² Președintele Republicii Franceze a promulgat Decretele din 23 ianuarie 1920 relativ la reorganizarea Consiliului Superior de Război și al Statului Major General și din 17 noiembrie 1921 relativ la reorganizarea Consiliului Superior al Apărării Naționale.

³ Arhivele Militare Române (în continuare AMR), Fond Marele Stat Major (în continuare MStM) – Secția I, dosar nr. crt. 682/1920-1924, ff. 67-68.

⁴ „Monitorul Oficial” nr. 134 din 24 iunie 1924.

⁵ „Monitorul Oastei” nr. 21 din 12 septembrie 1924.

⁶ Consiliul Superior al Armatei a fost înființat în iunie 1919 și răspundea de organizarea, pregătirea de luptă și conducerea nemijlocită a organismului militar („Monitorul Oastei” nr. 26 din 26 iunie 1919, Partea regulamentară).

⁷ A fost întocmit Procesul verbal nr. 1.

⁸ AMR, Fond MStM – Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării (în continuare CSAȚ), dosar nr. crt. 6/1924, f. 2.

⁹ A fost întocmit Procesul verbal nr. 2.

¹⁰ Corpuri de armată.

¹¹ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 4/1927, f. 1.

¹² A fost întocmit Procesul verbal nr. 3.

¹³ Înalta Regență (20 iulie 1927-8 iunie 1930) a fost instituită în baza art. 83 din Constituție de către Adunarea Națională Constituantă, în urma renunțării la tron a principelui Carol. „Regele, în viață fiind, poate numi o Regență, compusă din trei persoane, care după moartea Regelui, să exercite puterile regale în timpul minorității succesorului Tronului. Această numire se va face cu primirea Reprezențațiunii naționale”.

¹⁴ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 4/1929, f. 1.

¹⁵ A fost întocmit Procesul verbal nr. 4.

¹⁶ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 4/1929, f. 9.

¹⁷ A fost întocmit Procesul verbal nr. 5.

¹⁸ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 4/1929, f. 12.

¹⁹ A fost întocmit Procesul verbal nr. 6.

²⁰ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 4/1929, f. 16.

²¹ A fost întocmit Procesul verbal nr. 7.

²² AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 6 /1930, f. 1.

²³ A fost întocmit Procesul verbal nr. 8.

²⁴ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 6 /1930, f. 13.

²⁵ A fost întocmit Procesul verbal nr. 9.

²⁶ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 10/1932, f. 1.

²⁷ A fost întocmit Procesul verbal nr. 10.

²⁸ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 11/1932, f. 1.

²⁹ A fost întocmit Procesul verbal nr. 11.

³⁰ AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 7/1935, ff. 1-2.

³¹ A fost întocmit Procesul verbal nr. 12.

³² AMR, Fond MStM – Secretariatul CSAȚ, dosar nr. crt. 7/1936, f. 1.

³³ În anul 1927, a apărut primul *Regulament al activității de informații și contrainformații* elaborat de Marele Stat Major al Armatei, primul act ce fundamentează bazele intelligence-ului românesc. Doi ani mai târziu, a apărut *Legea Poliției*, apreciată ca fiind una dintre cele mai moderne legi ale timpului în domeniu.

³⁴ Grigore Gafencu, *Însemnări politice 1929-1939*, Editura Humanitas, 1991, p. 346.

³⁵ „Monitorul Oficial” nr. 48 din 27 februarie 1938.

³⁶ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, f.l., f.a., p. 628.

³⁷ Dr. Petre Otu, *Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)*, în *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, București, Editura Militară, 2009, p. 161.

MARINA DE RĂZBOI A ROMÂNIEI MARI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1920-1940)

MARIAN MOȘNEAGU *

Abstract

Within only two decades (1920-1940), the navy of Greater Romania underwent a spectacular growth, becoming a complex, well-balanced and homogenous force. As a result of the provisions of six consecutive programs, the Romanian navy was equipped with six gunboats, four destroyers, three submarines, one mine planter, one submarine tender, four M.A.S. type anti-submarine patrol boats, three torpedo boat destroyers, one training ship and others. Also, significant progress has been made in the field of naval communications, fortifications and fixed defences of the coastline, naval engineering and infantry, naval aviation, arsenal and naval bases. During the same period, the foundations were laid for a modern naval education, capable to cover the needs of both civilian and military navy.

Keywords: *Romanian Navy, institutional progresses, military doctrine, naval programs, equipment, naval education*

La sfârșitul Marelui Război (1914-1920), românii aveau toate motivele să savureze anii de pace care vor urma și, desigur, să aspire la decenii de prosperitate și înălțare a ființei naționale.

Greu încercată dar victorioasă în război, Marina Română avea determinarea și motivația necesare să-și reafirme capacitatea de a apăra hotarele României Întregite și, totodată, de a se moderniza, pentru a elimina carențele de care se lovisese în campanie – organizarea deficitară, relațiile tensionate la vârful ierarhiei, stocurile insuficiente de muniții și materiale de întreținere, sistemul precar de informații, observare și supraveghere navală, pregătirea

psihologică aproape inexistentă, lipsa claselor de nave specializate în lupta împotriva minelor, antisubmarin și a.a. etc.

În aceste condiții, primii ani de pace au constituit pentru Marina de Război o etapă benefică sub aspectul însușirii învățămintelor rezultate de pe frontul maritim și fluvial și al implementării unor noi programe de înzestrare, precum și a unor concepte moderne de folosire în luptă a diverselor forțe și mijloace, de care avea să beneficieze cu prisosință în următoarele două decenii.

Aceste comandamente erau dictate, printre altele, și de noua configurație a litoralului

* Comandor (r) dr., Comisia Română de Istorie Militară.

maritim și fluvial. Prin reunirea Basarabiei cu România și mutarea frontierei de Est pe Nistru, statul român dobândise o nouă cale de transport fluvială de mare importanță, rezultată din faptul că Nistrul avea o lungime de navigație de peste 900 de km. Noua situație reclama participarea la apărare și a unor forțe navale specializate. În acest scop, Marele Cartier General (M.C.G.) a dispus să se constituie Escadrila de Vedete Nistru, formată din vedete, șalupe fluviale și diferite vapoare.

La mare, extinderea spre sud a litoralului, de la gura de Sud a Limanului Nistrului până la Ecrene, pe o lungime de circa 473 km, satisfăcea nevoile de circulație între porturi, dar necesita o abordare integrată a problematicii legate de modernizare, protecție și securitatea navigației maritime.

Reforme instituționale și mutații funcționale

Prin Înaltul Decret nr. 835 din 11 martie 1920, completat cu Decizia Ministerială nr. 317 din 8 aprilie 1921, Marina Militară a primit o nouă structură de organizare. Organul de conducere al Marinei și-a schimbat denumirea din Comandamentul Marinei Militare în Inspectoratul Tehnic al Marinei, reședința acestuia fiind stabilită la București.

Prin Înaltul Decret nr. 302 din 29 ianuarie 1926, Inspectoratul Tehnic al Marinei și-a schimbat denumirea în Inspectoratul General al Marinei, cu atribuții de organ central de comandament, pregătire, dotare și administrație, care, de la această dată, a funcționat și cu statutul de *comandament naval*, cu sediul la București.

La 30 aprilie 1930, prin Legea pentru organizarea Armatei s-a reintrodus denumirea de Comandamentul Marinei, ca organ de sine stătător, abilitat cu exercitarea prerogativelor conducerii Marinei Militare.

Potrivit Î.D.R. nr. 1730, cu începere de la 20 mai 1931, denumirea de „Marina Militară” a fost înlocuită cu cea de „Marina de Război”.

La 15 iunie 1931, Comandamentul Marinei a fost mutat de la București la Constanța, în localul Școlii Navale, actualul sediu al Muzeului Național al Marinei Române din str. Traian nr. 53.

Prin Î.D.R. nr. 4063 din 15 decembrie 1931, denumirea de „Marina de Război” a fost

înlocuită cu „Marina Regală”¹, iar Comandamentul Marinei a devenit Comandamentul Marinei Regale, cu atribuții de *comandament* și de *inspectorat de armă*, în structura Ministerului Apărării Naționale.

Prin Î.D.R. nr. 1568 din 7 mai 1931, A.S.R. Principele Nicolae al României, inspector al Armatei de Uscat, Marinei și Aeronauticii, a îndeplinit și funcția de inspector general al Marinei, viceamiralul Vasile Scodrea, inspector general al Marinei fiind numit comandantul Marinei, cu sediul la Constanța.

Prin Decretul nr. 2620 din 1936, Inspectoratul General al Marinei s-a transformat în Comandamentul Marinei Regale, subordonat direct Ministerului Aerului și Marinei (M.A.M.), care a funcționat până la 16 octombrie 1940, când a fost înlocuit de Subsecretariatul de Stat al Marinei (S.S.M.). Acesta avea ca organe de conducere superioară de comandament, de pregătire și coordonare Statul Major al Marinei, Comandamentul Marinei Regale și Comandamentul Școlilor și centrelor de instrucție ale Marinei.

La 20 aprilie 1937, Comandamentul Marinei Regale a fost mutat din localul Ministerului Apărării Naționale, în localul propriu, închiriat în Piața Amzei nr. 4 din București.

După război, Marina Militară a trecut la o nouă organizare. Astfel, prin Î.D.R. nr. 2256 bis din 15 mai 1920, în anul bugetar 1920-1921 această categorie de forțe era compusă din:

- Comandamentul Marinei cu:
- Divizia de Dunăre cu Escadra de Dunăre (monitoare și vedete), Apărările regionale, Escadrila de șleपुरi armate, Șantierul Naval Mobil, Depozitele Diviziei de Dunăre, Vasul-spital;
- Divizia de Mare cu Diviziunea contratorpiloare, Diviziunea canonierelor dragă-mine, Grupul vedetelor antisubmarine, Escadrila de hidroplane, Depozitele Diviziei de Mare;
- Serviciul Transporturilor Marinei;
- Serviciul de Pilotaj și Hidrografie;
- Punctul Naval Sulina;
- Stațiunile T.F.S. ale Marinei.

Prin Ordinul nr. 14243 din 23 martie 1921, Direcția Marinei din Ministerul de Război făcea cunoscut că de la 1 aprilie 1921 Marina cuprindea 7 unități administrative: Forța Navală Fluvială, Apărarea Fixă Fluvială, Baza Navală Fluvială, Forța Navală Maritimă, Baza Navală Maritimă, Școlile Marinei și Arsenalul Marinei.

Prin Decretul nr. 835 din 11 martie 1921, completat cu Decizia Ministerială nr. 317 din 8 aprilie 1921, a fost creat Inspectoratul Tehnic al Marinei cu reședința la București, care avea în subordine comandamentele Diviziei de Mare și de Dunăre, cu atribuțiile de conducere și administrație. Fiecare comandament de divizie avea sub conducerea sa comandamente de forțe navale cu atribuții de conducere și Corpul Apărării Fixe, cu atribuții de conducere și administrație.

Prin Decretul nr. 302 din 2 ianuarie 1924, a fost înființat Inspectoratul General al Marinei, cu atribuții de organ central de comandament, pregătire, dotare și administrație. Acesta avea autoritatea și drepturile unui inspectorat de armată și dreptul de a participa la dezbaterile Consiliului Superior al Armatei, cu vot deliberativ, la ședințele în care se discutau probleme legate de organizarea armatei, apărarea țării, înaintarea în grad a ofițerilor din arma respectivă etc.

Prin *Legea de organizare a ministerelor* din 2 august 1929, Marina avea în componere: Inspectoratul General al Marinei, cu Serviciul de Stat Major și Servicii de Intendență, Sanitar, Armament și Muniții; Direcția Marinei; Comitetul Consultativ al Marinei; Comandamentul Școlilor cu Școlile Militare și Speciale de Ofițeri și Școlile de Specialități; Centrul de Instrucție; Unități Navale, precum și Stabilimente și Depozite.

Prin art. 107 al acestei legi, Inspectoratul General al Marinei avea atribuțiile unui *inspectorat general de armă*.

Prin *Legea relativă la organizarea armatei* din 13 mai 1930, Marina a fost organizată pe: Comandamente de Divizii cu nave de luptă pentru apărarea litoralului, apărarea fixă și baze navale; Comandamentul Naval de Mare, cu nave de luptă însărcinate cu operațiuni în largul mării; Corpuri, respectiv unități de apărare fixă, depozite generale ale bazelor, corpurile echipajelor, comandamente; Servicii, depozite și stabilimente; Școli.

Prin *Legea organizării armatei* din 4 mai 1932, Marina Regală cuprindea: Comandamente: Comandamentul General al Marinei, Comandamentul Diviziei de Mare, Comandamentul Diviziei de Dunăre, Comandamentul Forțelor Navale la Mare, Comandamentul Școlilor; Trupe, respectiv Baza Navală

Maritimă, Baza Navală Fluvială, Apărarea Fixă Maritimă, Apărarea Fixă Fluvială, nave maritime, nave fluviale; Servicii: Arsenalul Marinei, Depozite de armament, muniții, mine și torpile, materiale diverse; Școli: Școala Pregătitoare Navală, Școala Specială, Școala Copiilor de Marină, Școala Elementară, Școala de Brevetați, Școala de Submaștri, Centrul de Instrucție al Marinei.

Legea pentru modificarea organizării și funcționării M.Ap.N. din 8 iunie 1932 stabilea Marinei Militare următoarea structură organizatorică: Inspectoratul General al Marinei Regale, organ de comandament și administrație cu Inspectorul General al Marinei, Statul Major, Serviciile de Intendență, Armament și Muniții, Sanitar, Direcția Marinei Regale, Comitetul Consultativ al Marinei Regale; Comandamentul general al Marinei cu Divizia de Mare și Divizia de Dunăre; Comandamentul Școlilor; Serviciile Marinei cu Arsenalul, Depozitele de armament, muniții, mine și torpile, Depozitul de materiale consumabile, echipament și sanitar, Serviciul Inventarelor cu depozitul său etc.

Prin Decretul-Lege nr. 2620 din 14 noiembrie 1936, la 13 noiembrie 1936 a fost înființat Ministerul Aerului și Marinei, prin contopirea Subsecretariatului de Stat al Aerului cu Inspectoratul General al Marinei. Organ autonom din punct de vedere al conducerii, pregătirii și instruirii trupelor, acesta a început să funcționeze la 13 februarie 1937, fiind subordonat pe plan operativ Marelui Stat Major. Prin „Directivele generale pentru îndrumarea și coordonarea activității Ministerului Apărării Naționale” nr. 4723 din 10 septembrie 1940, s-a hotărât desființarea acestui minister. Pentru îndeplinirea sarcinilor pe linie de mobilizare și de instruire a trupelor, a fost înființat un stat major subordonat direct șefului M.St.M.

La 23 octombrie 1939, Comitetul Consultativ al Marinei s-a întrunit sub președinția viceamiralului Petre Bărbuneanu, comandantul Marinei Regale pentru a stabili pregătirea materială a Marinei pentru mobilizare. Comitetul a stabilit măsuri privind navele de reparat, completările de materiale, la nave și urgențe, materialul de artilerie, transport și transmisiuni, dotarea Arsenalului, Atelierului „Stoicescu” și a școlilor, cazarmamentul pentru recruți și revederea programului naval.

Procurarea tuturor materialelor navale și de altă natură stabilite ca necesare în comitet necesitau circa 4 520 550 000 lei.

La 16 octombrie 1940 a apărut Decretul Lege nr. 3488 pentru desființarea Ministerului Aerului și Marinei și înființarea Subsecretariatelor de Stat ale Armatei de Uscat, al Aerului și Marinei și al Înzestrării și Administrației Armatei.

În compunerea organică a S.S.M. intrau Marina Regală și Marina Comercială, cu toate direcțiile speciale și administrațiile comerciale pendinte (P.C.A., Serviciul Maritim Român, Navigația Fluvială Română, Direcția Marinei Comerciale), cu excepția Direcției Silozurilor regionale din Administrația Comercială a P.C.A., care a trecut la Ministerul Lucrărilor Publice.

În această perioadă, Marina de Război a fost condusă de viceamiralii Constantin Bălescu (1 iunie 1918 – 1 noiembrie 1920), Constantin Niculescu-Rizea (1 noiembrie 1920 – 27 octombrie 1925), Vasile Scodrea (1 noiembrie 1925 – 13 ianuarie 1934), Ioan Bălănescu (13 ianuarie 1934 – 1 noiembrie 1937) și Petre Bărbuneanu (1 noiembrie 1937 – 9 septembrie 1940)².

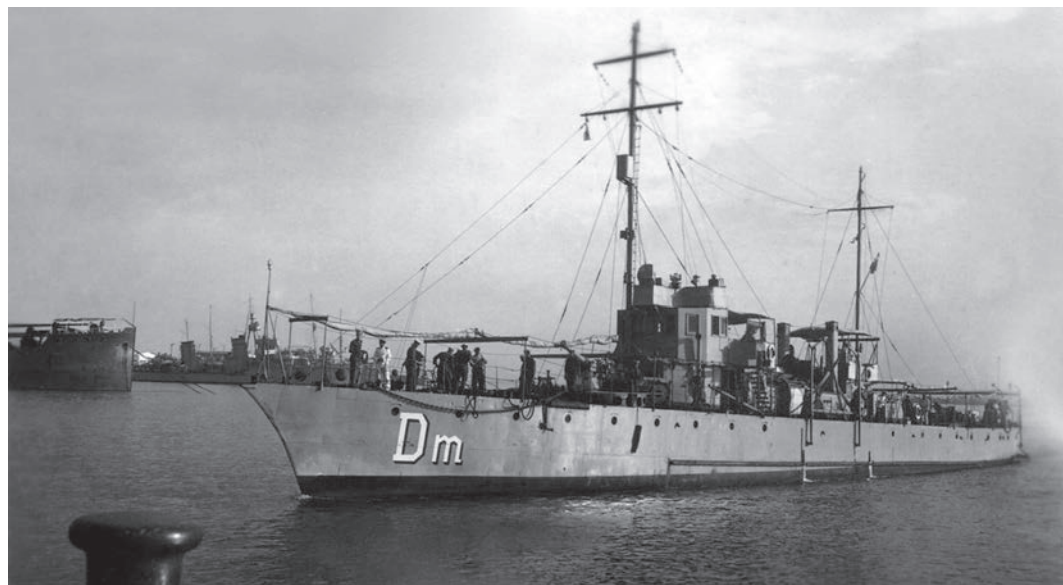
Dotarea cu unități navale și tehnică de luptă

O nouă campanie de modernizare a parcului de nave a avut la bază studiul intitulat

„Programul Naval al României”, efectuat sub îndrumarea Inspectoratului General al Marinei, având ca motto: „A ține căile maritime deschise pentru traficul propriu, a le închide pentru traficul inamic, aceasta este rațiunea de a fi a flotelor militare”. Noul program a fost discutat și analizat în ședința Comitetului Consultativ al Marinei din 18 octombrie 1921. Pe capitole, acesta cuprinde misiunile Marinei militare, considerații generale asupra războiului naval, asupra structurii unei marine, precum și considerații generale care au stat la baza întocmirii acestui program de modernizare.

În Capitolul V, intitulat „Programul naval al României”, sunt examinate și detaliate situația marinei naționale, situația politică, inamicii posibili, alianțele probabile, situația geografică și economică a țării, precum și elemente de hidrografie, climă, coaste maritime, țărături fluviale, baze maritime etc.

Pus în aplicare pe baza directivelor stabilite în ședința Comitetului Consultativ al Marinei Militare din 16 mai 1922, prezidat de A.S.R. Principele Carol, cel de-al patrulea program naval a vizat crearea unui Secretariat General al Marinei, fixarea bazei navale maritime, selectarea navelor învechite care urmau să fie scoase din serviciu, măsuri referitoare la achiziționarea unui submarin, dezvoltarea hidroaviației³.

Canoniera „Căpitan Dumitrescu”

În anul 1920, în serviciul flotei maritime au intrat distrugătoarele tip „M”, „Mărăști” și „Mărășești”, construite în Șantierul Naval din Napoli și canonierele clasa Chiffonne „Ghiculescu”, „Dumitrescu”, „Stihi” și „Lepri”, construite în Franța, contractate anterior Primului Război Mondial.

În 1921 echipaje românești au transportat din Italia torpiloarele „Vifor”, „Vârtej”, „Vijelia”, „Zmeul”, „Zborul” și „Năluca”, din generația construită în 1913-1914, cedate României de Marina austro-ungară în contul despăgubirilor de război, precum și patru vedete antisubmarin tip „M.A.S.”⁴ cumpărate din Italia.

Navelor Diviziei de Dunăre li s-au adăugat monitoare „Ardealul”, „Basarabia” și „Bucovina”, primite ca despăgubiri de război de la Marina austro-ungară.

În acest mod, România devenea țara cu cea mai puternică flotă fluvială din Europa.

În anul 1924, Inspectoratul General al Marinei a alcătuit și prezentat, sub forma unui plan de perspectivă cu privire la modernizarea parcului de nave militare, cel de-al cincilea program naval, intitulat „Compunerea Marinei noastre Militare”. Acesta prevedea, în final, dotarea acesteia cu trei crucișătoare

ușoare, 16 contratorpiloare, 18 submarine, 12 nave antisubmarin, o navă putoare de mine, un portavion, o navă-școală, 10 hidroavioane și opt vedete rapide.

Sumele necesare fiind foarte mari, acest program naval a fost proiectat pe etape. În final, primul ministru Alexandru Averescu a optat pentru procurarea a două contratorpiloare, a unui submarin și a unei nave-bază pentru viitorul submarin.

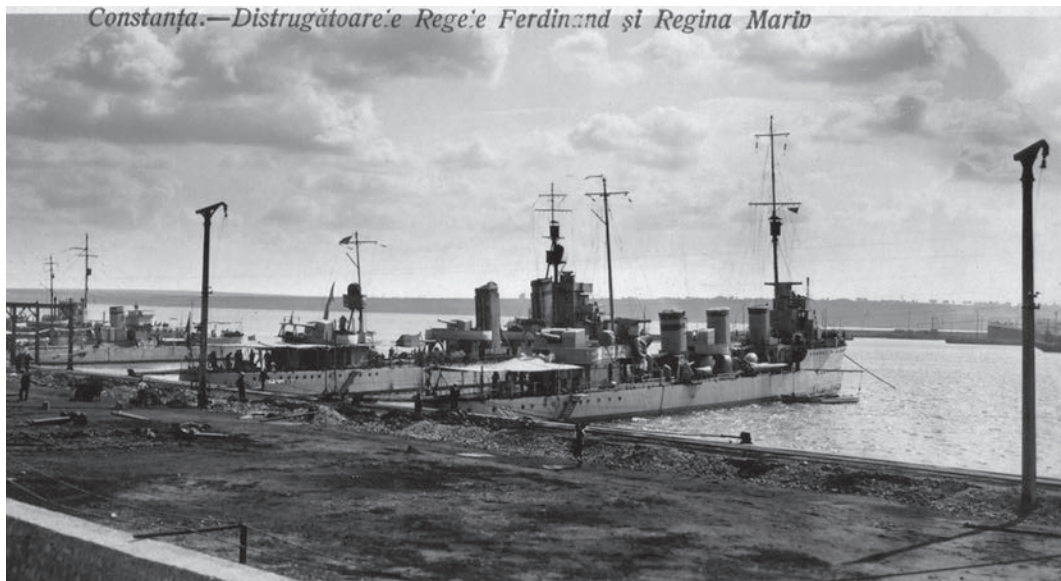
În anul 1929 a fost adoptat al șaselea program naval al României, refăcut ulterior în două variante – minimală și maximală, în funcție de timp și de resursele financiare ale țării. Acesta prevedea ca Marina Militară să dispună de un grup de două crucișătoare ușoare, două grupuri de distrugătoare, 12 submarine, 12 nave antisubmarin, 12 șalupe torpiloare și trei escadrile de aviație de bombardament.

Pentru apărarea fixă a litoralului maritim erau vizate o baterie de coastă de 240-280 mm, trei baterii de 152 mm, trei baterii de 75 mm, proiectoare, două stații TFS, posturi de ascultare submarină etc.

La Dunăre erau considerate necesare șapte vedete fluviale și 1000 de mine, dintre care 200 de baraj și 500 derivate.

Monitorul „Bucovina”

Distrugătoarele tip „R”

Cu toate că a fost cel mai elaborat program de modernizare de până atunci, acesta nu s-a materializat din motive financiare, cauzate, în special, de perioada de criză a anilor 1929-1933.

La 7 septembrie 1930, în dotarea Marinei Regale au intrat distrugătoarele tip „R”, „Regele Ferdinand” și „Regina Maria”⁵, construite la Napoli, iar la 20 iunie 1931 a sosit în țară din Șantierul Naval din Fiume (Italia) nava-bază pentru submarine „Constanța”⁶.

La 27 aprilie 1935, Consiliul Superior al Apărării Țării, întrunit sub președinția regelui Carol al II-lea, a aprobat *Planul general de înzestrare a armatei eșalonat pe 10 ani*, în care a fost înglobat și planul inițial care fusese întocmit numai pentru dotarea trupelor destinate acoperirii frontierei de vest. Prevederile planului se ridicau la suma de 28 971 957 907 lei din care, pentru acoperirea necesităților Marinei, s-au alocat 1 633 678 569 lei⁷.

În luna aprilie 1936 a fost adoptat al șaptelea program naval care prevedea ca, într-o perioadă de nouă ani, să se creeze o forță maritimă puternică și competitivă, precum și o bază navală complexă pe lacurile Tașaul și Siutghiol.

Pentru materializarea sa, a fost prevăzută achiziționarea din străinătate și construirea în șantierele navale din țară, în trei etape a câte trei ani: 1937-1940, 1940-1943 și 1943-1946, a

unor nave de suprafață și submarine. Fondurile estimate se cifrau la 290,8 milioane lei aur pentru forțele navale și 11-12 milioane lei aur pentru bazele navale cu dublă utilitate, militară și comercială.

În 1936 a început operațiunea de renovare și modernizare a monitoarelor, încheiată în anul 1940.

În anul 1938, cu suma de 114 milioane lei din bugetul statului, la care s-au adăugat 6 milioane lei, strânși prin subscripția publică inițiată de Liga Navală Română, a fost comandată Șantierului Naval „Blohm und Voss”, din Hamburg, cea de a doua navă-școală „Mircea”, care a intrat în dotare la 17 mai 1939.

Pentru suplimentarea cu noi resurse financiare a bugetului de apărare al statului, în anul 1938 a fost emis Decretul-lege pentru înființarea *Fondului Național al Marinei*.

La 4 februarie 1939 a fost configurat cel de-al optulea program naval, intitulat „Propuneri asupra pregătirii de război a Departamentului Ministerului Aerului și Marinei în ceea ce privește navele, bazele navale, stabilimentele tehnice – centrele de aprovizionare și punctele de sprijin –, fabricile și uzinele în legătură cu materialul naval, depozitele de materiale, personalul tehnic”, cu o valoare totală de peste 70 milioane de lei. Prin acest nou program naval,

Puitorul de mine „Amiral Murgescu”

Marina Regală urma să fie dotată cu 180 de nave, cu un deplasament total de 70 054 tone și o putere totală de 543 655 C.P.⁸.

Din cauza izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, programul a fost diminuat considerabil.

La 14 iunie 1939 a fost lansat la apă, la Galați, puitorul de mine „Amiral Murgescu”, prima navă de luptă de construcție românească.

FOTO 04 – În anul 1940 au sosit din Marea Britanie vedetele torpiloare tip „Vosper”, care au preluat numele torpiloarelor clasate în 1927 – „Vijelia”, „Viforul” și „Viscolul”.

La 14 ianuarie 1940, în ședința Comitetului Consultativ al Marinei Regale s-a decis adoptarea unui program naval de urgență, **materializat la sfârșitul anului sub denumirea „Ipoteza 15”, al nouălea program de înzestrare a Marinei Militare.**

În urgență întâi urma să fie pus în stare de eficiență **materialul existent** și continuate construcțiile în curs de execuție.

Pentru urgența a doua, se prevedea intrarea în dotare a noi nave de luptă: un crucișător,

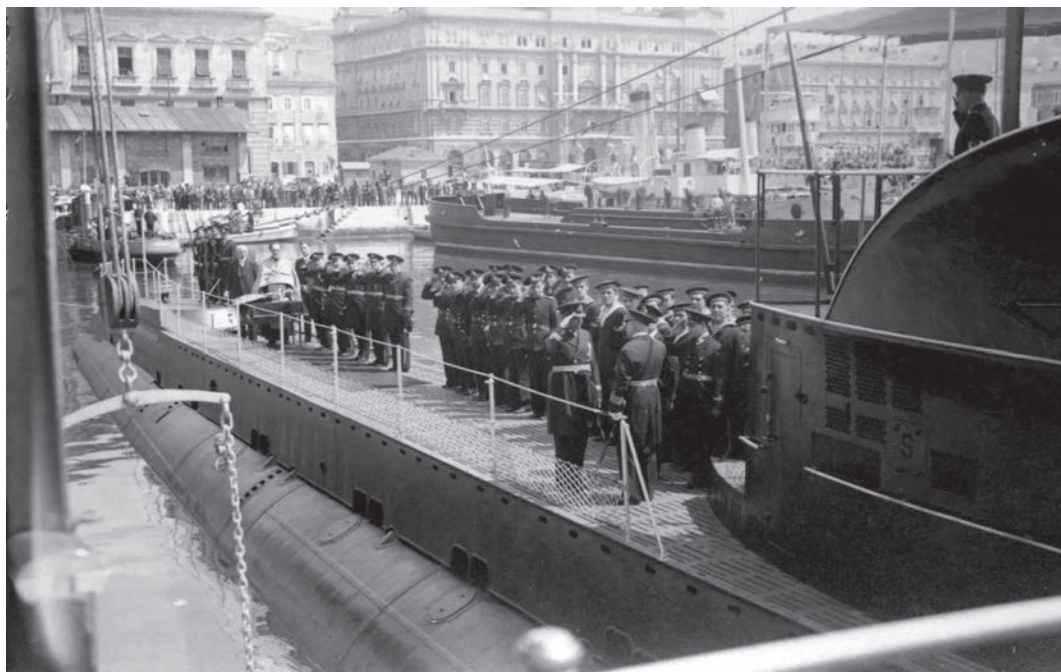
trei submarine noi, trei vedete torpiloare, șase vedete antisubmarin, două baterii de calibru mare, cinci de calibru mic ș.a., precum și 2000 de mine marine, din care 300 de mine de fund.

Acest program a fost revizuit și adaptat la noile exigențe determinate de intrarea României în război.

Adoptarea armei submarine

După eșecul tratatelor demarate la începutul anilor '20 pentru achiziționarea submarinului francez „O'Byrne”, a fost preferat Șantierul Naval Quarnaro din Fiume. Cu toate că fusese lansat la apă la 22 iulie 1930, din cauza nerespectării condițiilor de construcție și a termenelor de livrare de către partenerul italian, abia la 9 mai 1936 a fost arborat pavilionul național la bordul primului submarin din istoria Marinei Române, botezat „Delfinul”.

FOTO 05 – Acesta sosea în țară la 27 iunie 1936, sub comanda comandorului Victor Voinescu, iar la 15 august 1936, de Ziua Marinei, „Delfinul” a intrat oficial în serviciu, în compunerea Diviziei de Mare.

Botezul submarinului „Delfinul”, 9 mai 1936

Ulterior aveau să intre în serviciul Marinei Regale submarinul minier „Marsuinul”, lansat la apă la 5 mai 1941, și submarinul torpilor „Rechinul”, lansat la apă la 25 mai 1941, ambele nereușind să se ridice la standardele de operativitate preconizate.

Apărarea litoralului maritim

Prin Ordinul Ministerului de Război nr. 15029 din 24 martie 1921, noua organizare a Marinei cuprindea și Apărarea Fixă Fluvială, respectiv Apărarea Fixă Maritimă care, pe lângă serviciul de mine, torpile, stații T.F.S., dispunea și de tunurile de coastă sau bateriile de coastă ale Marinei¹⁰.

Apărarea Fixă Fluvială avea în compunerea sa, pe lângă unitățile amintite, și Grupul Șlepurilor armate, constituit la 17 noiembrie 1920 în Regimentul Artileriei Fluviale¹¹.

La 21 decembrie 1920, Bateriile flotante aveau în compunere 8 șleपुरi, care aveau la bord fiecare câte un tun de 152,4/45 mm; 4 șleपुरi pentru patru tunuri de 120/50 mm și 2 șleपुरi a câte 2 tunuri de 101,6 mm, fiecare¹².

Tunurile Obukov de calibru 152,4 mm fuseseră capturate în 1918 de la ruși, împreună cu șleपुरile la bordul cărora se aflau.

Aceste șleपुरi armate erau dislocate în porturile Galați, Brăila dar majoritatea la Sulina, care și în perioada interbelică a continuat să rămână un punct întărit cu unități navale și artileristice ale Marinei.

Apărarea Fixă Maritimă cu sediul la Constanța avea de apărât litoralul maritim de la Balcic la Limanul Nistrului, zonă împărțită în sectoare și subsectoare.

Sectorul Maritim nr. 1 Sud, care se întindea de la Balcic la Gura Portiței, avea în compunerea sa și bateriile de coastă care încep să fie montate începând cu anul 1926.

Astfel, în acest an, tunurile de 152,4 mm Armstrong de la distrugătoarele „Mărăști” și „Mărășești” au fost demontate și debarcate, pentru a fi înlocuite cu altele mai moderne, și amplasate în Constanța, punctul numit Tataia, pe platforma și în cazemate betonate, construite de germani în Primul Război Mondial. În această primă baterie de coastă de pe litoral au fost instalate 4 tunuri de 152,4 mm Armstrong și 2 de 76 mm Armstrong.

În cazematele betonate ale bateriei „Tataia”, care ulterior va lua numele de „Tudor”, se aflau depozitele de muniții ale Diviziei de Mare,

Telemetru de la bateria Tataia calibru 152,4 mm Armstrong, 1927

aprovizionate de cele centrale de la Hinog (Cernavodă), respectiv Țândărei.

La această baterie, între anii 1923-1924, se întreprind lucrări de consolidare a malului litoral în marginea căruia se aflau amplasate, se introduce iluminatul electric, se fac legături telefonice cu Comandamentul Apărării Fixe Maritime, se amplasează două posturi de mitralieră A.A.

În anul 1935 se construiește, cu mijloace proprii, o centrală de tir și transmisiuni și se introduc sonerii la fiecare din cele patru tunuri de 152,4 mm, putându-se executa, astfel, trageri la comandă.

În vederea economisirii muniției de mare calibru se montează la tunurile de 152,4 mm țevi de 37 mm, apoi arme de 6,5 mm, pentru trageri de exercițiu, tir redus¹³.

În anul 1927 a fost instalată prima baterie de coastă la Tataia, pentru ca până în 1935, să mai apară și cele de la Agigea, Midia și Viile Noi, dotate cu piese grele de 152 și 120 mm, dezmembrate de pe crucișătorul „Elisabeta” și distrugătoarele tip „M”, și secții mobile antiaeriene cu tunuri de 75 și 76 mm.

Pe litoral se întreprind acțiuni pentru montarea altor baterii de coastă în diferite puncte, în funcție de modul de încrucișare a focului artileriei, pentru a cuprinde întregul litoral românesc, precum și a obiectivelor de apărare.

Astfel în punctul Capul Midia, în anul 1929 printr-un Înalt Decret se declară de utilitate publică în interesul apărării naționale o suprafață de 76,058 m.p. a comunei Gargălăc (astăzi Corbu), jud. Constanța¹⁴.

Pe această suprafață încep lucrările de construcție a amplasamentelor de beton pentru două baterii de 152,4 mm Obukov. Pentru apărarea A.A. avea o secție de 20 mm.

În anul 1932 încep lucrările pentru amplasarea unei baterii de 120 mm St. Chamond la Agigea, unde abia în anul 1939 se instalează 3 tunuri de 120 mm Armstrong, de la crucișătorul „Elisabeta”, folosite și în fortificațiile de la Turtucaia în anul 1916. Botezată „Elisabeta”, această baterie era organizată tot ca un punct fortificat cu șanțuri, postamente și depozite betonate.

În scopul apărării A.A. și navale a portului și a orașului Constanța, în cartierul Viile Noi,

pe locul actualei unități a comandamentului Brigăzii 9 Infanterie, în luna mai 1939 a fost instalată o baterie formată din 4 tunuri, calibru 75 mm Skoda.

În același scop, în august 1939, în punctul din apropierea portului și al Școlii de Industrie Casnică de pe strada Traian (Monumentul Eroilor) este instalată o baterie de 4 tunuri calibru 76 mm A.A. Armstrong¹⁵, care fuseseră amplasate în anul 1927 în curtea Școlii Navale, fiind folosite ca artilerie de salut.

Pentru apărarea antiaeriană și navală a portului, pe lângă bateriile „Brâncoveanu” și „Vulturul”, în noiembrie 1939, pe digul de la farul roșu al portului Constanța, a fost amplasată bateria „Rareș”, formată din patru tunuri de 66 mm Skoda, iar la hotel „Carol”, Secția „Graur”, formată din două tunuri A.A. de 37 mm¹⁶.

În cadrul organizării Apărării Fixe Maritime, Sectorul Maritim 2 Nord, întins de la Gura Portiței la limanul Nistrului, avea în compunerea sa Stațiunea Sulina și Stațiunea Liman (Cetatea Albă).

În aprilie 1939, la Sulina se aflau o Secție de 101,6 mm Obukov, formată din două piese și o Secție de 152 mm plutitoare. O lună mai târziu sunt aduse postamente și trei tunuri de 101,6 mm în vederea montării lor pentru apărarea canalului¹⁷.

Stațiunea Liman de la Cetatea Albă nu dispunea de artilerie de coastă, în schimb avea în dotare un post T.F.S., remorchere, depozite de mine și torpile.

Pe baza studiului întreprins de Biroul Regulamente al Comandamentului Marinei, Secția a 3-a, la 27 februarie 1940 Comitetul Consultativ al Marinei Regale hotărăște, printre altele, înființarea Divizionului de Artilerie de Coastă, cu sediul la Constanța. Măsura era impusă de dezvoltarea pe care o va lua – cu începere din acest an – sistemul de baterii de coastă fixe, mobile și antiaeriene, precum și necesitatea centralizării instrucției artileristice a personalului Marinei.

La Dunăre, Secțiile de Artilerie Plutitoare au fost grupate și puse sub ordinele Escadrei de Monitoare, pentru cooperarea și unificarea tragerilor indirecte¹⁸.

Prin Î.D.R. nr. 635 din 26 martie 1940, Apărările Fixe nefiind adaptate necesităților operative și nici celor de instrucție, au fost

desființate, la 1 aprilie 1940, înființându-se Regimentul de Geniu Maritim, cu sediul la Brăila, Batalionul de Infanterie Marină, cu sediul la Tulcea și Divizionul Artilerie de Coastă, cu sediul la Constanța¹⁹.

Acesta din urmă avea în subordine Bateria 152 mm Tataia, Secția 76 mm A.A. Tataia, Bateria 152 mm Midia, Bateria 120 mm Agigea, Bateria 76 mm A.A. Viile Noi, Bateria 75 mm Școala Navală (Școala de Industrie Casnică); Bateria 66 mm dig far roșu port Constanța, Bateria 152 mm Plutitoare nr. 1 Sulina, Bateria 152 mm Plutitoare nr. 2 Galați, Bateria 101 mm Sulina, Bateria Obuziere de 120 mm Turnu Severin și Bateria 47 mm Turnu Severin.

Începuturile Aviației maritime

Înființat încă din anul 1919, Grupul VI Hidroaviație, prima structură organizatorică a Hidroaviației Române, a devenit operațional la 21 iulie 1920, dată la care în portul Constanța a avut loc zborul primului hidroavion care a consacrat Hidroaviația ca forță distinctă în aviația românească și o categorie specializată indispensabilă Marinei Militare.

Inițial, a avut în dotare hidroavioane Brandenburg W 12 și U.T.Z.I., cu motoare de 220 CP Hiero și Daimler.

La 15 august 1928, cu prilejul Zilei Marinei Române, regele Mihai I a botezat primele patru hidroavioane „Savoia-Marchetti”, care au intrat în dotarea Grupului de Hidroaviație, format din Escadrila 1 de Zbor, pe malul de Est al lacului Siutghiol, Escadrila 2 Parc și Escadrila 3 Depozit, dislocate la Anadachioi, unde se afla și comandamentul Grupului²⁰.

Ulterior, în dotarea hidroaviației au intrat alte șapte hidroavioane „Savoia-Marchetti” S 59 bis.

La 17 iulie 1930, Grupul de Aviație Maritimă s-a transformat în Flotila de Hidroaviație, care în toamnă s-a mutat cu administrația și materialul volant la Palazu Mare. Aceasta a făcut parte din Escadra de Aviație, subordonată Diviziei 1 Aeriene (1932-1935), Ministerul Aerului și Marinei (1936-1940) și Subsecretariatul de Stat al Aerului (1940-1944).

În același an a sosit pe calea aerului primul hidroavion „Savoia Marchetti” S 62 bis.

Prin contractul nr. 294 din 20 mai 1939, Ministerul Aerului și Marinei a comandat

Ofiterii Flotilei de Hidroaviație

Societății „Cantieri Riuniti del Adriatica” din Montfalcone – Trieste 12 hidroavioane de luptă tip CANT Z 501, complet echipate.

În preajma celui de-al Doilea Război Mondial, Flotila de Hidroaviație avea în componere hidroavioane de fabricație italiană, 12 aparate Savoia 62 bis, cinci Savoia 55, CANT Z 501 și germane – Heinkel 114, avioane Fleet de legătură și Lublin.

La 19 aprilie 1940 au sosit din Italia primele două hidroavioane CANT Z 501, din cele 12 comandate.

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Hidroaviația de pe lacul Siutghiol era compusă din Escadrila 101 Hidro Patrulare cu șase aparate Savoia 55 și 62, Escadrila 102 Hidro Informație cu 10 aparate Heinkel 114, Escadrila 16 Observare cu opt aparate I.A.R. 39, retrasă ulterior, după cucerirea Basarabiei, Escadrila 53 cu opt aparate Hurricane, deplasate, periodic, în alte zone, Batalionul 1 Aerostație, cu patru companii și Baza Flotilei de Hidroaviație²¹.

Problema bazelor navale

În anul 1937, Direcția Generală a Porturilor și Comunicațiilor pe Apă (P.C.A.) a prezentat Ministerului Aerului și Marinei un memoriu cu privire la amenajarea lacului Tașaul ca bază navală și port comercial. Ca justificare pentru crearea unui nou port militar, în prima parte a memoriului se preciza: „E de notorietate publică că țara noastră exportă mărfuri voluminoase și cu valoare relativ mică, care neputând suporta costul urcat al transportului pe uscat, sunt obligate a lua calea apei. Cu cât vom avea porturi mai multe și mai bine utilizate, economia națională va profita, deoarece produsele noastre vor obține prețuri mai bune”²².

La începutul anului 1937, viceamiralul Ioan Bălănescu a înaintat Ministerului Aerului și Marinei un referat prin care aborda drept prioritară problema amenajării lacului Tăbăcărie ca bază navală pentru submarinele proprii. S-a considerat că această soluție este mult mai economică decât precedentele – lacul

Taşaul sau Gargalac (proiectul contraamiralului Henderson sau inginerului Wattier).

Ministerul Apărării Naționale a aprobat acest proiect, din contul special K2 fiind alocați 150 000 000 lei pentru începerea lucrărilor de amenajare. Acesta prezenta mai multe avantaje: nu necesita crearea de noi linii de comunicații, fiind legat în acea perioadă de orașul Constanța cu cale ferată și șosea; avea pe mal uzină electrică, indispensabilă unei baze pentru submarine; fiind foarte aproape de oraș puteau fi utilizată infrastructura existentă – depozitele, atelierele, cazarmile pe care le deținea Marina și, în plus, toate mijloacele de apărare costieră și antiaeriană cu care Marina ar fi dotat această bază puteau servi deopotrivă portului comercial și orașului Constanța.

La solicitarea Marinei, Amiralitatea britanică a recomandat firma Sir Alexander Gibb & Partners, din care făceau parte două somități în domeniu, respectiv Sir Alexander Gibb, președintele Asociației Britanice a Inginerilor Civili, și Sir Leopold Savile. Primul executase construcția Arsenalului Marinei Britanice de la Rosyth, iar al doilea era cel care elaborase planurile Bazei Navale din Singapore.

Conform aprobării Ministerului Aerului și Marinei, la 7 martie 1937 au sosit la București doi ingineri englezi, reprezentanți ai firmei Sir Alexander Gibb & Partners, care s-au deplasat la Constanța pentru documentare.

În vederea realizării în regim de urgență a amenajării lacului Tăbăcărie ca bază pentru submarine, Comitetul Consultativ al Marinei a fost de acord să modifice planul de înzestrare și să se renunțe la construirea unui submarin din cele trei contractate, astfel încât cu prețul unui submarin, la care să se adauge suma de 100-150 milioane lei, să se asigure deschiderea și dragarea lacului, precum și apărarea antiaeriană a acestuia.

Lucrările au început în luna mai 1938, construcția fiind eșalonată pe trei ani. Suprafața noului port urma să atingă 2 590 ha, mult mai mare decât cea a portului Constanța (74 ha)²³.

Execuția lucrării era proiectată în trei etape: construcția avanportului, prin amenajarea digurilor de Nord și de Sud; tăierea istmului și intrarea în lac printr-un canal navigabil; construcția cheurilor și realizarea navigabilității pe întreaga suprafață a lacului.

Concomitent, urma să se realizeze infrastructura portuară, cu clădiri, ateliere, comanda-mente, școli etc.

Solemnitatea punerii pietrei de temelie a noului port, care urma să se numească Portul „Carol al II-lea”, a avut loc la 15 august 1939, de Ziua Marinei Române. Noua bază navală, a cărei amenajare era estimată la 3,5 miliarde lei, urma să îndeplinească atât funcții militare cât și civile. Portul făcea parte dintr-un sistem de lucrări care urma „să facă posibilă atragerea spre România a curentilor comerciali ai Europei și ai Extremului Orient”²⁴.

Acest sistem de lucrări includea și construcția Canalului „Carol al II-lea” Tașaul – Cernavodă – Dunăre, menit să realizeze conexiunea cu rețeaua existentă și proiectată în Europa Centrală, în special de către Germania și realizarea legăturii cu Marea Baltică, prin Brațul Sfântu Gheorghe, respectiv prin râurile Prut, Nistru sau Vistula²⁵.

Suprafața bazinului portului comercial, proiectat pentru nave cu un pescaj de 10 metri, urma să fie de 130 ha, la care se adăugau 215 ha platforme portuare. Din păcate, cu cei 400 milioane lei alocați inițial, nu s-a reușit decât procurarea utilajelor, amenajarea carierelor, construirea a 32 km de cale ferată, 12 km de șosea, clădiri pentru personal și amenajarea a 6.062 metri de diguri.

Într-un studiu referitor la oportunitatea continuării lucrărilor pe lacul Tașaul și programul naval din 4 octombrie 1940, contraamiralul Alexandru Gheorghiu reevalua prioritățile programului naval în derulare, optând pentru următoarea configurație a flotei de mare: nouă contratorpiloare de 1 200 – 1 400 tone, șase torpiloare de 400-600 tone, 24 (!) submarine de 600 tone, din care un sfert miniere, 30 vedete torpiloare de minim 50 tone, 12 vedete antisubmarin de maxim 50 tone, trei nave portmine, patru dragoare și patru remorchere dragoare.

La fluviu, amiralul susținea că „ne apare însă inoportun a mai spori numărul navelor fluviale... de tipul actual”²⁶. Pentru a putea co-opera eficient cu armata de uscat, contraamiralul Gheorghiu era de părere că aceste nave trebuiau să fie cât mai mici și mai mobile, să fie dotate cu armament monocalibru și să nu aibă mai mult de o turelă binată și să existe și nave identice care să poată fi dotate cu piese

cu tragere curbă. Protecția antiaeriană a zonei fluviale trebuia făcută cu nave speciale armate cu piese A.A., numărul lor trebuind să fie dublat.

Ofițerul opina pentru sporirea considerabilă a numărului navelor de recunoaștere și siguranță rapide, protejate și cu armament ușor, Marina dispunând la acea dată doar de o treime din necesar²⁷.

Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și prăbușirea regimului carlist au determinat sistarea, în anul 1939, a lucrărilor la sistemul Tașaul – Gargălăc – Tăbăcărie.

Pregătirea cadrelor Marinei Regale

Prin rezoluția pusă pe referatul nr. 1052 din 5 mai 1920 al Direcției Marină, în anul 1920 s-a înființat Școala Pregătitoare de Ofițeri de Marină, prin separarea Secției de Marină din Școala de Artilerie, Geniu și Marină din Capitală, care pregătise până atunci ofițerii de marină²⁸.

În anul școlar 1920-1921, școala a funcționat în localul Școlilor de Marină din Constanța, str. Traian nr. 53, cu 23 elevi în anul I, 14 elevi în anul II și 22 elevi ofițeri la Școala Specială.

Cursurile predate erau: geometrie descriptivă, mine, submarine și torpile, pedagogie și psihologie, trigonometrie, navigație și manevre, matelotaj, material de artilerie, balistică și pulberi, legislație și administrație, electricitate și regulamente, gimnastică, scrimă, sporturi, fortificații, topografie, arme portative, organizarea armatei, căldări și mașini marine, electricitate, limba rusă, instrucție de infanterie, igienă, desen, calcul integral și diferențial, geometrie analitică, chimie, economie politică, geografie, muzică, limba engleză, algebră, aritmetică, geometrie, fizică, limba română.

La Școala Specială se predau teoria navei, mine, drept internațional, psihologie și educație militară, electricitate, navigație, istoria războaielor navale, artilerie, cunoștințe generale despre război, comunicații și legături, navigație submarină, transporturi fluviale, aeronautică, căldări marine, administrație militară, limbile rusă, italiană și engleză, calcul integral și diferențial.

La 7 iulie 1921 a avut loc solemnitatea înălțării la gradul de sublocotenent de marină a noilor ofițeri.

La 1 iunie 1921 s-a înființat *Cursul de Informații* pentru căpitani, sub conducerea comandorului Corneliu Bucholtzer, comandantul Școlilor iar la 18 septembrie 1921 a fost aprobat, în mod provizoriu, Regulamentul Școlii Navale.

La 5 august 1938, prin decizie ministerială, s-a hotărât ca elevii din anul I ai Școlilor Militare de Aviație și Marină să urmeze cursurile în comun la Școala Navală.

Tot prin decizie ministerială, la 1 octombrie 1938 a fost înființată *Secția Marinei Comerciale*.

În conformitate cu noua eșalonare a învățământului, la 1 septembrie 1939, Școala Navală cuprindea *Școala Pregătitoare de Ofițeri* cu durata de 2 ani și *Școala de Aplicație*, cu durata de un an pentru ambele secții, Punte și Mecanici.

La 1 mai 1940 a început să funcționeze cursul redus cu 51 elevi T.T.R., care urmau să devină ofițeri de rezervă ai Marinei.

Prin Î.D.R. nr. 2928 din 29 octombrie 1909, Școala de Aplicație a Sublocotenenților de Marină s-a transformat în Școala Navală Superioară de Marină (1909-1922). Durata Școlii Navale Superioare era de 1 an, cursurile acesteia putând fi urmate numai de ofițeri de marină cu gradul de locotenent.

Împreună cu Școala Navală, înființată la Constanța în anul 1920, care a pregătit în mod independent ofițeri de marină, Școala Specială/de Aplicație alcătuia un sistem unitar de pregătire pe două trepte: una de formare generală a ofițerului de marină și una de perfecționare a pregătirii sale.

Stagiul de 1-2 ani între aceste două forme de pregătire contribuia la verificarea, prin practica la bordul navelor, a cunoștințelor și deprinderilor însușite în Școala Navală și la crearea unor premise temeinice pentru aprofundarea acestora.

Importanța acordată acestei trepte de învățământ militar derivă și din faptul că absolvenții puteau înainta în grad fără a mai face alte studii până la gradul de căpitan inclusiv (cei care nu reușeau nu puteau depăși gradul de locotenent), iar clasificarea în promoție la absolvirea Școlii Speciale (de Aplicație) rămânea definitivă pentru tot restul carierei de ofițer, ceea ce avea implicații asupra înaintării în gradele următoare.

Din anul 1922, Școala Specială / de Aplicație a Marinei a funcționat inițial cu durată de 2 ani, cu misiunea principală de specializare a ofițerilor de marină cu gradul de locotenent și sublocotenent.

În anul de învățământ 1924-1925, Școala Navală a fost structurată pe trei ani de studii, cu următoarele profiluri: Anul I Curs pregător, Anul II Curs normal și Anul III Curs de Aplicație. După absolvirea cursului normal, elevii erau avansați la gradul de sublocotenent (aspirant) și urmau, în continuare, Cursul de Aplicație.

La acest sistem s-a renunțat în anul 1927, când Școala Pregătitoare s-a despărțit de Școala de Aplicație.

Prin Î.D.R. nr. 2213 din 13 mai 1920 a fost înființat Institutul Maritim iar prin Decizia Ministerului de Război nr. 372 din 9 iunie s-a organizat Școala Navală, ambele instituții funcționând în Constanța.

Prin Decizia Ministerială nr. 898 din 1921 a fost creată la Sulina Școala de Mecanici și Electricieni, mutată din 1922 la Galați.

Prin Î.D.R. nr. 2066 din 1 octombrie 1928, aceasta s-a contopit cu Institutul Maritim, formând Școlile de Specialități ale Marinei, care vor funcționa la Constanța.

În baza Î.D.R. nr. 3384 din 5 octombrie 1937, aceasta s-a transformat în Școala de Submaștri Militari de Marină, care pregătea maștri militari în specialitățile manevrieri-timonieri, piloți, hidrografi-meteorologi, tunari, torpilor, mineri, armurieri, artificieri, contabili, mecanici, electricieni și radiotelegrafiști²⁹.

Prin Înaltele decrete nr. 2792 din 5 august 1938 și 3434 din 5 octombrie 1938, art. 5, pe lângă Școala de Submaștri a luat ființă o *Secție de marină comercială fluvială*, care avea ca scop formarea personalului de conducere pentru nave comerciale fluviale, în specialitățile Punte și Mecanici. Absolvenții acesteia satisfăceau serviciul militar și deveneau submaștri militari clasa a III-a de rezervă ai Marinei Regale, în specialitățile de piloți și mecanici³⁰.

Concluzii

Între anii 1920 și 1940, Marina Militară Română a acumulat o vastă experiență tactic-operativă, reușind să-și completeze parcul de nave de luptă cu unități navale de suprafață,

aeriene și submarine, capabile să îndeplinească misiunile specifice pe Dunăre și pe Marea Neagră, atât în timp de pace cât, mai ales, în campania celui de-al Doilea Război Mondial.

Ca urmare, în urma declanșării ostilităților, la 21 iunie 1941 Marina Militară dispunea de 39 nave de luptă și era compusă din: Comandamentul Marinei Militare, căruia i se subordonau: Divizia de Mare, Divizia de Dunăre, Detașamentul Maritim Sulina și Sectorul Dunărea de Sus.

În compunerea acestor mari unități mai intrau subunități de geniu, transmisiuni, observare, servicii și părțile sedentare ale Regimentelor de Infanterie Marină, Geniu Marină și Artilerie de Coastă.

Toate forțele operative ale Marinei Militare se subordonau Statului Major al Marinei Militare, cu sediul la București.

Efectivele care încadrau marile unități și unitățile Marinei Militare la începutul războiului s-au ridicat la 15 113 militari, din care 1 002 ofițeri, 780 maștri militari, 257 subofițeri și 13 074 gradați și soldați.

NOTE

¹ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare se va cita A.M.N.R.), Fond Divizionul de Distrugătoare, dosar nr. crt. 404, f. 15.

² Comandor dr. Marian Moșneagu, *Șefii Statului Major al Forțelor Navale. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2016, p. 13-17.

³ Vezi, pe larg, Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002.

⁴ Cele patru vedete antisubmarin M.A.S. 1, 2, 3 și 4 (prescurtarea denumirii italiene *motoscafo anti-sommergibile*) au sosit în țară două în anul 1921 și celelalte două în 1922. Până în anul 1924 au făcut parte, împreună cu cele patru canoniere, din Gruparea de Dragaj. Din 1924, vedetele M.A.S. – 3 și M.A.S. – 4 au intrat în compunerea Grupului Naval de Luptă, împreună cu canonierele „Stihi”, „Dumitrescu” și „Lepri”, iar M.A.S. – 2, împreună cu canoniera „Ghiclescu”, în Grupul Naval de Instrucție. Din cauza unor deficiențe de construcție și a eficacității lor precare, vedetele tip M.A.S. au fost scoase din dotarea Marinei Militare Române în anul 1927.

⁵ Vezi, pe larg, căpitan-comandor dr. Marian Moșneagu, *Regele și Regina Mării Negre. File din istoricul distrugătoarelor & fregatelor „Regele Ferdinand” și „Regina Maria”*, Editura Muntenia, Constanța, 2005.

⁶ Detalii în căpitan-comandor dr. Marian Moșneagu, *Odissea navei-școală „Constanța”*, Editura Muntenia, Constanța, 2004.

⁷ *File din istoria militară a poporului român*, vol. IV, Editura Militară, București, 1987, p. 132.

⁸ Petre George, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, Editura Militară, București, 1991, p. 229.

⁹ Comandor Ion Ionescu, „Chestiunea achiziționării submarinului „O’Byrne”, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom IV/2001, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002, p. 217.

¹⁰ A.M.N.R., Fond Comandamentul Marinei Militare, dosar nr. crt. 388/1930, f. 20-21.

¹¹ Ibidem, dosar nr. crt. 290/1920-1921, f. 26.

¹² Ibidem, dosar nr. crt. 308/1916, f. 160.

¹³ Jurnalul istoric al Apărării Fixe Maritime, f. 59.

¹⁴ A.M.N.R., Fond Apărarea Fixă Maritimă, dosar nr. crt. 16, f. 193.

¹⁵ Jurnalul istoric al Apărării Fixe Maritime, f. 66.

¹⁶ A.M.N.R., Fond Comandamentul Marinei Militare, dosar nr. crt. 1453/1941, f. 147.

¹⁷ Ibidem, dosar nr. crt. 999, f. 338. Registrul istoric al Apărării Fixe Maritime, f. 66.

¹⁸ Ibidem, dosar nr. crt. 898, f. 45.

¹⁹ Ibidem, dosar nr. crt. 1140, f. 1.

²⁰ „Revista Marinei”, Anul III, nr. 3, iulie – septembrie 1928, p. 109-111. Marian Moșneagu, *Ziua Marinei la români*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002, p. 30.

²¹ Vezi și „Piloți deasupra mării”, în „Marina Română”, nr. 73 (noiembrie 2000), p. 22-23.

²² De-a lungul anilor, au fost analizate mai multe ipoteze de amplasare a unei asemenea baze navale la Mangalia, pe Siutghiol, Techirghiol, lacurile Razelm, cu derivațiile Sinoe și Babadag, la Sulina, pe lacul Tăbăcărie din Constanța, propus și ca bază navală pentru submarine, la Sfântu Gheorghe și Tașaul. Pe lângă faptul că țărnul era stâncos, Mangalia prezenta dezavantajul strategic că era prea

aproape de frontiera bulgară. Orientarea Est-Nord a lacului Tașaul, plasarea la 24 km Nord de Constanța și înălțimile înconjurătoare care avantajau apărarea pe uscat și cea antiaeriană, posibilitatea construirii unei rade exterioare portului prin instalarea unui dig derivat pe linia NS de la Capul Midia, au dat câștig de cauză acestuia.

²³ Ion Ciupercă, „Problema construirii unei baze navale în România (1919-1939)”, în *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1996, p. 89.

²⁴ Marian Moșneagu, *Ziua Marinei la români*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002, p. 87.

²⁵ Ion Ciupercă, *op.cit.*, p. 90.

²⁶ Ibidem.

²⁷ A.M.N.R., Fond Comandamentul Marinei Militare, dosar nr.crt. 1607, f. 10-11.

²⁸ Până în anul 1932, ofițerii de toate armele erau pregătiți separat în școlile armelor respective (doi ani de cursuri). În anul 1932 s-a înființat Școala Pregătitoare de Ofițeri, în scopul unificării instrucției militare de bază a elevilor din toate armele. Durata cursurilor Școlii Pregătitoare de Ofițeri era de un an, după care elevii erau trimiși pentru terminarea instrucției de specialitate la Școlile armelor pentru care candidaseră. Școala Pregătitoare de Ofițeri a funcționat între anii 1932-1938 la București (cu elevii din toate armele), iar în anii 1938-1939 elevii de Marină și Aviație au urmat anul pregătitor la Constanța (pe lângă Școala Navală), elevii din celelalte arme rămânând la București. În anul 1939, Școala Pregătitoare de Ofițeri s-a desființat, revenindu-se la sistemul de pregătire pe 2 ani în Școlile armelor respective. În anul 1930 a fost trimis primul ofițer de marină la Școala Superioară de Război – Secția Armatei de Uscat, iar în anul 1932 s-a înființat Secția Marinei din Școala Superioară de Război.

²⁹ A.M.N.R., Fond Comandamentul Marinei Militare, dosar nr.crt. 51/1947, f. 211.

³⁰ Comandor Petrică Pârnu, comandor dr. Marian Moșneagu, comandor Dănuț Andone, *Monografia Școlii de Aplicație a Forțelor Navale – 120 de ani de tradiție în instruirea echipajelor*, Editura StudIS, Iași, 2016, p. 30-67.

COOPERAREA MILITARĂ INTERBALCANICĂ. JOCUL PERICULOS AL „REZERVELOR”

ALEXANDRU PETRICĂ OȘCA *

Abstract

Following World War I, the anti-revisionist states in Eastern Europe increasingly needed to safeguard their collective security. The solution was, on one hand, to strengthen the existing alliances (the Little Entente was consolidated through the signing of the Pact of Organization, in February 1933), and, on the other hand, to establish new political-military alliances – the Balkan Pact (or the Balkan Entente), signed in Athens on February 9, 1934 – which brought together Yugoslavia, Romania, Greece and Turkey, the states that sought to preserve the status quo in the Balkans.

To achieve their goals, the respective alliances had military clauses which ensured the co-operation of national armies in repelling any possible aggression. These arrangements were included in military conventions and in other documents agreed upon during the annual conferences of the chiefs of staff of the allied countries. Within the Balkan Pact, two such conventions were adopted: the Military Convention in Three (Romania, Turkey and Yugoslavia) and, respectively, the Military Convention in Four (with Greece), signed in late 1936.

Military collaboration within the Pact had a rough start because of the “reservations” each state strongly “defended”. Renunciation to these “reservations” became possibly only after high-level political talks or on the basis of mutual concessions. The short time between the conclusion of the conventions and the outbreak of the war found the Pact unprepared: it dissolved before being put to use by the member states that were the target of military aggression. The transformation of the Pact into the Balkan Bloc of Neutrals also proved an illusory solution.

Keywords: *Little Entente, Balkan Pact, Romania, Turkey, Yugoslavia, Greece, interwar period*

Perioada interbelică este supusă – de ceva timp – diverselor evaluări, fiind – pentru multe motive – luată ca model, reper/sursă de comparație, inclusiv pentru evoluțiile de astăzi din România și din proximitatea ei. Cum se în-

tâmplă adeseori, pe măsură ce ne îndepărtăm în timp de o realitate, avem tendința să trecem peste „fapte neplăcute” și să reținem/promovăm exclusiv elementele care au marcat progresul societății în perioada respectivă.

* Col. (rtr.), prof. univ. dr., vicepreședinte al Comisiei Române de Istorie Militară.

După Războiul de Reîntregire societatea românească a răspuns unor provocări inedite și a experimentat soluții dintre cele mai interesante pentru consolidarea ei într-un context geopolitic diferit. Marea Unire îi conferea României statutul de Putere Mijlocie aparținând, concomitent, Europei Centrale, Europei de Sud-Est – lumii balcanice – și Bazinului Mării Negre.

În raport cu cele două curente politice fundamentale post-război care au împărțit continentul – și lumea, în general – în susținători ai antirevizionismului, respectiv ai revizionismului, statul român s-a poziționat în tabăra antirevizionistă; acest fapt a influențat evoluția internă – unde regimul democratic (cu limitele lui) căuta să se mențină –, cât, mai ales, relațiile interstatuale și acțiunile diplomației românești orientate prioritar defensiv, străduindu-se să apere deciziile care au făcut dreptate poporului român.

Atitudinea defensivă din politica externă românească s-a extins și în domeniul politico-militar; inițiativele în acest domeniu vizau asigurarea securității și integrității teritoriale ale tânărului stat reîntregit, atât prin măsuri de întărire a puterii militare proprii cât și printr-o politică de alianțe care să pună România la adăpost de orice încercare de revizuire prin forță a tratatelor de pace de la Paris (1919-1920). Astfel de inițiative au fost determinate de slăbiciunile și confuzia care au cuprins iluzoriul aranjament de politică de securitate colectivă promis de Societatea Națiunilor, mai ales după abandonarea ei de către „garantul” principal, SUA. De altfel, asocierile între state în scopul asigurării securității lor comune împotriva unei posibile agresiuni erau reglementate în Statutul Ligii Națiunilor, cu obligația ca ele să fie făcute publice în esența lor.

Încă de la începutul perioadei interbelice România a uzat de această oportunitate; ea a semnat o Convenție defensivă cu Polonia (pentru respingerea în comun a unei posibile agresiuni din Est)¹, respectiv Convenții separate cu Cehoslovacia și Iugoslavia (pentru respingerea unor agresiuni posibile din Vest și Sud, formând așa numita Mică Înțelegere. Din 1933 această alianță s-a constituit într-o grupare tri-laterală, bazată pe Pactul de Organizare)².

Evoluțiile din Europa în al doilea deceniu interbelic au obligat toate statele continentu-

lui la reconsiderarea rolului lor. Virulența și amploarea curentului revizionist, îndeosebi după preluarea puterii în Germania de către Hitler și după eșecul Conferinței pentru Dezarmare, au creat falii în tabăra antirevizionistă. Marile democrații occidentale promovau acum și îndemnau la conciliatorism, încercând să „îmblânzească fiara” prin satisfacerea unor pretenții și prin sacrificii care nu le lezau interesele, în favoarea revizionistilor³.

Țările din spațiul estic aveau, dimpotrivă, percepția că orice pretenție revizionistă le viza direct. Din acest motiv, ele rămăneau vigilente și încercau să convingă Occidentul democrat că nu e cazul să se renunțe la măsuri punitive ferme, credibile, împotriva oricărui derapaj și încălcare a obligațiilor asumate la Conferința de Pace de la Paris. Astfel, după 1934, diplomațiile din Est – care percepeau mai clar pericolul reluării confruntărilor – s-au văzut *decuplate* de la marea politică europeană, iar acțiunile lor au marcat o *desincronizare* față de tendința împăciuitoare promovată în special de Marea Britanie și de Franța.

Acesta este contextul în care patru state din Balcani – Iugoslavia, Grecia, Turcia și România – au convenit să constituie o nouă Alianță politico-militară, semnând, la Atena, Pactul Balcanic din 9 februarie 1934⁴. Actul în sine venea la sfârșitul unui demers de promovare a înțelegerii și încrederii apelând la formatul unor Conferințe balcanice anuale, cu participarea unor figuri ilustre ale popoarelor din zonă, care subliniau interesele comune ale balcanicilor dar și limitele și condiționările colaborării interstatuale.

Semnarea Pactului Balcanic. De la stânga la dreapta: Demetrios Maximos, Tevfik Rustu Aras, Nicolae Titulescu și Bogoljub Jetvić⁵

Nu insist pe semnificația aranjamentului politic convenit la Atena, mă opresc doar la modul original în care Pactul și-a asigurat instrumental militar atât de necesar pentru credibilitatea și stabilitatea lui⁶. Or, tocmai aici înregistrăm cele mai dificile și ciudate soluții, pe lângă decalajul imens al asumării convențiilor militare față de momentul semnării Pactului politic. Ca o constatare, observăm că în timp ce Convenția militară cu Polonia s-a semnat în aceeași zi cu cea politică (21 martie 1921), convențiile militare cu Cehoslovacia, respectiv cu Iugoslavia au urmat după șase luni de la semnarea convențiilor politice bilaterale⁷. În cazul Înțelegerii Balcanice, decalajul devine și mai important: de această dată a fost nevoie de peste doi ani pentru convenirea unui aranjament militar și nici atunci n-ar fi fost posibil dacă nu s-ar fi apelat la o „găselniță” în sensul că s-au adoptat două convenții militare (una în Trei – secretă față de Grecia – și una în Patru, la care era parte și Grecia).

Din studiul documentelor de arhivă am identificat trei etape în existența componentei militare a Pactului Balcanic, fără ca delimitarea lor să fie categorică⁸: prima, de la semnarea Pactului Balcanic până în 1936, când se pun bazele și se constituie structurile alianței; a doua, din 1937 până în 1938, perioadă în care înregistrăm primele acțiuni de colaborare militară; a treia, din 1939 până în 1940, când se constată inutilitatea instrumentelor Pactului și se propune transformarea alianței într-un Bloc balcanic al neutrilor.

Abordarea mea se concentrează pe disputele dintre aliați din anii 1935-1938, suprapunându-se, în mare, pe etapa a doua din evoluția Pactului⁹. Deosebit și în cadrul acestei etape o fază în care s-au negociat și semnat cele două convenții militare și, respectiv o perioadă scurtă în care stat-majorității au colaborat efectiv pentru convenirea ipotezelor operative și au cooperat în domeniul schimbului de informații, de armamente, materiale logistice și resurse umane.

Observăm că în timp ce pentru adoptarea convențiilor militare a fost nevoie de 2 ani de negocieri (1934-1936), primele documente de colaborare strict militară au fost convenite, în detaliu, după alți aproape doi ani (1938). Așa încât mult lăudata *construcție de securitate co-*

lectivă în spațiul balcanic s-a dovedit total nepregătită în proximitatea marilor provocări de pe continent. Mai mult, exersând practici „la modă” în Vest, unele state membre trec, între timp, la politica de concesi față de inamicul vizat de Pact sau față de marile puteri revizioniste din proximitate. Iugoslavia negociază cu Bulgaria un Tratat de amicitie veșnică¹⁰ (fără informarea partenerilor), deschizând ușa acesteia spre Pactul Balcanic, fără obligația de a respecta *status-quo*-ul (Acordul de la Salonic între Înțelegerea Balcanică și Bulgaria, 1938). Alte gesturi ale Greciei și Iugoslaviei slăbesc și mai puternic unitatea alianței, care pierdea din credibilitate pe măsură ce războiul se apropia. De aceea s-a creat percepția că Pactul a fost un simplu element de decor, o *construcție artificială* reunind țări cu interese atât de diferite încât era greu să ajungă la un obiectiv comun îndrăzneț. Cu atât mai mult cu cât pentru scoaterea din cauză a armatei bulgare, de exemplu, ar fi fost suficiente forțele militare ale unui singur stat semnatar al Pactului, de unde rezultă că în viziunea unora dintre actorii statali Înțelegerea respectivă se limita la scopuri de ordin politic.

Revin la negocierile care au premers încheierea unor documente de colaborare militară între aliați pentru a sublinia două aspecte:

1. Deși alianța era una multilaterală, negocierile pentru convenții militare s-au desfășurat mai întâi bilateral, inspirate de modelul celor din Mica Înțelegere¹¹;

2. În ciuda dificultăților în convenirea unor angajamente operative clare, odată aprobate convențiile, stat-majorității aliați s-au lansat în proiecte mărețe, ușor fanteziste, dar sub presiunea timpului pentru că războiul se apropia.

Exact asupra acestor aranjamente îmi propun să insist, chiar dacă ele s-au dovedit a fi rezultatul unor discuții de strategie și artă operativă.

Pentru stat-majorității români, cele mai dificile și interesate discuții s-au dovedit a fi cu omologii lor turci.

Colaborarea militară cu Iugoslavia era, în linii mari, convenită pe baza Convenției militare din 1922 în privința variantelor de cooperare pentru combaterea unei agresiuni bulgare. Totuși, după 1938 iugoslavii foloseau diverse motive pentru a evita discutarea unor

noi ipoteze de lucru în baza ei, sfârșind prin a respinge brutal orice propunere românească. Atașatul militar român la Belgrad informa chiar despre anumite gesturi de ostilitate la adresa ofițerilor români care se pregăteau în școlile militare iugoslave.

În privința Greciei, care semnase Pactul condiționându-l de mai multe rezerve, stat-majorității români nu insistau decât în chestiunea valorii forțelor disponibile destinate frontului anti-bulgar și a angajamentului de a permite utilizarea porturilor sale pentru aducerea de furnituri militare comandate de România și Iugoslavia.

Colaborarea militară dintre România și Turcia era, însă, extrem de necesară pentru ambele state¹². Prin cooperarea cu Turcia, România urmărea asigurarea spatelui dispozitivului său militar în cazul unui atac din Vest sau din Răsărit, presupunând că pericolul bulgar poate fi anihilat printr-o intervenție masivă din sud-est a armatei turce. Turcia, la rândul ei, urmărea să destine o cantitate minima de forțe pentru frontal anti-bulgar, disponibilizând astfel suficiente resurse pentru apărarea întinselor sale frontiere și, mai ales pentru respingerea unei posibile agresiuni italiene în Mediterana de Est și în vestul Anatoliei. Evident, greul combaterii agresiunii bulgare ar fi revenit – din punctul de vedere al planificatorilor turci – României și aliaților din Pact. În esență, turcii insistau ca în planurile operative aliate armata română să disloce mai mult de jumătate din forțe ei în Dobrogea, de unde să intervină urgent pentru a interzice orice intenție bulgară de a ajunge la Strâmțori. O astfel de viziune nu era lipsită de logică: situația Turciei republicane era precară și cu numeroase nevoi de securitate în urma războiului greco-turc (1919-1922). După Tratatul din 1923, Turcia avea o populație de până la 14 milioane de locuitori, iar forțele sale armate – evident diminuate – aveau responsabilitatea apărării unui teritoriu imens. Totuși, negociatorii militari români erau convinși că Turcia depășise perioada critică, așa încât sperau că-i vor convinge pe stat-majorității turci să-și asume rolul principal în anihilarea unei ipotetice agresiuni bulgare împotriva vecinilor. În felul acesta grosul forțelor române putea fi destinat celorlalte zone de pericol.

Turcii, la rândul lor, aveau o percepție optimistă cu privire la situația României: în fond

era statul care a câștigat la Conferința de pace, avea o armată mare care putea foarte ușor să blocheze orice intenție de agresiune a bulgarilor contra Turciei; în felul acesta, grosul forțelor turce ar fi putut fi distribuit în celelalte zone de frontieră amenințate.

După modelul negocierilor politice pentru convenirea Pactului, și în cazul convențiilor militare s-au exprimat «rezerve» tehnice, pentru eliminarea cărora erau chemați în ajutor factorii politici. Până la urmă rezervele au rămas în vigoare, ceea ce a condus la o *asimetrie în asumarea de obligații reciproce*¹³. Liderii militari români au fost nevoiți să accepte această situație, considerând că era mai importantă prietenia cu partenerul turc decât prelungirea unor negocieri al căror sfârșit nu se întrevedea. Românii erau încurajați de disponibilitatea arătată de colegii lor turci pe timpul negocierii convenției militare bilaterale. Într-adevăr, între 4 și 9 iunie 1935 o delegație militară română, condusă de șeful Secției Operații, colonelul Gheorghe Rozin, a discutat la Ankara cu o delegație militară turcă detalii ale proiectatei Convenții militare. Ambele delegații au fost de acord că sursa unui conflict poate veni în primul rând din Bulgaria. S-a considerat necesară și analiza situației conflictuale create printr-un posibil atac din afara Balcanilor – deși o astfel de analiză depășea mandatul celor două delegații – și s-au analizat ipotezele de război, coordonarea acțiunilor comune în cazul unei agresiuni din partea unui stat balcanic. Numai că, după doi ani, lucrurile se vedeau altfel. Într-un studiu asupra Convenției, Secția 3 Operații din Marele Stat Major român preciza că documentul urma să fie circumscris convențiilor în cadrul Pactului Balcanic semnat recent¹⁴, așa încât temele au fost reluate când s-a trecut la pregătirea convențiilor multilaterale¹⁵.

Turcia a optat și ea pentru o convenție militară comună pentru toți aliații balcanici sau, dacă n-ar fi fost posibil, atunci documentul să fie semnat de Turcia, Iugoslavia și România. Ea aprecia că în situația internațională existentă, pericolul nu putea veni decât din Balcani și considera, în consecință, că statul agresor trebuia imediat anihilat – indiferent de situația intervenită în alte regiuni – printr-o acțiune concertată între forțele turcești, românești și iugoslave. Fiecare parte ar fi trebuit să contri-

buie în mod egal cu efective militare, încât să se ajungă la circa 30 de divizii (în jur de 500.000 de oameni) a căror acțiune rapidă să determine scoaterea din luptă a agresorului balcanic în una-două săptămâni.

Situația se prezenta astfel încât scoaterea din cauză a Bulgariei apărea ca o problemă secundară atât pentru România, cât și pentru Turcia. De altfel, anul 1935 a sporit motivele de îngrijorare pentru Turcia în contextul înțelegerilor Laval – Mussolini¹⁶, din ianuarie 1935, obligând-o la vigilență sporită în Mediterana. Pentru medierea disputei, militarii români au considerat utilă o angajare a factorului politic, dar intervenția ministrului de externe, Rüstü Aras, nu a dus la nici un rezultat, pozițiile rămânând neschimbate¹⁷. În avantajul lor, turcii contau pe sprijinul iugoslav, considerând că atât Turcia cât și Iugoslavia erau expuse pericolului italian nemijlocit, în timp ce România, liberă de această amenințare directă, putea să le asigure spatele frontului, luând pe cont propriu sarcina anihilării agresorului balcanic.

Discuțiile între experți, deși anevoioase, n-au depășit cadrul colegial necesar, ceea ce i-a permis lui Gheorghe Rozin să aprecieze că „alianța cu turcii este solidă, guvernul și Marele Stat Major par decisi la o colaborare sinceră”¹⁸, recomandând să se acorde Turciei sprijinul politic pentru redobândirea atributelor de suveranitate asupra Strămtorilor, ca fiind și în interesul României.

Între 3 și 13 august 1935, la Ankara, au avut loc discuții și cu experții iugoslavi pentru o Convenție militară bilaterală. Discuțiile au avut doar caracter general. Generalul Jifcovic a propus ca o eventuală colaborare militară pentru anihilarea unui agresor balcanic să fie discutată și cu participarea României. Așașatul militar român la Ankara, locotenent colonelul Ion Gheorghe, informa Marele Stat Major că experții sârbi „... au aerul de a fi venit la Ankara doar pentru a le spune turcilor acest lucru”¹⁹. Din acest motiv s-a convenit ca șefii de stat major din România, Turcia și Iugoslavia să se întrunească, în noiembrie 1935 la Belgrad, pentru a stabili cadrul general al cooperării militare²⁰.

La 8 noiembrie 1935, Secția 3 Operații făcea un istoric al negocierilor interaliatate în această chestiune:

„1. Cu ocazia Conferinței Balcanice, ținută la București în mai anul curent, miniștrii de externe ai României și Turciei, domnii Titulescu și Rüstü Aras, au convenit:

– ca Statele Majore să procedeze la stabilirea bazelor unei Convenții militare și să asigure colaborarea celor două armate și

– lucrările să înceapă prin trimiterea unei delegații a M.St.M. român, care să ia contactul, la Ankara, cu M.St.M. turc și să înceapă studiile pregătitoare.

O înțelegere similară a existat între guvernul iugoslav și cel turc (...).

M.St.M. iugoslav a întocmit un proiect de Convenție militară între Turcia, România și Iugoslavia pe care l-a trimis atât M.St.M. turc cât și M.St.M. român /.../.

M.St.M. turc, conform angajamentului ce a luat la Ankara, în cursul conferințelor cu delegația română, a întocmit și el un proiect de Convenție militară pe care l-a trimis M.St.M. român”²¹.

Această suprapunere între intenția de a semna convenții militare bilaterale și decizia ulterioară de a adopta o convenție tripartită, a creat o anumită confuzie.

„Rezultă că în prezent există următoarele lucrări:

a) lucrarea întocmită de delegația M.St.M. român la Ankara;

b) două lucrări ale M.St.M. turc. Una întocmită la Ankara și a doua întocmită și trimisă nouă ulterior;

c) Proiectul M.St.M. iugoslav /.../.

Rezultă că la conferința de la Belgrad, cu șefii de Stat Major turc și iugoslav pentru încheierea unei Convenții militare între România – Turcia – Iugoslavia, se vor analiza aceste trei proiecte”²².

Într-adevăr, în noiembrie 1935, la Belgrad, s-a parafat o Convenție militară „ajustată”: pentru combaterea agresiunii Bulgare erau suficiente 120 de batalioane, 150 de baterii, 24 de escadroane și 100 de avioane (se renunța la calcularea forțelor în funcție de numărul de divizii pentru că ele aveau o compunere diferită de la stat la stat). Efectivele, astfel stabilite, urmau a fi angajate în totalitate de statul care nu era atacat de agresorul balcanic și nu era în război cu un inamic pe alt front. Statul atacat de alt stat balcanic, dacă era angajat și pe alt

front, urma să participe la anihilarea agresorului balcanic, *cu maximum de forțe disponibile*. Proiectul de Convenție stabilea zonele de concentrare a forțelor mobilizate, obiectivele și direcțiile de acțiune în funcție de ipotezele de război analizate.

Intransigența stat-majoriștilor turci, care insistau ca forțele de intervenție românești destinate Frontului de Sud să fie concentrate în majoritate la Est de Dunăre, în Dobrogea, a creat îngrijorare la București. Generalul Gheorghe Angelescu, ministrul român al apărării, atenționa „... trebuie să fim circumspecți și să căutăm, în special, a ne da seama dacă pretențiile nestrămutate ale Marelui Stat Major turc, în privința zonei de concentrare a trupelor noastre, nu sunt în legătură cu sugestiile ce le poate primi de la o altă putere prin concentrarea forțelor noastre acolo unde se cere cu insistență”²³. E ușor de dedus că ministrul român se referea la U.R.S.S. având în vedere că Turcia avea relații strânse cu această mare putere.

În document erau reținute rezervele pe care fiecare delegație le făcea față de conținutul acestuia, urmând ca ele să fie eliminate prin negocieri ulterioare.

În această formă proiectul de Convenție a fost parafat la Conferința șefilor de Stat Major din noiembrie 1935²⁴, de la Belgrad, dar semnarea ei s-a amânat, timp în care s-a încercat aplanarea divergențelor româno-turce în plan conceptual.

Românii au făcut o rezervă la proiectul de Convenție militară în trei, în legătură cu valoarea forțelor pe care Turcia se angaja să le introducă în luptă împotriva unui agresor balcanic: în toate situațiile prevăzute – solicita partea română – Turcia să nu angajeze în luptă mai puțin de 120 de batalioane și 150 de baterii²⁵.

La rândul său, Marele Stat Major turc exprima rezerva după care: în cazul unei agresiuni din zona balcanică asupra Turciei, grosul forțelor române sau cel puțin jumătate din ele să se concentreze în Dobrogea. O astfel de rezervă era greu de acceptat. Turcii motivau că drumul din Dobrogea către Istanbul, pe malul mării, era cel mai scurt, iar legătura între cele două armate s-ar fi realizat mai repede²⁶. Dar riscurile pentru România erau imense: cu forțele principale trecute peste Dunăre, în Dobrogea, ea putea fi victima sigură a Ungariei

– care aștepta pregătită în Vest – sau a U.R.S.S., care nu avea nevoie să se pregătească în mod special pentru intervenție împotriva României. Este ușor de constatat că, în acest fel, forțele concentrate într-un spațiu limitat și blocat de obstacole naturale (Dunărea și Delta) – de fapt grosul tuturor forțelor românești – nu aveau cum să vină în sprijinul celor de pe un eventual front deschis la Est sau la Vest. Experții români erau prudenți mai ales că învățămintele campaniei din 1916 erau încă proaspete. București, capitala României, ar fi rămas, de asemenea, fără forțe de apărare suficiente, iar concentrarea unor efective numeroase, folosind mijloace rudimentare de transport și de trecere peste fluviu, se putea face într-un timp dublu față de cel normal²⁷.

Experții români au sesizat impasul și și-au dat seama că situația nu poate fi depășită decât prin intervenția factorului politic. Se încerca temperarea zelului militarilor turci, destul de fixiști în negocieri²⁸. Atașatul militar român la Ankara informa că și experții turci se gândeau să implice factorul politic în deblocarea negocierilor: „Domnul ministru al României în Turcia a fost rugat să intervină pe lângă guvernul nostru, pentru ca autoritățile competente să pună la punct Convenția ... și să facă pregătirile pentru a invita în România ... pe șefii Statelor Majore interesate /.../ Dat fiind că subsemnatul am asistat la discuțiile care au avut loc la Belgrad și cunosc obiecțiunile ce s-au adus acolo privitor la rezervele ce s-au făcut de ambele părți, comunicarea făcută de domnul Aras m-a surprins oarecum, deoarece delegații turci n-au cerut la Belgrad decât ceea ce se fac că admit acum ca o concesiune. În afară de faptul că soluția de jumătate și jumătate din forțe pe ambele maluri ale Dunării este contrară tuturor principiilor, deoarece se despart astfel forțele în două printr-un obstacol de importanța Dunării... pentru care delegația noastră n-a acceptat acest punct de vedere al Turciei, – dar acum se încearcă a se prezenta această soluție ca o cedare din partea turcilor, ba chiar cerându-se pentru aceasta să se renunțe din partea noastră la rezerva formulată de noi în ceea ce privește forțele ce turcii trebuie să aducă în Tracia în orice situație”²⁹ (...) „Din câte știu eu, punctul nostru de vedere a fost ca turcii să renunțe la cererea ca noi să concentrăm forțele

noastre jumătate pe dreapta Dunării și jumătate pe stânga acesteia, în care caz am renunța și noi, poate, la cererea formulată ca Turcii să aducă în Tracia minimum 120 de batalioane, oricare ar fi situația. Dar cum se vede din comunicarea domnului Aras, turcii caută să prezinte chestiunea tocmai pe dos, adică noi să renunțăm la cererea noastră și în schimb, să o acceptăm pe a lor”³⁰.

În ianuarie 1936, Consiliul Suprem de Apărare al Turciei aproba rezerva făcută la Belgrad de experții militari turci și explica motivele pentru care condiția pusă armatei române de a se mobiliza în Dobrogea erau de necombătut: în situația că armata română ar concentra grosul forțelor la sud de București și la nord de fluviu ar deveni imposibilă o acțiune viguroasă și prin surprindere a armatei române spre Sud, datorită faptului că mai întâi trebuia forțat cursul Dunării³¹. Experții militari români resping și de această dată rezerva ridicată de Turcia. Considerente de natură pur militară – explicau experții români – impuneau ca trupele să fie concentrate într-o zonă centrală față de front. Din această zonă ele puteau fi ușor și rapid dirijate în funcție de diverse ipoteze de acțiune³².

În realitate disputa pe concepte militare avea accente mai degrabă politice. Turcia nu și lua obligația să intervină în orice ipoteză cu forțe *maxim disponibile*. Motivele invocate de planificatorii turci se refereau la ritmul lent – din cauza infrastructurii – în care armata turcă se putea concentra și la riscul de a lăsa descoperită Anatolia în fața Italiei.

Substratul politic se observă după ce guvernul de la Ankara cerea României să sprijine cererea Turciei în problema remilitarizării Strâmtorilor. În situația că se obținea acordul din partea Adunării Ligii Națiunilor în această privință, Turcia sugera că ar putea spori efectivele, așa cum pretindea România³³. Experții militari români resping și de această dată rezerva ridicată de Turcia. Considerente de natură pur militară – explicau experții români – impuneau ca trupele să fie concentrate într-o zonă centrală față de front. Din această zonă ele puteau fi ușor și rapid dirijate în funcție de diverse ipoteze de acțiune.

Conducerea militară și politică a României studia două variante de soluționare a disputei. Ele vizau stabilirea precisă, în cadrul

Convenției militare, a numărului minim de forțe turcești de intervenție împotriva agresorului balcanic, sub care, în nici un caz, acestea să nu se coboare.

Prima soluție avea în vedere ca fiecare din cele două părți să renunțe reciproc la rezerve, după ce România se angaja să concentreze în Dobrogea 50 de batalioane și 80 de baterii în situație de necesitate, iar Turcia, în orice ipoteză, să destine frontului balcanic 80 de batalioane și 120 de baterii.

A doua soluție: să se rezolve disputa prin înscrierea, direct în Convenție, a celor două prevederi.

Am arătat în ce context s-a impus accelerarea negocierilor pentru finalizarea aranjamentelor militare ale alianței și cât de importantă a fost denunțarea de către Germania a Pactului renan în economia acestei decizii. Din documentele de arhivă rezultă că partenerul balcanic cel mai conștient de acest imperativ a fost România.

Marele Stat Major român a trimis în Turcia, imediat după sesiunea Consiliului Permanent din mai 1936, o delegație militară condusă de colonelul Gheorghe Rozin, șeful Secției Operații, pentru a încerca să-i convingă pe partenerii turci să renunțe la rezerva lor față de proiectul de convenție militară. Chiar dacă, la întoarcere, ofițerul a raportat că statul major turc s-a dovedit inflexibil, s-a degajat o soluție: problema se putea rezolva la nivel politic. Peste puțin timp, la Conferința de la Montreux, din iunie-iulie 1936, s-a semnat un protocol care rezolva atât rezerva română cât și cea turcă făcute anterior³⁴.

Celălalt motiv de dispută – zonele de concentrare – s-a stins prin concesiile pe care stat-majoriștii români au admis-o la Montreux când au acceptat să concentreze un număr important de forțe în Dobrogea, dar numai în condițiile în care România nu ar fi fost angajată pe alt front și doar atunci când *grosul forțelor* bulgare ar fi fost angajat împotriva Turciei.

Proiectul de convenție militară în trei, astfel negociat, cuprindea:

a) Condițiile de intervenție contra Bulgariei în cazul unei *amenințări de război* sau a unui atac din partea acesteia, vizând o acțiune imediată, desfășurată în comun de aliați pentru a o scoate din luptă în cel mai scurt timp;

b) Forțele destinate intervenției, precizându-se numărul de mari unități alocate de fiecare stat care dispune liber de întregul său potențial militar. Dacă organismul militar al vreunei puteri se afla angajat pe alte fronturi la data acțiunii militare, ea avea obligația să intervină pe teatrul de război balcanic cu *maximum de forțe disponibile*;

c) În principiu s-au mai discutat: zonele de concentrare ale armatelor aliate, modalitățile de colaborare în timp de pace ale marilor state majore aliate, cooperarea materială, legături și transmisiuni etc.³⁵.

Calea spre adoptarea unei convenții militare tripartite era deschisă, iar finalizarea se va produce la 6 noiembrie 1936 la București când șefii statelor majore român, iugoslav și cel turc vor semna acest important și îndelung negociat document³⁶. Proiectul menționa că „Ostilitățile, odată începute, nu mai puteau fi întrerupte decât în urma unui acord comun”³⁷.

Unii autori constată viziunea diferită asupra caracterului alianței pe care statele aliate o aveau în privința Înțelegerii Balcanice în preajma întâlnirii de la București a șefilor de stat major turc, român și iugoslav:

1. Opțiunea Turciei, care vedea în alianță un instrument strict zonal, cu posibilități limitate la spațiul balcanic; 2. Opțiunea Belgradului care era pregătit să evadeze din sistem și căuta să se sustragă cât mai mult de la un angajament militar concret chiar și în Balcani; 3. Opțiunea românească prin care instrumentele Înțelegerii Balcanice se cuplau la cele ale Micii Înțelegeri pentru a crea în zonă sentimentul stabilității, generat și de capacitatea lor de a relaționa cu politica antirevizionistă la nivelul european, chiar dacă liderul – Franța – tocmai căzuse la un prim examen³⁸.

Din acest motiv România a fost cea mai interesată în finalizarea procedurilor pentru parafarea Convenției, ea înțelegând cel mai profund consecințele pentru Balcani ale slăbiciunilor și fisurilor provocate în martie 1936 în sistemul securității colective că această Convenție „întărește situația politică a României în Balcani și mărește posibilitățile României în Europa Centrală prin aceea că îi asigură o libertate mai mare spre Sud”³⁹.

Prin adoptarea Convenției, șeful Marelui Stat Major, generalul Samsonovici, evidenția o

altă oportunitate pentru statul român pe plan politico-diplomatic⁴⁰: o detensionare a situației la granița de Est a României, pe considerentul că între U.R.S.S. și Turcia existau relații reciproce amicale, ceea ce ar favoriza clarificarea raporturilor dintre România și U.R.S.S. Era, mai degrabă, o speranță, pentru că, în realitate, vecinul de la Răsărit nu avea nicio intenție să recunoască apartenența Basarabiei la România.

Reținem câteva considerații despre conținutul Convenției militare în trei.

În cele 21 de articole ale sale, convenția stabilea condițiile angajării efortului aliaților împotriva unui inamic (Bulgaria), forțele de intervenție care trebuie să fie egale din partea celor trei aliați (120 de batalioane infanterie, 150 de baterii de artilerie, 24 de escadroane de cavalerie și 100 de avioane) atunci când nici unul dintre partenerii nu este angajat într-un conflict pe alt front⁴¹. Pentru situația în care un stat era angajat pe un alt front, el destina frontului balcanic „maximum disponibil” din forțele de care dispunea (o formulă care „salva” convenția de la eșec. La prima Conferință a șefilor de stat major s-a ajuns la un acord în această privință).

Formula de colaborare interaliată ulterioară, la care s-a ajuns la București în noiembrie 1936, era similară celor din practica Micii Înțelegeri și alianței cu Polonia: șefii Statelor Majore Generale, însoțiți de experți, se vor întâlni în Conferințe anuale pentru a operaționaliza cadrul general de colaborare, prin soluții de detaliu.

O primă conferință, căreia M.St.M român i-a acordat o atenție specială, s-a desfășurat la Ankara, între 28 octombrie și 4 noiembrie 1937. Delegația care l-a însoțit pe șeful M.St.M a fost formată din cei mai experimentați ofițeri: generalul Dumitru Popescu, colonel Gheorghe Rozin, colonel Ion Bitoleanu, colonel Alexandru Ioanițiu, lt. colonel Traian Teodorescu, lt.colonel Constantin Lupescu⁴². Delegațiile au fost conduse de titularii statelor majore respective: generalul Papagos, generalul Sichițiu, generalul Nedić și mareșalul Cakmac. Cel mai important document a fost Protocolul nr 1 al Conferinței (separate pentru Convenția în trei, respective în patru), dar generalul Ion Sichițiu a fost impresionat de scrisoarea oficială a

mareșalului Cakmac prin care responsabilul turc se angaja, în numele guvernului său, că în cazul în care Rusia ar ataca România, în colaborare cu Bulgaria, armata turcă va interveni în sprijinul României (chiar dacă nu direct împotriva Rusiei).

În Protocol erau stabilite⁴³: 1. forțele maxim disponibile; 2. planul de operații; 3. colaborare materială – cu precizarea că aspectele concrete vor fi definite de o comisie de experți; 4. legături de transmisiuni, problemă lăsată tot în seama unei comisii de experți care să propună un plan de legături între armatele aliate, precum și între comandamentele de căpetenie; 5. ajutor material, muniție și subzistențe. La punctul 5 (diverse) era stabilit că fiecare stat major aliat își va preciza poziția în legătură cu aspectele discutate și va fi în măsură să și-o definitiveze până la 1 mai 1938, când vor începe să se convoace comisiile de experți⁴⁴. La Protocolul nr. 1 care completa Convenția militară în patru erau anexate tabele cu deficitul și excedentul în subzistențe pentru fiecare aliat în parte⁴⁵.

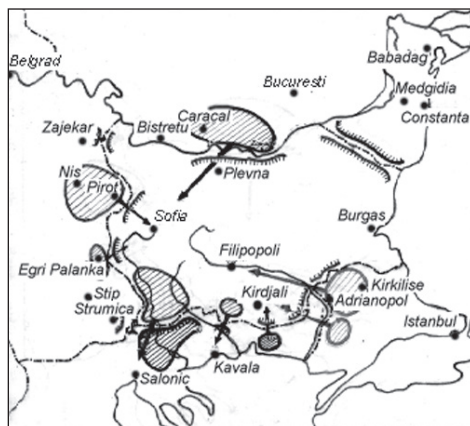
Pentru început șefii celor patru state majore au examinat condițiile în care să fie aplicată Convenția militară în patru care se limita la un conflict *pur balcanic* în care „... una din Puterile contractante este victima agresiunii Bulgariei acționând singură, sau Albaniei, acționând singură, sau ambele împreună, sau fiecare din aceste țări împreună cu Ungaria singură sau toate trei împreună”⁴⁶.

În privința noțiunii de *forțe maxim disponibile*, pentru cazul când una din țările aliate ar fi fost angajată deja pe alt front, valoarea acestora trebuia să fie de:

	Batalioane	Baterii	Escadroane	Avioane
Pentru Grecia	75	90	16	65
Pentru România	75	90	16	70
Pentru Turcia	120	150	24	100
Pentru Iugoslavia	75	90	16	70

Planul de operații analiza următoarele ipoteze și variante de acțiune:

Ipoteza 1: Bulgaria atacă Grecia cu „grosul forțelor”, în timp ce Grecia este deja în război cu Albania. Atacul putea viza fie Salonicul

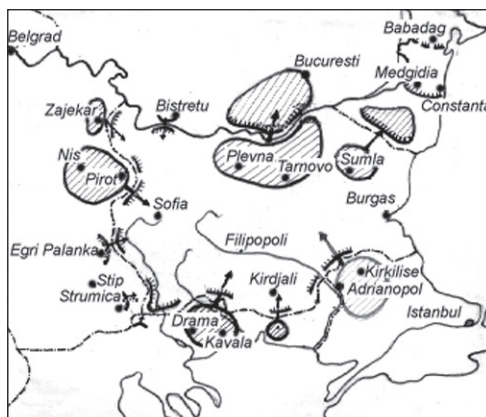

**Schița nr. 1. Ipoteza 1:
agresiunea Bulgariei asupra Greciei**

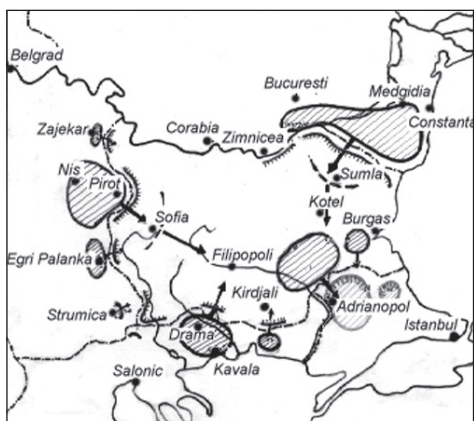
și Kavala, fie Tracia Occidentală. În această situație armatele aliate urmau să se concentreze și să acționeze ca în Schița nr. 1.

Prin ipoteza a 2-a: Bulgaria ar ataca cu *grosul forțelor* România, la rândul ei în război cu Ungaria. În această situație acțiunea armatelor aliate prevedea nimicirea forțelor bulgare aflate în apărare la granița cu Turcia, Iugoslavia și Grecia și dezvoltarea ofensivei peste Balcani către Sofia și Dunăre, pentru a întoarce dispozitivul trupelor de atac bulgare (Schița nr. 2).

În Ipoteza a 3-a: Bulgaria ar ataca Turciei, care nu ar fi fost angajată în război cu nici un alt stat.

**Schița nr. 2. Ipoteza 2: agresiunea Bulgariei
asupra României**

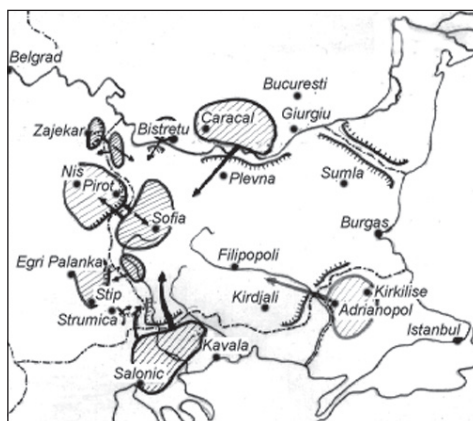

Schița nr. 3. Ipoteza 3: agresiunea Bulgariei asupra Turciei

În acest caz, ajutorul cel mai important îl puteau da trupele române care ar fi obligat armata bulgară să păstreze forțe importante la Nord de Balcani. Observăm pe schiță că dispozitivul românesc este tăiat în două de Dunăre pe traiectul ei de la Sud la Nord. (Schița nr. 3)

În fine, în Ipoteza a 4-a, cea mai complexă, se presupunea că armata bulgară ar ataca cu „grosul forțelor” Iugoslavia, care era deja în război cu Ungaria sau cu Albania, sau cu ambele state împreună. În această situație partenerii de alianță trebuiau să intervină în ajutorul aliatului agresat, din zone și poziții diferite, cel mai convenabil de către armata greacă și, după trecerea Dunării, de către armata română. Misiunea armatei Turciei consta în a executa o ofensivă amplă, pentru a obliga statul major bulgar să rupă cât mai multe forțe din dispozitivul ofensiv contra Iugoslaviei și să le redispună în apărare la frontiera sud-estică (Schița nr. 4).

Planul de operații pentru Convenția în trei fost adoptat, mult mai rapid, într-o singură zi (4 noiembrie 1937). El prevedea că în cazul când unul din cele trei state aliate (Turcia, România, Iugoslavia) ar fi fost atacate de Bulgaria, iar statele neatacate de Bulgaria ar fi fost angajate pe alte fronturi, ele trebuiau să intervină în ajutorul aliatului cu următoarele *forțe maxim disponibile*: 15 batalioane, 90 baterii, 16 escadroane, 70 avioane.

Schița nr. 4. Ipoteza 4: agresiunea Bulgariei împotriva Iugoslaviei

Planul de operații prevedea posibilitatea unui atac bulgar separat asupra fiecăruia din statele aliate, iar concentrarea armatelor aliate și modul lor de acțiune pentru combaterea agresiunii nu diferea esențial de variantele gândite în cadrul Protocolului de la Convenția militară în patru.

Prima reuniune importantă a șefilor statelor majore aliate s-a încheiat cu rezultate surprinzătoare dacă ne raportăm la îndelunga perioadă folosită în adoptarea convențiilor. Contribuția stat-majoriștilor români și iugoslavi la pregătirea și întocmirea documentelor a însemnat un transfer de experiență de la întâlnirile profesionale în cadrul Micii Înțelegeri⁴⁷.

Punctul V al Protocolului nr. 1 stabilea cum să fie convocate comisiile de experți: în fiecare capitală balcanică aliată pentru câte un domeniu, începând cu întâi mai 1938. Marele Stat Major român avea responsabilitatea în domeniul colaborării materiale. Celelalte reuniuni se desfășurau astfel: în domeniul aviației, la Belgrad; în domeniul navigației maritime și fluviale, la Atena; în domeniul transmisiunilor, la Ankara.

Începând cu anul 1938, situația în Europa a devenit tensionată în urma acțiunilor Germaniei și Italiei; drept consecință, relațiile interaliate, inclusiv în plan militar, au fost tot mai afectate în special de atitudinea nesigură a Iugoslaviei. Eforturile diplomaților militari

români de a revitaliza relațiile cu Iugoslavia pe baza Convenției militare din 1922 s-au soldat cu eșec. În această situație, planificatorii români căutau alternative: cooperarea strategică turco-română era una dintre ele. Într-o Notă după reuniunea de la Atena din februarie 1937, Marele Stat Major român aprecia: „Eventuala defecțiune a Iugoslaviei într-un conflict balcanic ne impune o mai strânsă apropiere de Turcia. Este mai aproape de noi și deci o cooperare militară, influențarea reciprocă a operațiunilor și libera trecere prin Strâmțori ne impune ca, din punct de vedere militar, să ne putem bizui pe ei”⁴⁸. Peste câteva luni, generalii Sichitiu (șeful M.St.M) și Iacobici, colonelul Șteflea și lt.col. Cernăianu – un recunoscut teoretician – au participat la manevrele militare în august 1937 din Turcia, o dovadă de încrederii între cele două armate. România încerca să descifreze mutațiile produse în plan politic în anul 1939 și consecințele pentru Teatrul de Operațiuni de Sud. Îngrijorarea pornea de la intenția britanicilor de a face din Turcia un cap de pod pentru deșeurile lor în Balcani. La rândul lor francezii l-au trimis pe generalul Weygand (numit comandat al Frontului Oriental) să-i convingă pe turci să se integreze în Front prin conferințe prelungite cu liderii militari. Frontul, însă, n-avea nicio consistență; se limita la acțiuni diplomatice și planuri fantaziste (intenționa să debarce trupe la Salonic). Generalul francez nu era lămurit dacă România ar avea un rol în acest Front, el i-a răspuns atașatului român la Ankara, colonelul Teodorescu: „... va să zică, ceea ce îmi cereți dumneavoastră, pe lângă acțiuni diplomatice, este armament, armament ... Eu merg mai departe și spun: prefer să iau armamentul de la 5-8 divizii franceze pe care frontul meu scurt nu le poate utiliza și să-l dau diviziilor române, iugoslave, turce”⁴⁹.

După declanșarea operațiunilor militare în Polonia și intrarea Marii Britanii și Franței în război, se pune sub semnul întrebării o nouă Conferință a șefilor statelor majore aliaste pentru că, după tratatul anglo-franco-turc din octombrie 1939, Turcia renunța la neutralitate față de confruntările din afara Balcanilor⁵⁰. Statul Major iugoslav își informa aliații că amână conferința pentru că este „... ocupat cu

alte lucrări cerute de situația internațională”⁵¹ și preciza că acțiunea „... nu va mai avea loc în acest an”⁵².

Observând rezervele iugoslavilor, responsabilii români s-au interesat în ce măsură tractările lor au legătură cu Tratatul iugoslavo-bulgar din ianuarie 1937. Cu toate asigurările date de demnitarii belgrădeni, românii nu s-au lăsat convinși.

Într-un alt studiu asupra evenimentelor din spațiul estic al Europei, (din 11 aprilie 1939⁵³), Marele Stat Major român avertiza Ministerul Afacerilor Străine că, după căderea Cehoslovaciei, nu se mai putea conta pe Convenția militară dintre România și Iugoslavia din 10 ianuarie 1922 și că se impunea o nouă Convenție bilaterală. Studiul estima comportamentul aliaților într-o anumită situație, formulând întrebări de genul:

„1. În ce măsură se mai poate conta pe Iugoslavia în cadrul Înțelegerii Balcanice:

- își va păstra neutralitatea?;
- va permite trecerea forțelor italiene în sprijinul Bulgariei?;
- s-ar putea alia cu Bulgaria?

2. După prezența Italiei în Albania se mai poate conta pe intervenția Greciei împotriva Bulgariei?

3. Putem conta pe colaborarea cu Turcia contra Bulgariei chiar când este amenințată de Italia?

4. Am putea prevedea cazul dezarmării Bulgariei printr-o acțiune militară preventivă, concentrată și executată împreună cu aliații?”⁵⁴

Șeful Marelui Stat Major român pune următoarea rezoluție pe studiu: „Singura parte sigură este legătura fermă cu Turcia”⁵⁵.

Iată cum Pactul Balcanic – ca instrument politic – își devoala neputința, în ciuda revirimentului în domeniul colaborării militare: nu era în măsură să garanteze securitatea statelor membre, desființându-se *de facto*, nu înainte de a încerca o tranziție iluzorie sub sigla *Blocul balcanic al neutrilor* sau *Blocul neutrilor*.

NOTE

¹ Convenția de alianță defensivă între Polonia și Regatul român, 3 martie 1921. Convenția militară s-a semnat în aceeași zi de către generalii Tadeusz Rozwadowski și Constantin Christescu.

² 14 august 1920, Convenția de alianță defensivă dintre Cehoslovacia și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor; 23 aprilie 1921, Convenția de alianță defensivă dintre Regatul român și Cehoslovacia, în vigoare din 27 mai 1921; Convenția de alianță defensivă dintre Regatul român și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, 7 iunie 1921. Vezi lucrarea de referință: Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei*, București, Editura politică, 1979.

³ Vezi, pe larg, o lucrare de referință: Martin Gilbert și Richard Gott, *Conciliatorii*, București, Editura Politică, 1966.

⁴ A rămas de referință monografia Elizei Campus consacrate acestui subiect: *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei, 1972.

⁵ Sursă foto: www.titulescu.eu.

⁶ Convențiile militare multilaterale se fundamentau pe Pactul Balcanic din 9 februarie 1934 și pe anexele sale. Cele trei articole ale Pactului, ca și preambulul, sugerau și impuneau chiar, constituirea componentei militare a Alianței.

⁷ Convenția militară dintre România și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, semnată la 23 ianuarie 1922, prevedea la articolul 2 ajutorul reciproc al celor două țări în ipoteza că una din ele ar fi fost atacată de Bulgaria, iar articolul 3 prevedea sprijinul reciproc în eventualitatea că unul dintre aliați ar fi fost atacat concomitent de forțele armate ale Bulgariei și Ungariei. Statele care alcătuiau Mica Înțelegere au semnat la 14 septembrie 1923, la Praga, Convenția militară în trei, care nu anula explicit documentele bilaterale.

⁸ Mihai Retegan, *În balanța forțelor*, București, Editura Semne, 1997, p. 138.

⁹ Din rațiuni de spațiu mă limitez la Convenția militară în trei: Iugoslavia, Turcia, România. Convenția militară în patru (semnată de toți aliații din Pact) necesită o altă discuție, care poate face obiectul unui alt demers.

¹⁰ Semnat la Belgrad, la 24 ianuarie 1937. La a V-a sesiune a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice de la Atena (15-18 februarie 1937), Milan Stojadinović, prim-ministru și ministru de Externe iugoslav, și-a informat colegii despre acest tratat, insistând să se consenneze următoarele în Comunicatul final: „Consiliul Permanent a luat cunoștință cu satisfacție de încheierea unui Pact de prietenie între Bulgaria și Iugoslavia. El a constatat că Pactul răspunde scopului Înțelegerii Balcanice: menținerea și consolidarea păcii în Balcani. În consecință, el consideră că Pactul bulgaro-iugoslav constituie o prețioasă contribuție la stabilirea colaborării prietenești între toate popoarele balcanice”. Apud: Nicolae Titulescu, *Politica externă a României – 1937*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p.28.

¹¹ În context, Turcia și Grecia au parafat și ele o convenție militară la Ankara, la 2 noiembrie 1934. Guvernul turc a informat imediat România despre acest document, iar, la 11 decembrie, ministrul turc de externe a făcut o prezentare amplă a prevederilor acestei „convenții de asistență militară”.

¹² Ionuț Cojocaru, *Rolul și locul Înțelegerii Balcanice în spațiul european. Negocieri. Cooperarea româno-turcă*, în volumul omagial dedicat profesorului Corneliu Mihail Lungu, „Permanentele Istoriei – Profesorul Corneliu Mihail Lungu la 70 de ani”, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

¹³ Acceptând clauza rusă inclusă de Turcia și, respectiv, rezerva greacă relativă la Italia, România (pentru care Pactul „... rezulta din nevoia de asigurare a securității frontului de est...”, Mihai Retegan, *În balanța forțelor* ..., p. 138) nu avea nici un câștig de securitate prin asumarea de obligații în cadrul noii alianțe, nici la frontiera estică (nici nu intra în discuție!), nici la frontiera sudică unde, tehnic, era în vigoare Convenția de alianță defensivă cu Iugoslavia (și Convenția militară din 1922). În schimb, ea n-a invocat nici o clauză de această natură, angajându-se fără rezerve să vină în sprijinul unui aliat victimă a agresiunii din spațiul balcanic sau din afara acestui spațiu.

¹⁴ AMR, fond 948, Secția 3, dosar nr. 1449, f. 7-52 (Studiul asupra Convenției între Turcia și România, Geneva, 5 iunie 1934).

¹⁵ La 5 iunie 1934 s-a încheiat o Convenție între România și Turcia, cu importante prevederi de natură militară. În esență se stabilea că în situația în care una din părți ar fi devenit victima agresiunii unui *stat balcanic, aliat sau nu cu o putere extra-balcanică*, cealaltă parte să intre în război împotriva agresorului din Balcani. La articolul 2 era prevăzută și posibilitatea de a reacționa coordonat împotriva unui *agresor nebalcanic* în sensul că partenerul aliat neatacat era obligat să declare război statului agresor. Marele Stat Major român a trimis la Ankara pe colonelul Gheorghe Rozin și maiorul Lupescu pentru a negocia termenii convenției militare bilaterale. Ofițerii români au văzut, cu această ocazie, cât de inflexibil erau colegii lor turci.

¹⁶ A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Editura Polirom, 1999 p. 74-75. Așa numitul Front de la Stresa care nu privea direct zona de interes turcă.

¹⁷ Militarii turci aveau o puternică influență în viața politică de la Ankara și o mare credibilitate, în raport cu oamenii politici.

¹⁸ AMR, *M.St.M.*, Secția 3, dosar nr. 1488, f. 148.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 53.

²² *Ibidem*, f.52-53.

²³ Apud: Mihai Retegan, *În balanța forțelor*, București, Editura Semne, 1997, p. 144. Autorul citează din fondul 948/RSS 3, dosar nr. 1488, f. 30.

²⁴ Din partea Marelui Stat Major turc a participat primul subșef, generalul Gündüz, având împuterniciri limitate.

²⁵ AMR, fond 948, *Secția 3*, dosar nr. 1608, f. 158.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Idem*, dosar nr. 43/36, f. 227.

³⁰ *Ibidem*, f. 227-228.

³¹ AMR, fond *M.St.M.*, *Secția 3*, dosar nr. 43/46, f. 227-228.

³² *Idem*, dosar 41/1935-1937, f. 197. Generalul Samsonovici prezintă suveranului un raport complet, luând în calcul situațiile multiple în care România s-ar putea găsi într-un conflict generalizat.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Idem*, dosar nr. 1608, f. 159.

³⁵ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 143

³⁶ Convenția în trei se găsește în original în: A.M..R., fond *M.St.M.*, *Secția 3*, dosar nr. 1499, f. 1-12. Convenția a fost semnată de: generalul Nicolae Samsonovici, generalul Miljutin Nedić și mareșalul Fevzi Cakmac. Este singura variantă (dintre foarte multe) în original, cu semnăturile indescifrabile ale șefilor de stat major aliați.

³⁷ *Ibidem*, f. 53.

³⁸ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 148.

³⁹ AMR, fond 948, dosar nr.40/1935-1937, f.196.

⁴⁰ 11 ianuarie 1936.

⁴¹ AMR, fond 948, *Secția 3*, dosar 1493, f. 167-230: Darea de seamă înaintată Regelui Carol al II-lea asupra Conferinței din 4-11 noiembrie 1936.

⁴² *Idem*, f. 144.

⁴³ *Idem*, dosar nr. 1549, f. 1-12.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Idem*, dosar 1536, f. 282.

⁴⁷ *Idem*, dosar 1536, f. 313, (Referatul nr. 1349 din noiembrie 1937, semnat general Ștefan Ionescu. La referat sunt anexate: Darea de seamă, Protocolul, Scrisoarea-angajament a Șefului Marelui Stat Major turc).

⁴⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1536, f. 4.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 371.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1706, f. 391, Nota din 23 octombrie 1939, a Secției 3 Operații pentru șeful Marelui Stat Major.

⁵¹ *Ibidem*, dosar nr. 1706, f. 496, Scrisoarea nr. 2477 din 13 noiembrie 1939, semnată de șeful Statului Major General iugoslav.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Idem*, dosar nr. 1703, f. 27.

⁵⁴ *Idem*, dosar 1703, f. 28-29.

⁵⁵ *Ibidem*.

SISTEMUL ARHIVISTIC MILITAR ROMÂNESC ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

LUCIAN DRĂGHICI *

Abstract

In the spring of 1918, the leadership of Romanian Army decided to set up a Historical Office whose task was to elaborate a large monograph to describe in detail the battles of the Romanian Army in First World War. Due to the complexity of this task, in 1920 the office was transformed into a section, which, in January 1928, became the Historical Service of the Romanian General Staff.

This study describes the activity of these structures, ranging from the difficulties inherent of the pioneering period to the remarkable achievements in the field of military historiography and archiving in the years leading up to World War II.

Keywords: *Interwar period, Romanian Army, Romanian military archives, Historical Office, Historical Service of General Staff*

Primul Război Mondial, prin amploarea operațiilor militare desfășurate, prin efectivele umane imense angajate în luptă, precum și prin pierderile umane uriașe înregistrate, i-a determinat pe factorii de decizie politici și militari din principalele țări participante să dispună elaborarea unor lucrări de mari dimensiuni privind participarea armatelor naționale la „Marele Război”. Un precedent în realizarea de către structuri militare specializate a unei vaste monografii dedicate unui conflict militar fusese creat de Marele Stat Major german, care, în anul 1881, a finalizat ultimul volum dedicat războiului franco-prusac din 1870-1871¹.

În România, preocupările pentru scrierea istoriei participării armatei române la Primul

Război Mondial au apărut chiar înainte de încheierea acestuia.

La 24 aprilie/7 mai 1918, România a fost silită, în urma ieșirii Rusiei din război, să semneze Tratatul de pace de la București, care, pe lângă cesiunile teritoriale și clauzele economice înrobitoare, prevedea demobilizarea armatei și diminuarea semnificativă a efectivelor și dotării acesteia. Chiar și în aceste circumstanțe deosebit de grave, conducerea armatei române nu a neglijat importanța consemnării în cadrul unei lucrări de istorie militară a luptelor duse, începând cu 15/28 august 1916, de armata română, chiar dacă participarea României la război se încheiase cu o înfrângere pe care puțini contemporani o considerau vremelnică.

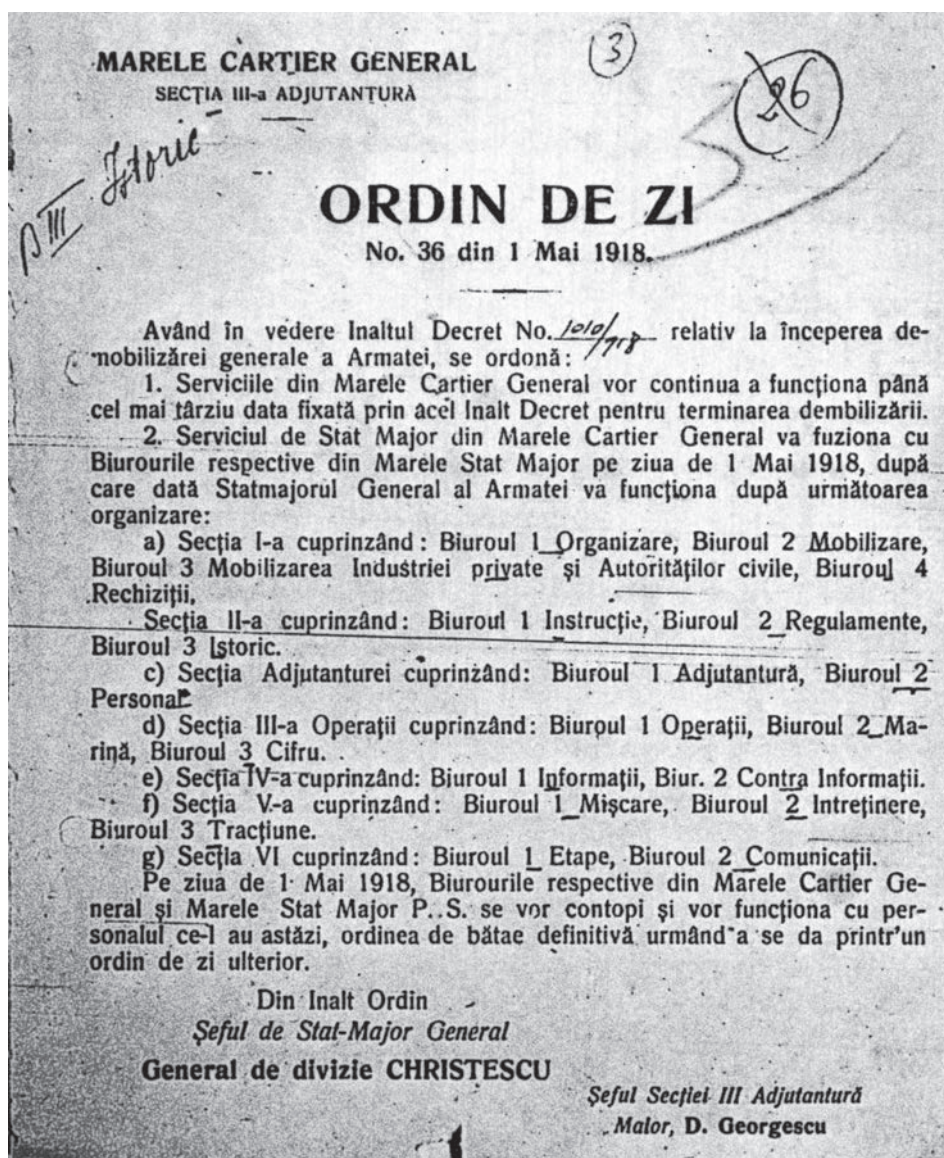
* Expert gr. 1, Arhivele Militare Naționale Române.

În acest scop, la 1/14 mai 1918, în cadrul procesului de reorganizare a Marelui Stat Major, prin Ordinul de Zi nr. 36, în cadrul Secției a II-a a fost înființat Biroul 3 Istoric. Misiunea principală a Biroului era elaborarea „istoricului campaniei din 1916-1918”. Prima sarcină pentru realizarea acestui demers era strângerea și ordonarea arhivelor comandamentelor și unităților participante la război.

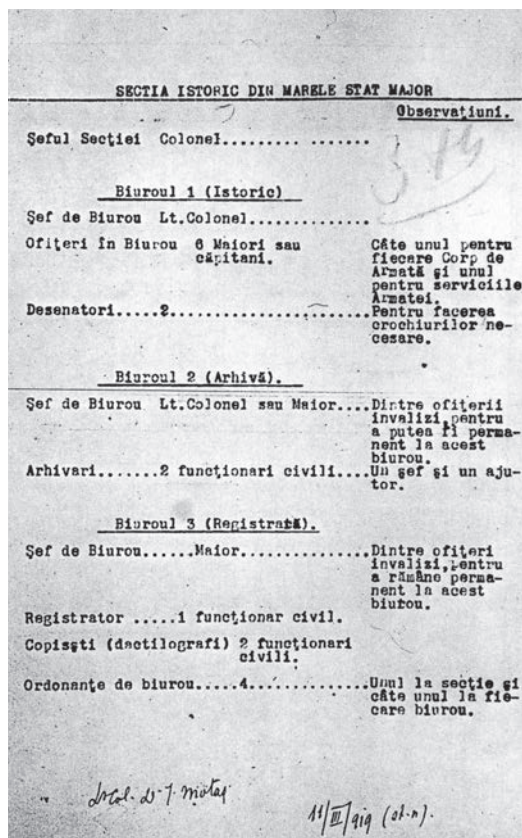
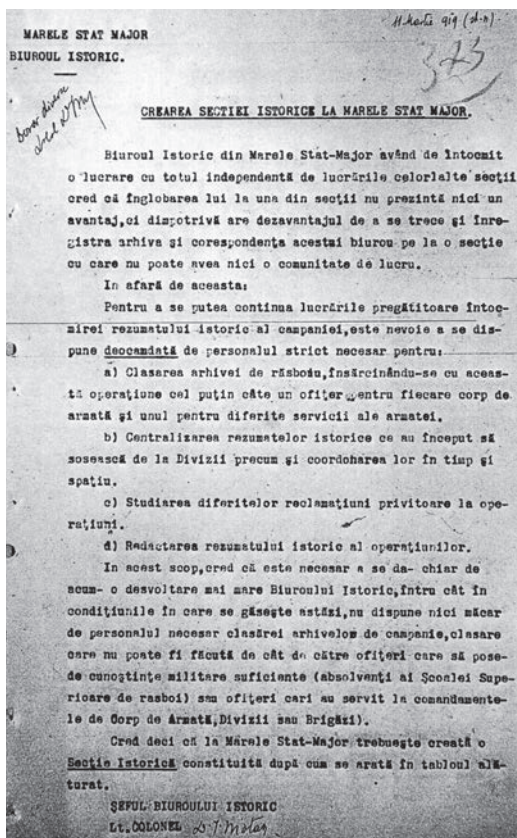
În circumstanțele generate, într-o primă fază, de demobilizarea armatei și trecerea la cadrul de pace, iar, ulterior, de reintrarea

României în război, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Biroul 3 Istoric a reușit doar în parte să întreprindă măsurile necesare scopului propus. Se profila tot mai clar faptul că centralizarea surselor documentare, în original sau copie, și redactarea unei istorii detaliate a operațiilor militare ale armatei române nu poate fi dusă la bun sfârșit de un simplu birou din cadrul Marelui Stat Major.

În primăvara anului 1919, pe baza experienței acumulate, șeful Biroului Istoric, locotenent-colonelul Dumitru Motaș, a inițiat

Ordinul de zi nr. 36 din 1 mai 1918

Proiect de înființare a Secției Istoric (11 martie 1919)

demersurile necesare pentru înființarea unei secții, care, beneficiind de un personal mai numeros și cu pregătire specifică domeniului, ar prelua misiunile biroului și ar avea șanse mai mare de a le duce la îndeplinire².

Aceste demersuri s-au finalizat la 1 aprilie 1920, când a fost înființată Secția a VI-a Istoric a Marelui Stat Major (precursora Arhivelor Militare Naționale Române din prezent). Secția a VI-a Istoric avea ca principală misiune elaborarea unei ample lucrări dedicate acțiunilor de luptă ale armatei române în Războiul de Întregire a Neamului din 1916-1919. Prima etapă a acestui ambițios proiect consta în adunarea arhivelor operative ale comandamentelor, unităților și formațiunilor combătante. În acest scop, la 26 iulie 1920, pe lângă Secția a VI-a Istoric din Marele Stat Major a fost constituit un depozit de arhivă istorică (premergătorul actualului Depozit Central

de Arhivă de la Pitești), unde, inițial, au fost adunate și conservate documentele create de structurile Armatei României în timpul Războiului de Întregire din 1916-1919. În amintirea acestui eveniment, la data de 26 iulie este aniversată Ziua Arhivelor Militare³.

Tot în vara anului 1920, la 9 iulie, a fost emis un ordin al Marelui Stat Major prin care comandamentele, marile unități și unitățile participante la Războiul de Întregire trebuiau să trimită Secției a VI-a Istoric, până la 15 septembrie 1920, „toate actele originale, operative sau în legătură cu operațiile, de la 14 august până la încheierea păcii”⁴. Raportat la volumul mare de muncă necesare identificării, strângerii și inventarierii acestor documente, termenul de 15 septembrie s-a dovedit nerealist. Ordine și adrese în acest sens au fost emise periodic în anii care au urmat, procesul de adunare a arhivelor dovedindu-se extrem de anevoios⁵.

Totuși, până în anul 1937, fuseseră adunate 25.558 de dosare, 117 mape de hărți, 2.091 de cărți, 187 de exemplare ale periodicului „Monitorul Oastei” și 11.250 de registre diverse⁶.

În perioada interbelică, structura Marelui Stat Major cu atribuții în domeniul istoriografiei și arhivisticii a purtat mai multe denumiri: Secția a VI-a Istoric (1921-1922), Secția a VI-II-a Istoric (1922-1927), Secția a VII-a Istoric (1927-1928). La 30 ianuarie 1928, secția a fost transformată în Serviciul Istoric al Marelui Stat Major, funcționând sub această denumire până în anul 1949.

Principale realizare a perioadei interbelice a fost monografia *România în Războiul Mondial 1916-1919*. Lucrarea, pe care Nicolae Iorga o aprecia ca fiind „bine făcută din punct de vedere militar” și prin intermediul căreia se puteau cunoaște „toate mișcările de trupe, toate succesele și toate neizbânzile”, a fost structurată în șase volume. Dintre acestea, în perioada 1934-1946, au văzut lumina tiparului primele patru (volumul al III-lea în două tomuri), însoțite, fiecare, de câte un volum de documente. Acestea tratau perioada august – noiembrie 1916, de la intrarea României în război până la Bătălia de pe Neajlov-Argeș. Volumul al V-lea trebuia să cuprindă operațiile militare de la 1 ianuarie 1917 de pe frontul din Moldova până la Pacea de la București din 24 aprilie / 7 mai 1918. Volumul al VI-lea era destinat operațiilor armatei române în Transilvania și Ungaria din anii 1918-1919⁷.

Începând cu anul 1936 au fost întreprinse demersuri pentru realizarea unei lucrări asemănătoare, în mai multe volume, dedicate Războiului de independență, dar declanșarea celui de al Doilea Război Mondial a împiedicat materializarea acestui proiect.

Pe lângă realizarea lucrării *România în războiul mondial 1916-1919*, specialiștii Secției/Serviciului Istoric au elaborat în perioada interbelică numeroase studii și documentare solicitate de structuri din cadrul armatei române, dar și din administrația civilă, centrală sau locală. Dintre acestea amintim realizarea unui istoric al Marelui Stat Major (o lucrare care totaliza 920 de pagini dactilografiate, care cuprindea perioada 1830-1934), „monografia localului Marelui Stat Major” din strada Știrbei

Vodă, istorice ale serviciilor armatei (sanitar, religios, transporturi etc.), tabele centralizate pe arme (infanterie, cavalerie etc.) cu militarii morți în Războiul de Întregire, situații cu distrugerile, devastările și rechizițiile efectuate de inamic în teritoriul ocupat ș.a.

În perioada interbelică, Serviciul Istoric al Marelui Stat Major a condus activitatea arhivistică din armata română, serviciul fiind autorizat să emită ordine, dispoziții, recomandări și să avizeze proiectele de lege în domeniu.

În primii ani interbelici, activitatea arhivistică în cadrul Ministerului de Război era coordonată de Secretariatul General al ministerului. Prin Decizia ministerială nr. 15 din 16 ianuarie 1923, se prevedea ca toate dosarele mai vechi de 3 ani ale direcțiilor și serviciilor ministerului, care nu mai conțineau documente referitoare la lucrări în curs de rezolvare, să fie predate la Depozitul de Arhivă al Ministerului de Război. Acesta a fost constituit în cadrul Depozitului de Unelte și Materiale de la Mogoșoaia, șeful acestuia fiind, în același timp, și șeful Depozitului de Arhivă al Ministerului de Război. Dosarele intrate în depozit erau păstrate în magazii, amenajate special, pe o perioadă de 30 de ani, la expirarea căreia erau predate la Arhivele Statului. Astfel a luat naștere un al doilea depozit de arhivă militară la nivel central (primul fiind depozitul de arhivă înființat în 1920, administrat de Secția/Serviciul Istoric). Acesta avea în păstrare, încă din anul 1925, un număr de circa 20.000 de dosare⁸.

Ulterior, conducerea activității arhivistice în armată a revenit Serviciului Istoric al Marelui Stat Major. În anul 1933, acesta a elaborat „Regulamentul Arhivelor Armatei”, promulgat prin Decretul Regal nr. 1830 din 20 iunie 1933 și publicat la 10 iulie 1933. „Regulamentul Arhivelor Armatei” a fost primul act normativ de reglementare a activității arhivistice în Armata României. În regulament erau prevăzute procedurile pentru depozitarea și conservarea arhivelor armatei, precum și normele pentru organizarea și funcționarea Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naționale și al Depozitului de Arhivă al Marelui Stat Major – Serviciul istoric. Totodată, prin acest regulament se prevedea înființarea a șapte depozite regionale de arhivă pe lângă cele șapte

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
MARELE STAT MAJOR
SERVICIUL „ISTORIC”

ROMÂNIA
IN
RĂZBOIUL MONDIAL
1916—1919

VOLUMUL II
CAPITOLELE IX—XIX

MONITORUL OFICIAL ȘI ÎMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1936

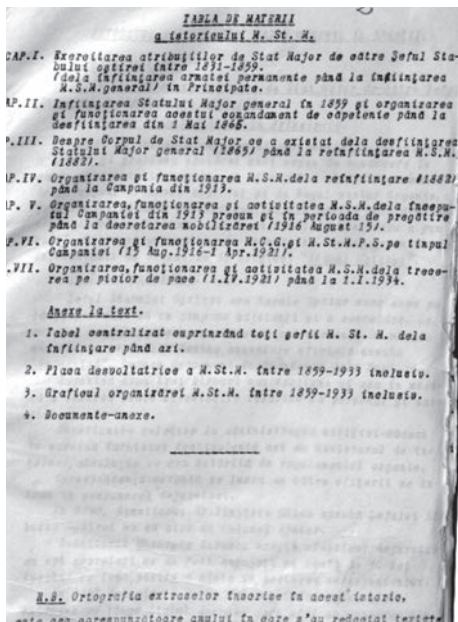
**Volumul al II-lea al monografiei *România în războiul mondial 1916-1919*,
apărut în anul 1936**

comandamente teritoriale. Aceste depozite aveau misiunea de a primi și conserva arhiva tuturor structurilor militare aflate pe raza corpului teritorial respectiv⁹.

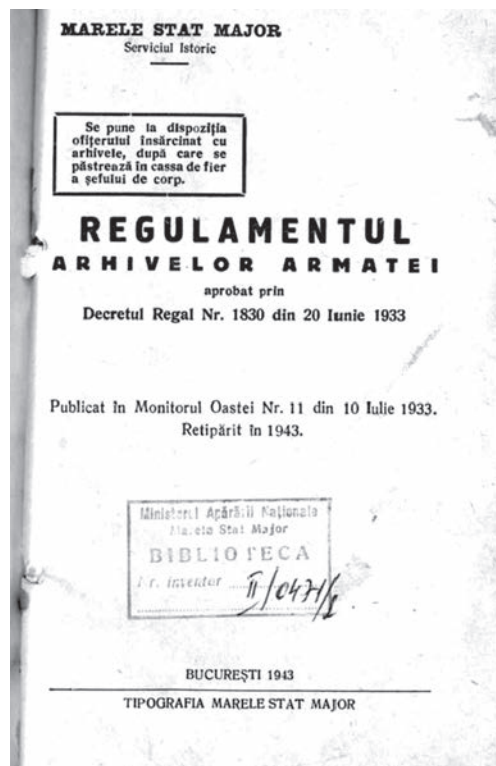
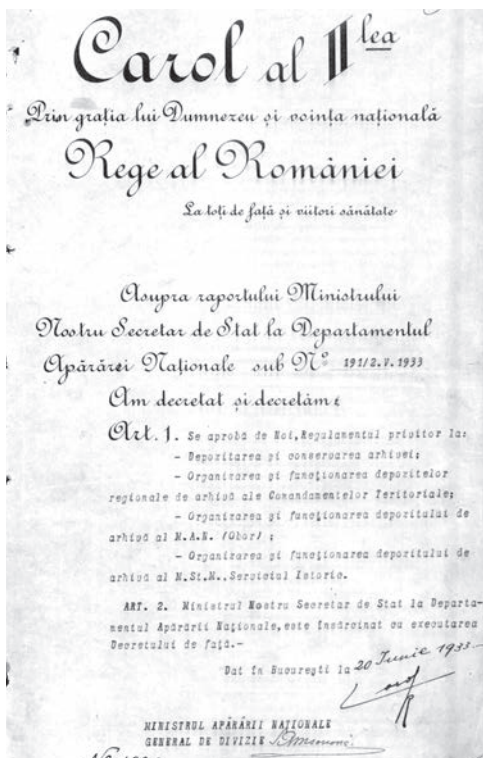
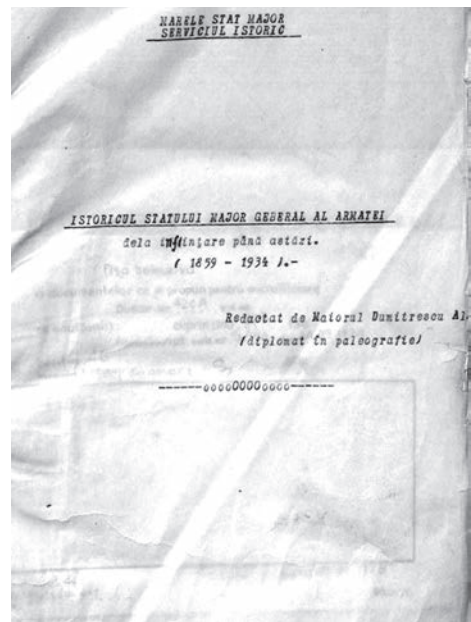
În anul următor, Serviciul Istoric a emis „Regulamentul provizoriu referitor la arhivele de război și registrul istoric”, promulgat prin Decretul Regal nr. 944 din 2 aprilie 1934. Regulamentul preciza că „documentele necesare pentru redactarea istoricului războiului” nu sunt numai cele referitoare la desfășurarea operațiilor militare, ci și cele privind pregătirea politică și cea militară a războiului, precum și documentele referitoare la pregătire și încheierea păcii, fiind nominalizate categoriile de documente necesare. Totodată, prin acest regulament se stabileau procedurile privind constituirea, inventarierea, centralizarea și controlul arhivelor create de structurile militare pe timp de război. Se mai prevedea ca la mobilizarea armatei să fie înființat, în cadrul Secției Operații din Marele Cartier General, un Birou Istoric, care avea ca atribuții principale redactarea jurnalului de operații al Marelui Cartier

General și a comunicatelor oficiale, precum și controlul și centralizarea „arhivei de război”.

În perioada interbelică în cadrul secției/serviciului au lucrat militari de elită. În primul rând trebuie amintit colonelul (din 28 septembrie 1926, general de brigadă) Laurențiu Bârzotescu, care a condus Secția VI/VIII/VII Istoric în perioada 14 martie 1921 – 13 iunie 1927. Pentru organizarea secției a apelat la atașatii militari români din principalele capitale europene pentru a-l informa asupra organizării instituțiilor similare din țările respective. Totodată a condus o cercetare laborioasă pentru identificarea arhivelor străine rămase pe teritoriul României după retragerea trupelor inamice sau aliate. În perioada mandatului său au fost elaborate instrucțiuni pentru metodele de lucru privind identificarea surselor istorice (ordine operative, rapoarte, dări de seamă ș.a.), întocmirea de fișe și sinteze necesare redactării capitolelor monografiei Războiului de Întregire, repartizarea lucrărilor, ordonarea materialului etc¹⁰. Prin activitatea sa la conducerea Secției Istoric, Laurențiu Bârzotescu a reușit depășirea

Istoricul Marelui Stat Major (1934)

Decretul Regal de nr. 1830 din 20 iunie 1930 pentru aprobarea „Regulamentului Arhivelor Armatei” și un exemplar al acestui regulament, ediția 1943

etapei de pionierat și a apropiat această structură de nivelul celor similare din armatele cu tradiție în acest sens.

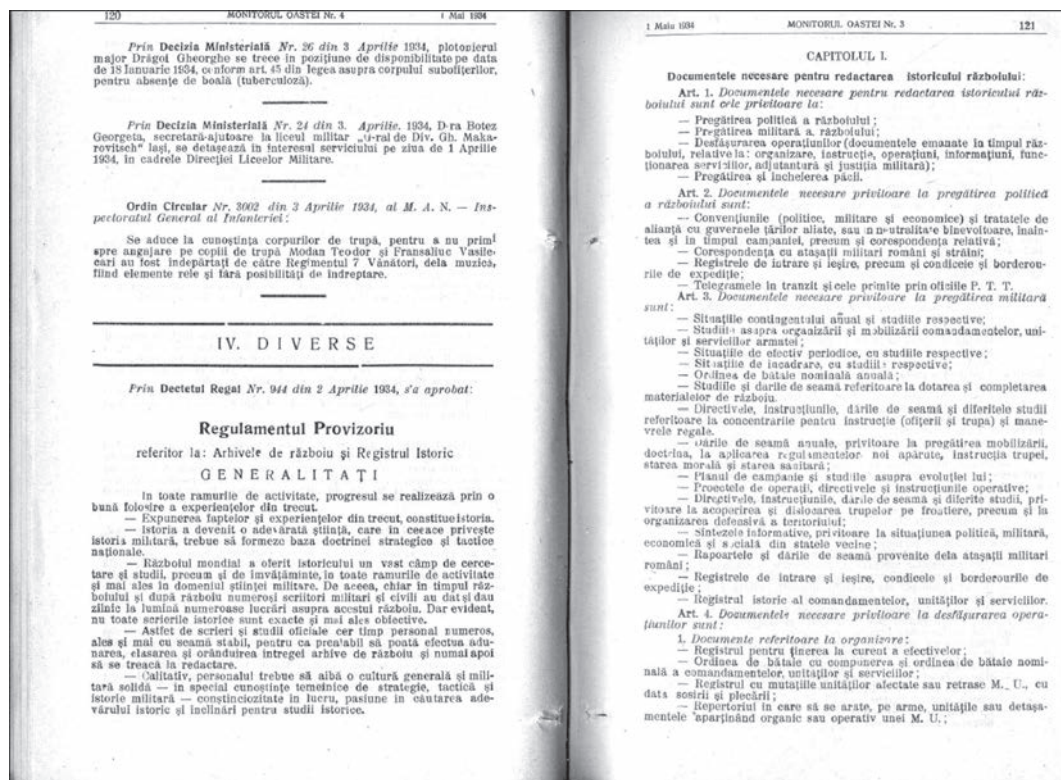
O altă personalitate de marcă a fost generalul Grigore Constandache, care a condus Serviciul Istoric în perioada 20 ianuarie 1928 – 31 octombrie 1936. În timpul mandatului său principalele realizări au fost: începutul publicării volumelor monografiei dedicate Războiului de Întregire, regulamentul arhivelor militare, regulamentul de redactare al registrelor istorice și jurnalelor de operații.

De asemenea, în perioada interbelică în cadrul Secției/Serviciului Istoric au activat și alți militari de elită precum Aurel Aldea (viitor ministru de interne și lider al rezistenței anti-comuniste), Alexandru Ioanițiu (viitor șef al Marelui Stat Major), Gheorghe Rozin (viitor comandat de corp de armată) ș.a.

Perioada interbelică a reprezentat o epocă fastă pentru sistemul arhivistic militar românesc,

atât în domeniul administrării documentelor de arhivă, cât și în cel al valorificării pe plan științific.

În prezent tradițiile Secției/Serviciului Istoric și ale Depozitului de arhivă istorică a Marelui Stat Major sunt continuate de Arhivele Militare Naționale Române și, respectiv, Depozitul Central de Arhivă. Prin Decretul Prezidențial nr. 302 din 17 martie 2017, președintele României a conferit Serviciului Istoric al Armatei (din 1 august 2017 – Arhivele Militare Naționale Române) Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler, iar în anul 2020, Depozitul Central de Arhivă a fost decorat cu „Emblema de Onoare A Armatei României”. Decernarea acestor decorații constituie un omagiu celor care, de-a lungul timpului, au contribuit, deseori în condiții dificile, la conservarea, cercetarea și valorificarea tezaurului istoric și tradițiilor militare ale Armatei României.

„Regulamentul provizoriu referitor la arhivele de război și registrul istoric” (1934)

NOTE

¹ Colonel dr. Alexandru Oșca, maior dr. Florin Șperlea (coordonatori), *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major 1920-1945*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2006 (în continuare se va cita *În slujba muzei Clio...*), p. IX.

² Arhivele Militare Naționale Române, fond Microfilme, rola P II 1.524, c. 355-356.

³ General-maior Corneliu Postu (coordonator), *Ghidul Arhivelor Militare Române – 2020*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București,

2020 (în continuare se va cita *Ghidul Arhivelor Militare...*), p. 19.

⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁵ *În slujba muzei Clio...*, p. XII.

⁶ Marian Moșneagu, *Serviciul Istoric al Armatei în slujba culturii naționale*, Editura Militară, București, 2013, p. 38.

⁷ *În slujba muzei Clio...*, p. X.

⁸ *Ghidul Arhivelor Militare...*, p. 34.

⁹ *Ibidem*, p. 20.

¹⁰ *În slujba muzei Clio...*, p. 14-15.

MUZEUL MILITAR NAȚIONAL ÎN PERIOADA INTERBELICĂ – SPAȚIU DE CONVERGENȚĂ A TRADIȚIILOR ARMATEI ROMÂNE

CRISTINA CONSTANTIN *

Abstract

This work reviews the stages of the creation of the National Military Museum, a process concluded on December 18, 1923, when King Ferdinand I signed the decree establishing this institution. The objectives pursued by the museum management from the interwar period were identified and the ones that had in the foreground the rediscovery of the events, personalities, traditions of the Romanian army from the entire Romanian space are highlighted. The National Military Museum was an effective tool, through which the Romanian authorities strengthened diplomatic relations with the states that had been allied with it in the World War I and developed new ones with the states that served Romania's regional interests.

Keywords: *interwar period, National Military Museum, personalities, official visits*

Regăsirea teritoriilor românești într-o entitate politică unitară odată cu încheierea Primului Război Mondial a adus în atenția autorităților probleme complexe, care aveau în vedere uniformizarea legislativă și realizarea unui cadru instituțional, social și cultural adecvat pentru înlăturarea diferitelor discrepanțe existente între provincii. Totodată, pe fondul evenimentelor care au reprezentat un final fericit al acestui război pentru România, exista un entuziasm nedisimulat în privința redescoperii evenimentelor, personalităților, instituțiilor care au avut un rol important în renașterea națiunii române, în regăsirea provinciilor românești într-un singur destin.

În acest context, au fost reluate demersurile de înființare a unui muzeu militar național care să aducă în atenția publicului faptele de arme și tradițiile armatei române. Primele încercări de păstrare și protejare a pieselor cu caracter militar fuseseră întreprinse în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care, în 1865, a emis un ordin care prevedea păstrarea la Arsenalul armatei a pieselor ieșite din dotare și care, în perspectiva timpului, puteau prezenta interes pentru evocarea trecutului oștirii (drapele, armament, uniforme etc.). În 1893, aceste obiecte au fost expuse în ceea ce s-a numit muzeul artileriei, acest fapt reprezentând prima etapă a constituirii unei instituții

* Muzeograf dr., Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”.

de profil cu atribuții și colecții specifice, iar în 1906, în urma organizării la București a Marii Expoziții Naționale prilejuate de aniversarea a 40 de domnie a regelui Carol I, s-a construit în Parcul Carol (fost Libertății) un ansamblu arhitectural menit să găzduiască expozițiile și evenimentele omagiale care urmau să se desfășoare. Cu acest prilej, obiectele cu caracter militar s-au constituit într-o expoziție a secțiunii militare¹, bucurându-se de mare interes în rândul publicului.

Un alt pas important în crearea instituției a avut loc la data de 21 aprilie 1914, când într-un raport către rege, Ion I.C. Brătianu, președintele consiliului de miniștri și ministrul de război la acea dată, a argumentat necesitatea înființării unei secțiuni militare în cadrul muzeului național, preconizat a fi creat în clădirea unui local la Șoseaua Kisseleff.

În document se spunea: „Un neam nu poate avea cunoștință de sine decât dacă își cunoaște trecutul. Acest trecut se cunoaște din documentele lăsate de predecesori, cari se pot clasa în două mari categorii: pe de o parte acele scrise, iar pe de alta obiectele și instrumentele cari ne înfățișează trecutul și ne fac să pricepem mai bine cele spuse de istoria scrisă”². De asemenea, în raport se mai arăta că, doar secțiunile de artă nu sunt suficiente pentru a prezenta trecutul nostru, ci este necesară și înființarea altor secții: „Printre acestea una din cele ce trebuie a se înființa mai curând este cea militară, pentru că dezvoltarea noastră istorică a fost dominată de viața ostășească și războaiele din trecutul nostru în primul rând ne-au făcut ceea ce suntem azi”³. Astfel, prin Decretul nr. 1789/22 aprilie 1914, *pe lângă* Muzeului Național din Șoseaua Kiseleff urma să se organizeze o *secțiune* militară, condusă și administrată de un comitet alcătuit din directorul muzeului de artă națională, directorul muzeului național de antichități și un ofițer superior numit prin decizie ministerială⁴. Din punct de vedere administrativ, această secție militară depindea de ministerul de război. În privința pieselor ce urmau să fie expuse în cadrul acestei secțiuni, acestea urmau să provină de la muzeul de antichități, muzeul artileriei, din cadrul unor colecții particulare, trofee luate în 1877-1878 și în expediția din Bulgaria din 1913, fotografii și reproduceri în gips ale

cetăților romane și române, fotografii și copii ale pieselor din muzee din Ardeal, Bucovina, Polonia etc., ale steagului românesc aflat la Johaneum-Gerwehr-Galerie din Dresda, fotografii de pe steagurile lui Ștefan cel Mare la Muntele Athos și cel al lui Mihnea de la Belgrad, portrete ale domnitorilor războinici sau copii bune⁵. Comitetul de conducere și administrare a secțiunii era format, între alții, din Al. Tzigara-Samurcaș, Vasile Pârvan și mr. Radu Rosetti. Acest comitet a desfășurat o activitate intensă de a impulsiona donațiilor către muzeu, cea mai importantă din această perioadă fiind cea a lui Alexandru Ch. Tell⁶.

Declanșarea Primului Război Mondial a întârziat, însă, demersurile de organizare a unui muzeu militar ca instituție de sine stătătoare. Acestea au fost continuate în 1919 de marele istoric Nicolae Iorga, care a reluat această idee. La 12 mai 1919, acesta solicita Marelui Cartier General ca armata română să fie reprezentată în expoziția organizată de Liga Culturală printr-o secțiune de expoziție militară. Urmare a acestei solicitări, ministerul de război a numit o comisie din șase ofițeri, președinte fiind col. C. Ștefănescu-Amza, care trebuia să amenajeze partea militară a expoziției Ligii Culturale. La 6 iulie 1919, în prezența regelui Ferdinand și a reginei Maria, s-a deschis această expoziție, care s-a bucurat de un mare succes în rândul publicului vizitator.

Întrucât nu se identificase o clădire care să permită amenajarea unui muzeu militar, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a cedat spre folosință armatei, pe timp de trei ani, Palatul Artelor, la 8 septembrie 1919. La data de 1 noiembrie a aceluiași an, același minister a cedat armatei și alte două clădiri învecinate (cula și ospătăria comunală), precum și un teren de aproximativ 60.000 metri pătrați, pentru Muzeul Militar, construirea unui Palat al invalizilor și a unui panteon⁷. Totodată, prin Decretul nr. 4836 din 15 noiembrie 1919⁸, col. C. Ștefănescu-Amza era numit directorul nou înființatului muzeu. Serviciul istoric al Marelui Stat Major a realizat tematica muzeului militar, aceasta fiind supusă aprobării Ministerului de Război, obiectivul principal declarat fiind ca expunerea să prezinte trecutul militar al întregului teritoriu locuit de români⁹. Între 1920-1923, colectivul numit pentru rea-

lizarea Muzeul Militar a desfășurat acțiuni pregătitoare (a achiziționat obiecte, a realizat evidența lor, a amenajat spații expoziționale etc.). Au fost preluate de la diferite organisme și instituții militare (Marele Cartier General, Arsenalul Armatei, Pirotehnia Armatei, Direcția Aeronautică, Direcția Marinei, Școala militară de artilerie etc.) piese de artilerie și accesorii de artilerie provenite din capturile din timpul Primului Război mondial și Campaniei din Ungaria.

La 20 septembrie 1923 Serviciul Istoric al Marelui Stat Major a propus reorganizarea Muzeul Militar, care trebuia „să îmbrățișeze întreg trecutul militar al națiunii române din tot cuprinsul teritoriului locuit de români, deci Vechiul Regat, precum și din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina și Basarabia”¹⁰. Urmău să se înființeze un muzeu central în București, secțiuni militare în muzeele regionale (Sibiu, Cluj, Timișoara, Arad, Cernăuți, Chișinău, Iași, Constanța) și secții în muzeele țărilor aliate.

La 18 decembrie 1923 regele Ferdinand I a semnat Înaltul Decret nr. 6064 prin care muzeul devenea o instituție de sine stătătoare, sub denumirea de Muzeul Militar Național. Conform articolului 2, scopul acestuia era de „a aduna, clasa, conserva și expune toate obiectele pentru cunoașterea istoriei și artei militare la români, îmbrățișând în mod general trecutul până la 1830 și amănunțit de la această dată până în prezent”¹¹. De asemenea, urmau să fie înființate secțiuni militare pe lângă muzeele regionale din țară, să fie organizate în muzeele militare din țările aliate secțiuni reprezentând armata română în Primul Război Mondial, precum și organizarea în cadrul acestui muzeu a unor secțiuni dedicate țărilor aliate. Muzeul se afla în subordinea directă a ministerului de război (Marele Stat Major), urmând să se adopte un regulament de funcționare a acestuia.

În anul 1924, Muzeul Militar Național a fost deschis publicului. Patrimoniul era expus în 17 săli și 8 galerii, ilustrând evoluția în plan militar a poporului român, de la înființarea principatelor Țara Românească și Moldova până în 1922. Tot în 1924, prin Înaltul Decret nr. 915, erau elaborate primele reglementări cu privire la activitatea muzeului care, cu mici modificări operate în 1925 și completări aduse prin

Decretul nr. 1307 din 1928, au reprezentat regulamentul de funcționare al acestei instituții militare de cultură până în 1937, când apărea *Legea pentru organizarea și funcționarea a Muzeului Militar Național*. Conform art.1 din această lege semnată de regele Carol al II-lea, muzeul era „o persoană juridică de drept public ... sub supravegherea și controlul Ministerului Apărării Naționale prin Marele Stat Major”. Totodată, art. 14 stipula: „Conducerea Muzeului Militar Național se face de către un Consiliu de conducere numit prin decret regal, după propunerea Ministrului Apărării Naționale”; președintele acestui consiliu era șeful Serviciului Istoric din Marele Stat Major. În compunerea sa mai erau: un ofițer adjutant al regelui, trei ofițeri generali sau colonel în activitate, profesorul de istorie generală de la Școala Superioară de Război, Directorul Muzeului Național de Antichități, Directorul general al arhivelor Statului, un delegat de la Comisia Monumentelor Istorice, profesorul titular de la catedra de *Istorie a românilor* de la Universitatea București și un avocat al Ministerului Apărării Naționale. Secretarul consiliului era directorul muzeului, care îndeplinea atribuțiile administrative și responsabilitățile prevăzute de legea și regulamentul administrativ al armatei pentru un șef de corp.

În 1937 îi găsim ca membri de onoare în Consiliul de conducere a muzeului pe Nicolae Iorga (profesor de istorie universală la Universitatea din București, la acea dată) și pe generalul de divizie C. Ștefănescu-Amza, considerat întemeietorul instituției. Președintele Consiliului era generalul în rezervă Grigore Costandache, iar directorul muzeului era mr. Traian Popa-Lisseanu. Printre membri îi regăsim și pe profesorii universitari Constantin Giurescu și Constantin Moisil.

Biblioteca Muzeului a fost înființată în anul 1924, această structură urmând să reunească „toată literatura militară dinainte de 1830, precum și lucrări contemporane”.

Din 1925 și până la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, în patrimoniul muzeului au fost incluse obiecte provenite de la Pirotehnia armatei, Depozitul de armament Târgoviște, Depozitul de armament Sibiu, Muzeul Național de Artă, Muzeul Național de Antichități, dar și din achiziții și donații par-

Holul de onoare al Muzeului Militar Național în perioada interbelică, vedere de la etaj

Holul de onoare al Muzeului Militar Național în perioada interbelică

**Holul de onoare al Muzeului
Militar Național în perioada
interbelică**

Holul de onoare al Muzeului Militar Național în perioada interbelică

ticulare. Între acestea, un loc special îl aveau donațiile guvernelor statelor cu care România fusese aliată în timpul războiului: francez (1927), belgian (1925), italian (1928), britanic (1928), cehoslovac (1928), care au pus la dispoziția Muzeului Militar Național o serie de piese din dotarea armatelor țărilor respective. Acestea au avut loc în contextul preconizatei deschideri în cadrul muzeului a unei săli dedicate aliaților României din Primul Război Mondial. În vederea realizării acestui deziderat, conducerea Muzeului Militar Național se adresase unor instituții similare sau conducerii militare din țările Antantei pentru obținerea, prin schimb, a unor ținute ale ostașilor aliați din perioada 1916-1918.

În 1926 a fost înființată colecția de obiecte sanitare care reflectă dezvoltarea serviciului medical românesc, participarea acestuia la campaniile militare din 1877-1878, 1913, 1916-1919, îmbogățindu-se prin achiziții dar mai ales prin donații provenind în special de la instituții militare ca: Direcțiile 6 și 19 Sanitare, Spitalul Militar Central, de la instituții civile: Societatea Națională de Cruce Roșie și de la unele personalități medicale.

În anul 1927 muzeul s-a reorganizat, extinzând aria tematică din paleolitic până în anul 1918; centrul de greutate era reprezentat de războiul din 1877-1878, întrucât se împlineau 50 de ani de la obținerea independenței României. În 1932 s-a adoptat o nouă formulă organizatorică prezentându-se separat evoluția istorică de secțiunile armelor/specialităților militare (artilerie, marină, aviație, aerostație, armament, sanitare, geniu, fortificații). În 1933 s-a extins activitatea muzeografică militară în plan teritorial; s-au înființat filiale ale Muzeului Militar Național la Mărășești și Craiova și secții militare la muzeele din Arad, Craiova, Constanța, Sibiu, Cluj și Timișoara.

În aprilie 1937 apărea și primul număr din *Buletinul Muzeului Militar Național*, lucrare care reunea contribuțiile științifice ale unor istorici de seamă precum prof. univ. dr. Constantin Moisil, prof. univ. dr. Constantin C. Giurescu, dr. Anton Velcu, dr. Ioan Nestor ș.a. Cuvântul înainte era semnat de maiorul Traian Popa-Lisseanu, directorul instituției, iar președintele Consiliului Muzeului, general Grigore Costandache, prezenta un material

despre „Concepția modernă a muzeelor”. La data de 15 iunie 1938 s-a înregistrat un prim eveniment nefast în viața și activitatea Muzeului Militar Național, anume un incendiu care a produs pagube serioase la o parte a clădirii și la importante colecții de bunuri culturale: drapele, uniforme, documente.

La 9 noiembrie 1940, în timpul lucrărilor de reparații a avut loc un puternic cutremur, care a afectat structura de rezistență a clădirii și a produs noi pagube. Spre mijlocul anului 1942, când reparațiile erau finalizate, Consiliul de conducere a decis să nu se treacă la amenajarea expozițiilor „până la clarificarea situației internaționale”, România fiind angajată în război în tabăra Axei, începând cu 22 iunie 1941. La 5 mai 1943, Ministerul Apărării a emis ordinul de demolare a clădirii Muzeului Militar Național și anexelor sale. Pe locul respectiv, așa cum se angajase mareșalul Ion Antonescu, urma să se construiască Cimitirul Eroilor Neamului, care ar fi inclus și clădiri destinate Muzeului Militar Național.

Personalități de seamă s-au aflat la conducerea instituției în perioada interbelică. Astfel, la data de 1 iunie 1924, prin Înalt decret nr. 2056/23 iunie 1924 era numit pe timp de trei ani un consiliu de conducere din care făceau parte: general Constantin Ștefănescu-Amza, general Radu Rosetti, Vasile Pârvan, directorul Muzeului Național de Antichități, Ion Ursu, membru corespondent al Academiei Române, Moise Constantin, directorul Arhivelor Statului, Virgil Drăghicescu, secretarul Comisiei Monumentelor Istorice și colonel L. Bârzotescu, șeful Serviciului Istoric din Marele Stat Major. Acest consiliu alegea în unanimitate la 28 iunie 1924, ca președinte, pe profesorul universitar și eminentul istoric Vasile Pârvan. Un an mai târziu, după demisia acestuia urmare a angajamentelor pe care le avea în țară și în străinătate, la 23 martie 1925, era ales cu majoritate de voturi noul președinte al consiliului de conducere, generalul Radu R. Rosetti. La data de 2 aprilie 1925, membrii consiliului (general Radu R. Rosetti, general C. Ștefănescu-Amza, general L. Bârzotescu, profesorii Ion Ursu, dr. Ioan Andrieșescu și dr. Constantin Moisil) vizitau muzeul pentru a identifica coordonatele viitoare ale activității acestuia. După revenirea regelui Carol al II-lea, a fost modificat regu-

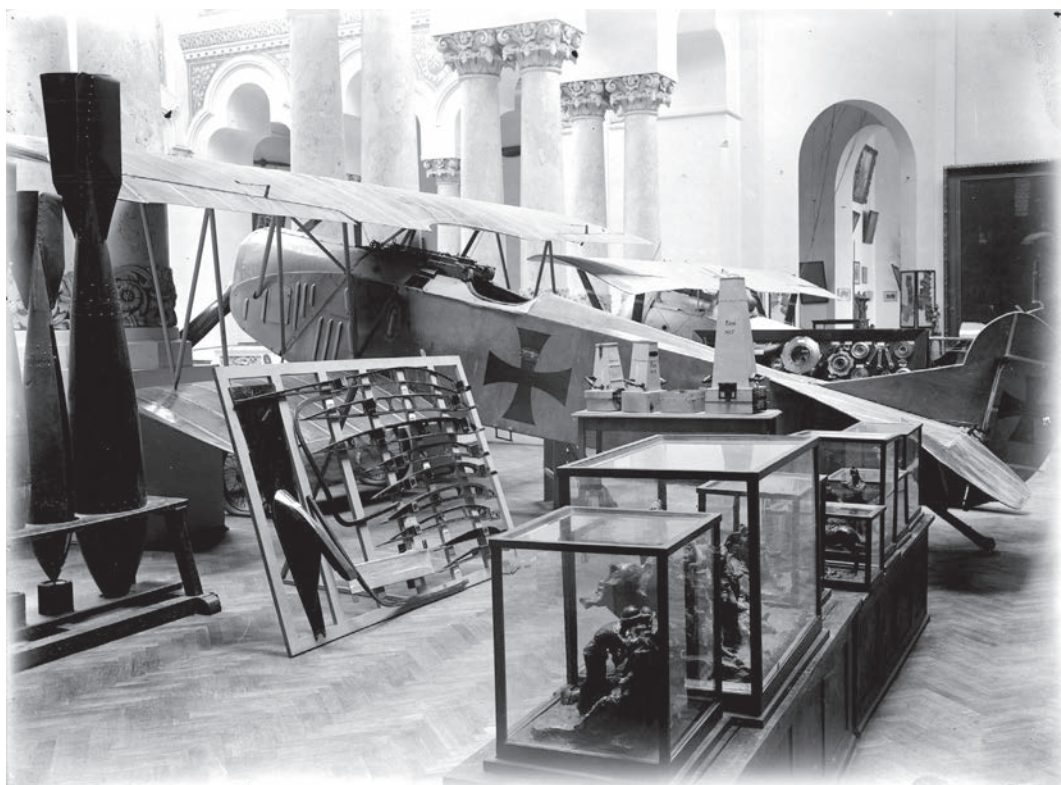
**Sală expozițională din perioada
interbelică dedicată
epocii medievale**

**Sală expozițională
din perioada interbelică
dedicată armamentului**

**Sală expozițională
din perioada interbelică
dedicată marinei române**

Sală expozițională din perioada interbelică dedicată aviației române

lamentul de funcționare a muzeului, iar la 13 iulie 1931¹², prin decret regal, era numit un nou comitet de conducere. Membri onorifici ai consiliului erau Nicolae Iorga și generalul de divizie C. Ștefănescu-Amza, iar în locul generalului Radu Rosetti era numit președinte al consiliului generalul Dumitru Moțaș.

În perioada interbelică s-au desfășurat la Muzeul Militar Național o serie de evenimente importante, la care au participat înalte oficialități atât din țară, cât și din străinătate. La 17 mai 1923, de Ziua Înălțării Domnului, a avut loc o fastuoasă ceremonie, în cadrul căreia rămășițele Soldatului Necunoscut au fost așezate într-un mormânt de piatră în fața muzeului.

La ceremonie au participat regele Ferdinand, regina Maria, primul-ministru Ionel Brătianu, alte personalități. Cu acest prilej regele Ferdinand și primul ministru Ion I. C. Brătianu au susținut discursuri. În alocuțiunea sa, regele Ferdinand I, referindu-se la rămășițele Solda-

tului Necunoscut, care simbolizau sacrificiul celor căzuți în război, arăta: „Iar generațiile viitoare, binecuvântând jertfele noastre, să le aibă de-a pururi drept pildă virtuților, a uitării de sine în fața binelui obștesc și a jertfei deplinite pentru mărirea și înălțarea neamului”.

În discursul său, primul-ministru Ionel Brătianu a spus: „În jurul tău se întinde în larghele-i hotare, adevăratul monument al gloriei tale, România Mare întemeiată pe însușirile de viață și de propășire ale neamului și neperitoare ca și ele”¹³.

Un alt eveniment a avut loc la 30 mai 1930, când a fost dezvelită o placă comemorativă a ofițerilor căzuți „pe câmpul de onoare în războiul pentru întregirea neamului”, la ceremonie participând regele Mihai, membrii Înaltei Regențe, regina Elisabeta a Greciei cu principesa Olga, contele Charles de Saint-Aulaire¹⁴, generalul Henri Berthelot¹⁵ (care, de altfel, au și vizitat muzeul în ziua următoare), membri ai corpului diplomatic din țările aliate cu Ro-

mânia în Marele Război, foști membri de guvern, generali etc. În alocuțiunea sa, generalul Radu Rosetti arăta că: „împrejurări fericite au făcut ca Muzeul Militar Național și Mormântul Ostașului Necunoscut să fie așezate împreună, spre a simboliza trecutul nostru de lupte, de suferință, dar și de glorie: Cel Dintâiu cu menirea de a înfățișa desfășurarea vieții militare la Români, Cel de al doilea spre a slăvi devotamentul, suferințele și faptele glorioase, cunoscute și necunoscute, săvârșite de toți acei cari și-au sacrificat viața pentru a duce la îndeplinire întregirea neamului”¹⁶, cele două monumente completându-se unul pe celălalt. De asemenea, el a evidențiat faptul că 2528 de ofițeri au murit pentru România în timpul Primului Război Mondial, între care 1 englez, 43 francezi, 1 italian, precum și 239.603 oameni de trupă. Principele Nicolae s-a referit, de asemenea, în discursul său, la sacrificiul celor căzuți în război: „Ați pus plăci de marmură scrise, să le arătați țării întregi, pentru ca toți, din toate colțurile neamului nostru să vină aici și să vadă sacrificiile mari, pe cari Armata noastră și Țara, căci Țara este Armata și Armata este Țara, le-a făcut pentru a putea întregi neamul, visul nostru de atâtea secole”¹⁷.

La 6 octombrie 1935, șefii Statelor Majore ale țărilor din Mica Înțelegere care luaseră parte la manevrele regale române s-au aflat în vizită la muzeu. Tot la Muzeul Militar Național, la 4 octombrie 1937, a avut loc dezvelirea bustului generalului Henri Berthelot, la manifestare participând generalii francezi Maurice Gustave Gamelin și F. Deutz, din cadrul Statului Major al armatei franceze.

Nume importante figurează în cărțile de onoare ale instituției, menționate cu ocazia vizitelor făcute la muzeu. În acest sens, amintim câteva personalități care au fost oaspeți de seamă: la 19 decembrie 1920, regele Ferdinand împreună cu regina Maria (de altfel, aceștia au vizitat de mai multe ori instituția, în diverse ocazii); la 24 februarie 1922, regele Alexandru al Iugoslaviei, însoțit fiind de regele Ferdinand (suveranul din țara vecină avea să revină și în mai 1923); la 23 februarie 1922, Ion I. C. Brătianu împreună cu prim-ministrul iugoslav Nikola Pašić¹⁸; la 30 decembrie 1923, regele George al Greciei însoțit de principele moștenitor Carol; la 5 martie 1924, regele Mihai; la 25 mai 1923,

regina Elena și principii Irina și Cristopher ai Greciei; la 4 noiembrie 1926, mareșalul italian Pietro Badoglio însoțit de generalul Alexandru Averescu¹⁹; la 4 iunie 1927, generalul Constantin Prezan; la 17 decembrie 1927, regina Elena, principii Olga și Paul ai Serbiei, principesele Irina și Elisabeta ale Greciei și Paul, principe al Greciei și Danemarcei; în 1927, mareșalul Joseph Joffre²⁰; la 23 martie 1928 și la 7 noiembrie 1933, regina Maria; la 14 iunie 1928, Vintilă Brătianu, în calitate de prim-ministru; la 2 aprilie 1929, generalul Henri Cihoski, ministru de război; la 8 octombrie 1929 Henri Berthelot; la 30 ianuarie 1930, regele Mihai însoțit de mama sa, regina Elena; la 1 aprilie 1930, regele George al Greciei; la 31 mai 1930, Henri Berthelot, contele de Saint-Aulaire; la 30 iunie 1930, Nicola Pašić, prim-ministrul Iugoslaviei, și Vojislav Marincović²¹, ministrul Afacerilor Străine al Iugoslaviei, însoțit de omologul său român, Gheorghe Mironescu; la 10 decembrie 1931, regele Carol al II-lea; în aprilie 1932, mareșalul Józef Piłsudski²² al Poloniei; la 23 septembrie 1932, generalul american Douglas Mac Arthur²³, șeful Marelui Stat Major al S.U.A.; la 10 mai 1934, Colonel Jozef Beck, vice-ministru al Afacerilor Străine al Poloniei; la 15 noiembrie 1934, profesorul Gheorghe I. Brătianu; la 16 noiembrie 1935, principii Tomislav și Andrei ai Iugoslaviei; la 1 decembrie 1937, principele Gustav Adolf, moștenitorul tronului Suediei; la 15 iunie 1937, Milan Hodza²⁴, primul ministru cehoslovac; la 3 iulie 1937, generalul Wacław Stackiewicz, șeful Marelui Stat Major al armatei polone²⁵. Acestea reprezintă doar o parte dintre oficialitățile străine care au vizitat muzeul în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Prin activitatea sa din perioada interbelică, Muzeul Militar Național a constituit un spațiu cultural în care trecutul istoric și militar al întregii națiuni române s-a regăsit prin intermediul expozițiilor, a obiectelor etalate relevante pentru personalități sau evenimente care au marcat istoria țării, precum și prin ceremoniile desfășurate cu diferite ocazii.

Delegațiile oficiale aflate în vizită în România la invitația familiei regale, a guvernului sau a ministerului de război aveau în program vizitarea acestei instituții. Totodată, prin activități precum realizarea unei săli de expunere dedicată aliaților României din perioada Primului

**Discursul Regelui Ferdinand I
în fața clădirii Muzeului
Militar Național, cu ocazia
ceremoniei de înhumare
a rămășițelor Soldatului
Necunoscut, 17 mai 1923**

**Coroana depusă de delegația Marii
Britanii la mormântul Soldatului
Necunoscut în cadrul ceremoniei
de la 17 mai 1923**

**Mareșalul Joseph Joffre
în mijlocul unor oficialități
române, în fața Muzeului
Militar Național**

Generalul Henri Berthelot, generalul N. Condeescu, ministrul de război, și mr. Traian Popa-Lisseanu, directorul Muzeului Militar Național (1930)

Generalul Constantin Prezan în fața Muzeului Militar Național

Război Mondial, muzeul s-a alăturat demersurilor autorităților române de consolidare a alianțelor realizate cu eforturi diplomatice intense, precum și dezvoltării relațiilor cu state importante pentru interesele României în zonă, fiind un instrument eficient în acest sens, în contextul conturării unor noi alianțe regionale.

NOTE

¹ General C.I.Brătianu, *Armata română în Expoziția generală română* în „Revista armatei”, an XXIV, nr. 11/1906, p. 949.

² *Monitorul Oastei* nr. 19, 30 aprilie 1914, p. 222.

³ *Idem*, p. 223.

⁴ *Idem*, p. 222.

⁵ *Idem*, p. 223.

⁶ Sergiu Iosipescu, *Înființarea și organizarea Muzeului Militar Național* în „Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003”, Ed. Total Publishing, București, 2003, p.33.

⁷ *Monitorul Oastei* nr. 54/11.12.1919, p. 2140.

⁸ Biblioteca Muzeului Militar Național, *Diverse* I-414, filele 4-5.

⁹ *Idem*, filele 16-17.

¹⁰ *Idem*, fila 16.

¹¹ *Monitorul Oastei*, Partea regulamentară, nr. 18, 31 decembrie 1923, p. 536.

¹² Sergiu Iosipescu, Constantin Didulescu, *Etapele evoluției Muzeului Militar Național* în „Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003”, Ed. Total Publishing, București, 2003, p. 55.

¹³ Biblioteca Muzeului Militar Național, *Diverse* I-414, fila 15.

¹⁴ Conte Charles de Saint-Aulaire (1866-1954), diplomat francez, reprezentantul Franței în România, în timpul Primului Război Mondial.

¹⁵ Generalul francez Henri Berthelot (1861-1931) a fost șeful Misiunii Militare Franceze în România, în timpul Primului Război Mondial.

¹⁶ *Idem*, fila 60.

¹⁷ *Idem*, fila 62.

¹⁸ Nikola Pašić (1845-1926), important lider sârb, primar al Belgradului de două ori, prim-ministru al regatului Serbiei de mai multe ori și de trei ori prim-ministru al Regatului Iugoslaviei. A fost principalul negociator al acestui stat la Conferința de Pace de la Paris, după Primul Război Mondial.

¹⁹ Anterior, în perioada 9-16 septembrie 1926, generalul Alexandru Averescu efectuase o vizită la Roma, în calitate de prim-ministru, prilej cu care semnase un *Pact de amicitie și colaborare cordial între România și Italia*.

²⁰ Mareșalul Joseph Joffre (1852-1931) a avut un rol important pentru armata franceză în timpul Primului Război Mondial; a fost apropiat și de România, grație generalului Henri Berthelot.

²¹ Vojislav Marincović (1876-1935), important politician și diplomat sârb, apropiat al regelui Alexandru I.

²² Józef Pilsudski (1867-1935), mareșal al Poloniei; în calitate de lider al acestei țări a avut în vedere, prin politica sa, consolidarea securității în regiune.

²³ Generalul american Douglas Mac Arthur, în calitate de șef al Marelui Stat Major al S.U.A. a efectuat o vizită în România în perioada 22-25 septembrie 1932, asistând cu acest prilej la manevrele desfășurate de trupele din Garnizoana București.

²⁴ Milan Hodza, primul-ministru al Cehoslovaciei a vizitat România în perioada 15-17 iunie 1937, prilej cu care a exprimat public, alături de autoritățile române, dorința de a păstra un climat destins în regiune, prin colaborarea cu celelalte țări din zonă.

²⁵ Generalul polonez Wacław Stackiewicz, șeful Marelui Stat Major al armatei polone, a efectuat o vizită în România în perioada 3-9 iulie 1937, după ce, în prealabil, regele Carol al II-lea efectuase o vizită în Polonia între 26-30 iunie, când s-a hotărât ridicarea relațiilor dintre cele două țări la nivel de ambasadă.

MARGINALII LA „CAZUL AVRAMESCU”

SERGIU BALANOVICI *

Abstract

A prominent figure in the Romanian army, General Gheorghe Avramescu entwined his name with the liberation of Northern Bukovina, in early July 1941, and of north-western Transylvania, on October 25, 1944, later leading the Romanian 4th Army in the battles for the liberation of Hungary and Czechoslovakia. On March 2, 1945, while he was on the front in Czechoslovakia leading the Romanian 4th Army in the Operation “Zvolen – Banska Bystrica”, he was summoned to the headquarters of the 40th Army (which included the Romanian 4th Army) led by General Zhmachenko, where he was arrested by the Soviets. The reasons for his arrest are not clear to this day, the most common supposition referring to his involvement in an anti-Soviet military action, which aimed – in collusion with the Romanian legionaries that sought shelter in Germany, under the command of Horia Sima – to turn the weapons against Soviet troops with German help and thus to avoid Romania’s fall under Soviet occupation. According to the information provided by the Soviets 18 years later, in 1963, the General lost his life on March 3, 1945, in an air-raid by the German aviation. In the first half of the 1960s, the Romanian authorities opened an inquiry meant to finally shed some light of the “Avramescu case”. This article presents a report prepared by the head of the Department of Military Counterintelligence, in which the minister of the Romanian Armed Forces was informed on the conclusions of the inquiry: General Avramescu did not intend to turn weapons against Soviet troops, despite some pressure to do so, and the “information provided by the Red Cross of the USSR that Avramescu Gheorghe died on March 3, 1945, in an German air raid, is unsubstantiated”, the general being seen alive on March 14, 1945.

Keywords: Romania, General Gheorghe Avramescu, Romanian 4th Army, USSR

Generalul Gheorghe Avramescu a fost unul dintre reprezentanții de marcă ai corpului ofițeresc român din prima jumătate a secolului trecut. Provenit dintr-o familie modestă din Botoșani, a beneficiat de o educație solidă, fiind absolvent al Liceului „August Treboniu

Laurian” din localitatea natală (una dintre cele mai prestigioase instituții de învățământ din Botoșani și din țară, unde au studiat, între alții, Nicolae Iorga, Octav Onicescu, Elie Radu, Mihai Ciucă, Dimitrie Negreanu), al Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie

* Dr. în istorie, Șef secție memorialistică, Muzeul de Istorie Botoșani.

(specializarea infanterie) și al Școlii Superioare de Război din București, fiind, totodată, licențiat al Facultății de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Carierea sa militară a fost una impresionantă. Timp de aproape patru decenii, a fost apreciat doar cu calificative maxime, reușind să parcurgă toate treptele ierarhiei militare, până la gradul de general de armată, cel mai înalt grad militar al vremii, cu excepția celui de mareșal. În timpul Războiului de Întregire a României, a participat la luptele din Dobrogea, la bătălia pentru București, la luptele din Câmpia Română și la bătălia de la Mărășești. În 1940, a resimțit trauma prăbușirii granițelor României Întregite, conducându-și exemplar trupele, un an mai târziu, în acțiunile pentru eliberarea nordului Bucovinei și, ulterior, până în Crimeea. După trecerea României de partea Națiunilor Unite, și-a legat numele, în calitate de comandant al Armatei 4 române, de eliberarea nord-vestului Transilvaniei, la 25 octombrie 1944 (dată stabilită ca Ziua Armatei Române), dovedind același profesionalism în luptele duse pe teritoriul Ungariei, apoi pe cel al Cehoslovaciei. În toate împrejurările, fie că s-a găsit pe Frontul de Est, fie pe cel de Vest, s-a

remarcat prin conduita sa plină de umanism, atât în raporturile cu subordonații (fiind gratulat de către aceștia cu apelativul „Tătuca”), cât și cu populația civilă.

La 2 martie 1945, în timp ce se afla în prima linie pe frontul din Cehoslovacia, conducând Armata 4 română în Operația „Zvolen – Banska Bystrica”, a fost convocat „urgent” la comandamentul Grupului 40 armate „General Jmacenko” (în cadrul căruia acționa Armata 4), unde, chipurile, urma să se desfășoare o ședință de comandament. Aici a fost arestat, împreună cu generalul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4. A doua zi, 3 martie 1945, au fost arestate soția și fiica sa, împreună cu personalul de însoțire. Motivele arestării nu sunt limpezi nici în ziua de astăzi, deoarece sovieticii n-au catadicsit să informeze autoritățile române, astfel încât arestarea generalului n-a putut fi abordată decât la modul ipotetic.

Ipoteza cel mai des vehiculată se referă la implicarea generalului într-o acțiune militară antisovietică, urmărind – de conivență cu legionarii refugiați în Germania, conduși de Horia Sima – întoarcerea armelor împotriva armatei sovietice cu ajutorul celei germane. Cu alte

Generalul Gheorghe Avramescu în Ardeal (colecția familiei Avramescu)

cuvinte, un „23 august 1944 invers”, prin care să se evite căderea României sub ocupația Uniunii Sovietice.

Istoria este, însă, o disciplină vie, în orice moment fiind posibil să apară noi documente și mărturii, care să întregască datele cunoscute sau să arunce alte lumini asupra evenimentelor și personajelor istorice. Ceea ce nu se știe până în prezent – cel puțin după informațiile pe care le deținem – este faptul că, în prima jumătate a anilor '60 ai secolului trecut, în contextul distanțării regimului de la București de Moscova și a procesului de desovietizare prin care trecea societatea românească, organele abilitate ale statului român au deschis o anchetă care să ducă la elucidarea „cazului Avramescu”. În *Planul de anchetă* din 3 iunie 1964, întocmit la nivelul Direcției a V-a din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, se menționa: „Cu data de 1 martie 1945 [probabil eroare de dactilografiere; corect: 2 martie 1945 – n.n.] generalul Avramescu Gheorghe, care pe atunci deținea funcția de comandant al Armatei a IV-a, a fost arestat de organele sovietice – nu se cunosc motivele – după care dată sus-numitul a dispărut și nu se cunosc

motivele reale de dispariție a respectivului. [...] Întrucât dispariția fostului general Avramescu Gheorghe pare «foarte misterioasă» și ținând cont că organele noastre dețin unele informații că respectivul ar fi fost exterminat de organele sovietice; Pentru clarificarea suspiciunilor ce planează în cazul respectiv, conform aprobării conducerii Direcției, vor fi audiate persoane ce ne pot relata aspecte din activitatea generalului Avramescu Gheorghe ce a avut-o pe frontul de Vest în cadrul Armatei a IV-a și a împrejurărilor în care acesta a dispărut”¹.

Nu intrăm în detalii cu privire la anchetă; acestea sunt prezentate în lucrarea biografică *Generalul Gheorghe Avramescu*, ediția a II-a revăzută și adăugită, ce va vedea lumina tiparului, sperăm, în cursul acestui an. Până atunci, articolul de față propune cititorilor un document, credem, interesant pentru subiectul abordat. Este vorba de un raport întocmit în urma anchetei amintite de către colonelul N. Stan, șeful Direcției de Contrainformații Militare, prin care ministrului Forțelor Armate i se aduc la cunoștință concluziile reprezentanților acestei structuri cu privire la sfârșitul generalului Avramescu și pretinsa lui intenție de a

Generalul Gheorghe Avramescu (colecția familiei Avramescu)

Generalul Gheorghe Avramescu la parada militară de la Brăila (1932) (colecția familiei Avramescu)

trece de partea trupelor germane. Raportul are caracter „strict secret”, este datat 26 ianuarie 1965 și este înregistrat sub nr. 00497.031. Iată conținutul său:

„Conform ordinului primit de a verifica împrejurările în care fostul general de armată AVRAMESCU GHEORGHE a dispărut pe frontul de Vest, pe când deținea funcția de comandant al Armatei a IV-a, s-au stabilit următoarele:

În ziua de 2 martie 1945, generalul AVRAMESCU GHEORGHE, care se afla la Comandamentul Armatei a IV-a din localitatea Tisoveț – Cehoslovacia, în baza ordinului telefonic primit s-a deplasat la Grupul de armate din localitatea Luceneț², unde a fost arestat de organele sovietice.

În aceeași zi, tot la Comandamentul Grupului de armate au mai fost arestați generalul DRAGOMIR NICOLAE – locțiitor al șefului de stat major al Armatei a IV-a, căpitan GLAVCE SERGIU – translator și locotenentul DOROFTEI ALEXANDRU, însoțitor al generalului AVRAMESCU GHEORGHE.

În ziua de 3 martie 1945, organele sovietice au mai arestat de la domiciliul lor de pe front pe Adela Avramescu, soție a generalului, și fiica lor, FELICIA STURZA AVRAMESCU.

ADELA AVRAMESCU, fiind deportată în U.R.S.S., de unde a fost repatriată în ianuarie 1956, încă de când se afla acolo și după venirea în țară, a făcut nenumărate cereri către autoritățile sovietice, prin care a solicitat să i se comunice ce anume se cunoaște despre soțul și fiica sa.

În urma insistențelor respectivei, Comitetul Executiv al Crucii Roșii și Semiluna sovietică, prin adresa nr. 4523-25 din 25.06.1963, a comunicat Crucii Roșii a R.P.R. că AVRAMESCU GHEORGHE a decedat la data de 3 martie 1945, în apropiere de orașul Iasbereni, în timpul unui bombardament al aviației germane și a fost înmormântat în cartierul Soshalom, un cartier al orașului Budapesta, în care sens a trimis și o fotografie ce reprezintă mormântul defunctului.

Prin aceeași adresă, s-a comunicat că FELICIA STURZA AVRAMESCU [șters în text,

probabil „a decedat” – n.n.] la 6 martie 1945 și nu se cunoaște unde este înmormântată.

În baza adresei Crucii Roșii sovietice, la data de 26.07.1963, Crucea Roșie a R.P.R., prin adresa nr. 9706, a făcut cunoscut lui [sic!] ADELA AVRAMESCU împrejurările în care soțul și fiica sa au decedat.

În scopul verificării celor verificate de Crucea Roșie și Semiluna sovietică, au fost identificați și audiați numiții: general de rezervă DRAGOMIR NICOLAE, locot[enent] de rezervă DOROFTEI ALEXANDRU și alții, care au fost repatriați în țară în ianuarie 1956.

Din declarațiile acestora a rezultat că generalul AVRAMESCU GHEORGHE se afla în viață și la data de 14.03.1945 și, deci, comunicarea făcută de Crucea Roșie a U.R.S.S., cum că AVRAMESCU GHEORGHE ar fi murit la 3 martie 1945, în urma unui bombardament al aviației germane, nu este întemeiată.

Astfel, DOROFTEI ALEXANDRU în declarațiile date a arătat că în perioada 3-14 martie 1945, în timp ce se afla depus sub stare de arest într-un local de pe teritoriul Ungariei, a constatat că în aceeași clădire se află depus și generalul AVRAMESCU GHEORGHE, pe care l-a identificat după mersul lui apăsător și legănat și după tusea seacă caracteristică generalului, pe care uneori o producea intenționat atunci când trecea pe lângă camera în care era reținut.

De asemenea, DRAGOMIR NICOLAE a arătat că, în noaptea de 2/3 martie 1945, după arestare, fiind transportat cu mașina într-o localitate necunoscută, a avut prilejul ca, la lumina farurilor mașinii, să-l vadă pe generalul AVRAMESCU GHEORGHE într-o altă mașină, asupra căreia, la un moment dat, s-au tras unele rafale de gloanțe trasoare. După acest eveniment, DRAGOMIR NICOLAE l-a revăzut pe generalul AVRAMESCU în aceeași mașină, atunci când a sosit la locul în care fusese depus.

În procesul cercetărilor, s-a mai stabilit că generalul AVRAMESCU GHEORGHE a fost arestat de organele sovietice pentru faptul că acesta a găzduit la domiciliul său de pe front pe fugarii legionari POP ION, zis sergent ȘERBAN CONSTANTIN, și MARCU IUSTIN, zis sublocotenent MARIN, trimiși de HORIA SIMA cu misiunea de a-l determina pe generalul AVRAMESCU să trădeze patria

și, împreună cu familia sa, să treacă de partea trupelor hitleriste.

Din declarațiile lui POP ION, MARCU IUSTIN și a conducătorului legionar PETRAȘCU NICOLAE, rezultă însă că, deși asupra generalului AVRAMESCU GHEORGHE au fost exercitate presiuni din partea soției și fiicei sale pentru a-l determina să accepte propunerile legionarilor, acesta, în mod intenționat, a tergiversat luarea unei hotărâri și la data de 3 martie 1945 a fost arestat.

Faptul că generalul AVRAMESCU GHEORGHE nu a intenționat să treacă la acte de trădare, rezultă și din afirmațiile sale față de conducătorul legionar CHIOREANU NISTOR, MARCU IUSTIN, POP ION și DOROFTEI ALEXANDRU, cărora încă din anul 1944 le-a spus că ofensiva armatelor sovietice nu mai poate fi oprită și că este convins că pentru Germania războiul este pierdut.

De asemenea, după evenimentul de la 23 August 1944, la propunerea făcută de soția și fiica sa, de a fugi în Germania, generalul AVRAMESCU GHEORGHE le-a răspuns: *Să vă iasă din cap orice prostie. Eu nu-mi pot părâsi țara în asemenea vremuri de grea încercare. Acum țara are nevoie de sprijinul meu. Rămân aici și-mi slujesc cu fidelitate voința poporului, care, acum ca niciodată, are nevoie de priceperea și ajutorul meu.* Acest fapt rezultă din declarația locotenentului de rezervă DOROFTEI ALEXANDRU.

Menționăm că trimiterea celor doi legionari la generalul AVRAMESCU GHEORGHE cu misiunea arătată mai sus, s-a făcut din inițiativa legionarului ILIE VLAD STURZA, ginerele lui AVRAMESCU GHEORGHE, fugit în Germania imediat după 23 August 1944.

POP ION, zis ȘERBAN CONSTANTIN, care la data de 3 martie 1945 se afla găzduit și el la generalul AVRAMESCU GHEORGHE, a fost și el arestat de organele sovietice și condamnat la 15 ani muncă de lagăr, iar în 1953 fiind repatriat și judecat de organele R.P.R., a fost condamnat la pedeapsa capitală pentru crimă de înaltă trădare, sentință care a fost executată.

MARCU IUSTIN nu a suferit nici o condamnare și nici nu a apărut în proces.

În cadrul familiei AVRAMESCU, pe frontul de Vest, s-a aflat și sublocotenentul medic

ȚEȚULESCU (medic al familiei), care la data de 3 martie 1945 a fost arestat împreună cu ceilalți; renunțând ulterior la cetățenia română, s-a stabilit cu domiciliul în U.R.S.S. Sunt suspiciuni că acesta ar fi fost agent al organelor sovietice”³.

În anul următor, 1966, numele generalului Gheorghe Avramescu va fi amintit pentru prima dată după mai bine de două decenii, în cartea *România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 – 9 mai 1945*, alături de alți comandanți de pe Frontul de Vest, puși până atunci la index.

Nu putem încheia fără a aminti că generalul Avramescu era conștient de pericolul pe care-l reprezentau pentru țara noastră tendințele expansioniste ale vecinului de la Răsărit, dar, în același timp, era încredințat că locul țării noastre este alături de marile democrații occidentale: Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, și că lupta până la final alături de Aliați este o condiție esențială pentru supraviețuirea noastră ca popor. Fără îndoială, generalul nutrea convingerea – asemenea majorității oamenilor politici, elitei militare și opiniei publice românești – că România nu va fi abandonată de aliații săi tradiționali. Într-o declarație dată în fața anchetatorilor la 1 iulie 1964, Alexandru Doroftei, fostul șef al gărzii lui Avramescu, amintea despre o convorbire purtată cu generalul la începutul anului 1944, în care acesta spunea că „Până-n primăvară, Germania va ingenunchea. [...] În țară, însă, s-a produs un haos economic. Trupele sovietice au dezorganizat complet economia țării. Că Uniunea Sovietică, deși vine cu principii mari, bazate pe doctrina marxistă, nu le respectă; acest lucru mă îngrijorează mult. Că dacă U.R.S.S. ar aplica întocmai principiile marxiste, hotarele etnice ale țării noastre s-ar mări considerabil. De ce gândiți astfel, dle

general, l-am întrebat? De ce? mi-a răspuns generalul, ești încă naiv. Și continuă să-mi spună că în momentul când trupele sovietice au trecut Nistrul, Camera Comunelor în Londra a anunțat că armatele sovietice au trecut hotarul de graniță al României, în Basarabia, unde sunt români. Mai târziu, însă, când trupele sovietice au trecut Prutul, Molotov a făcut o declarație că au trecut granița României și urmăresc trupele fasciste. Iată [cuvânt indescifrabil – n.n.] lipsă ale legăturii între doctrină și faptă, între fapta pe care o dovedesc rușii care vorbesc altceva, expansiunea panslavismului. Noi, românii, suntem un ciot aici, în Carpați, pe care rușii se străduiesc să ne smulgă. Noi suntem latini, vorbim o limbă cu totul aparte, alt temperament avem. Noi trebuie să ducem lupta în continuare cu aceeași convingere pentru afirmarea drepturilor noastre. Noi suntem legați de Franța, Anglia, America și trebuie ca prin jertfa ce o dăm să dovedim omenirii, istoriei, că suntem un popor cu o tradiție, cu cultură și un trecut destul de [cuvânt indescifrabil – n.n.], că noi suntem un popor care a suferit și am învins și ne numim poporul Român”⁴.

Astăzi, generalul Gheorghe Avramescu ocupă locul pe care-l merită în galeria personalităților noastre militare.

NOTE

¹ *Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității* (în continuare: ACNSAS), Fond A (MApN), dosar nr. A 1858, f. 66.

² Este vorba de Grupul 40 Armate, constituit din Armatele 40 sovietică și 4 română. Grupul era comandat de generalul F.F. Jmacenko și acționa în cadrul Frontului 2 ucrainean, condus de mareșalul Rodion Malinovski.

³ ACNSAS, Fond A (MApN), dosar nr. A 1858, f. 7-10.

⁴ *Ibidem*, dosar nr. A 1856, f. 164,165.

ȘEDINȚA BIROULUI DE CONDUCERE AL COMISIEI INTERNAȚIONALE DE ISTORIE MILITARĂ

În ziua de 8 septembrie 2020, au avut loc lucrările noului biroului de conducere al Comisei Internaționale de Istorie Militară (ICMH). Datorită situației impuse de condițiile sanitare, ședința s-a desfășurat online, prin folosirea platformei Zoom. A fost prima întâlnire a noului forum de conducere rezultat în urma alegerilor care, pentru prima dată în istoria ICMH, s-au desfășurat în baza votului telematic, fiecare comisie națională exprimându-și votul online. Din partea Comisei Române de Istorie Militară, dr. Carmen Sorina Rijnoveau, directorul-împuternicit al ISPAIM, a fost reconfirmată în funcția de membru al biroului ICMH pentru un nou mandat de 5 ani. Biroul de conducere al Comisei Internaționale de Istorie Militară reprezintă structura centrală de conducere a Comisei Internaționale de Istorie Militară, având responsabilitatea de a coordona, propune și implementa planul de activități al ICMH. Principala sarcină o reprezintă organizarea congresului anual, care constituie cea mai amplă și prestigioasă activitate la nivel internațional în domeniul cercetării istoriei militare. Alegerile pentru biroul de conducere au loc o dată la 5 ani, fiecare dintre comisiile naționale membre având dreptul la un vot. În prezent, ICMH este formată din 41 de comisii naționale, având o reprezentare globală.

Pentru perioada 2020-2025, biroul de conducere va include 10 membri, reprezentând Austria, Brazilia, Marea Britanie, Bulgaria, Camerun, Franța, Germania, Grecia, România, Spania. În funcția de președinte al ICMH a fost reconfirmat profesor Massimo de Leonardis (Italia). Alte două funcții de conducere vor fi deținute de LTC prof. Kris Quanten (funcția de secretar general – Belgia) și prof. Jan Hoffennar (funcția de trezorier – Olanda).

În cadrul ședinței biroului de conducere au fost discutate principalele activități planificate pentru perioada următoare, precum și o serie de măsuri care să permită adaptarea ICMH la noile condiții generate de criză pandemică, inclusiv prin mutarea unora dintre activități, precum ședințele biroului de conducere, în mediul online.

Principalul punct pe agenda discuțiilor a vizat organizarea viitoarelor Congrese Internaționale de Istorie Militară. În acest sens, a fost reconfirmată decizia anulării Congresului Internațional de Istorie Militară, planificat să se desfășoare în Polonia, la Gdansk, în cursul lunii septembrie 2020, pe fondul epidemiei de coronavirus. Trebuie menționat că decizia suspendării celui de-al 46-lea Congres Internațional de Istorie Militară constituie o situație fără precedent în istoria ICMH, ale cărei congrese s-au desfășurat neîntrerupt din 1973. De asemenea, s-a hotărât ca agenda deja agreată de activități pentru perioada următoare să nu se modifice, așadar, Congresul din Polonia nu va fi replanificat, dar se menține interesul ca în următorii ani să se găsească noi oportunități pentru Comisia Polonă de Istorie Militară pentru a relua demersurile în această direcție.

Pentru perioada 2021-2023, planul de activități agreat la nivelul biroului de conducere prevede următoarele:

– În 2021 – cel de-al 47-lea Congres Internațional de Istoria Militară se va desfășura la Atena, în organizarea Comisiei Elene de Istorie Militară din cadrul Statului Major al Armatei Greciei. Activitatea va avea loc în perioada 29 august – 3 septembrie, având ca temă: „Războaiele de independență începând cu sec. al XVIII-lea”;

– În 2022 – cel de-al 48-lea Congres Internațional de Istorie Militară se va organiza la Seul, în Coreea de Sud, în organizarea Comisiei Sud-Coreene de Istorie Militară și Ministerului Apărării din Coreea de Sud. Activitatea este planificată pentru perioada 28 august – 2 septembrie, având ca temă: „Crize și conflicte în timpul Războiului Rece”;

– În 2023 – cel de-al 49-lea Congres Internațional de Istorie Militară va fi găzduit de Turcia prin Comisia Turcă de Istorie Militară și Statul Major al Armatei Turce. Activitatea este propusă pentru perioada 2-8 septembrie, având ca temă „Comandanți, bătălii și strategii care au schimbat cursul istoriei în sec. XIX-XX”.

În finalul ședinței, s-a subliniat că, în situația dificilă impusă de pandemia de Covid-19, există posibilitatea ca și alte activități din cadrul ICMH să suporte anumite ajustări în funcție de deciziile care vor fi adoptate în cadrul biroului de conducere.

Este important de menționat că prezența României ca membru în biroul de conducere al Comisiei Internaționale de Istorie Militară, pentru încă un mandat de 5 ani, constituie și o recunoaștere a activității Comisiei Române de Istorie Militară care, de-a lungul anilor, a desfășurat o activitate deosebit de bogată, inclusiv prin organizarea a două congrese internaționale, la București, în anii 1980 și 2003, și prin participarea neîntreruptă la toate congresele internaționale de istorie militară începând cu anul 1974, anul înființării Comisiei Române de Istorie Militară. Președintele Comisiei Române de Istorie Militară este prof. univ. Petre Otu, vice președinte, prof. univ. Alexandru Oșca, funcția de secretar-general fiind deținută de dr. Carmen Sorina Rîjnovceanu. Din Biroul Comisiei mai fac parte comandor (rtr.) Gheorghe Vartic, prof. univ. Maria Georgescu, prof. univ. Dumitru Preda, col. (rtr) dr. Ilie Schipor.

*Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU **

* Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Constantin Chiper, *Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2020

Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni, lucrare nou apărută în peisajul editorial, la Ploiești, a colonelului (r) Constantin Chiper, evocă personalități militare prahovene care au adus o contribuție deosebită la lupta și desăvârșirea idealurilor de unitate și independență națională.

Volumul debutează cu un argument despre autor și motivația apariției acestei lucrări precum și o prefață succintă, prin care scriitorul, cu modestie, prezintă câteva repere personale, biografice și profesionale.

Structurată în principal pe trei mari perioade istorice, Războiul de independență al românilor, Primul și al Doilea Război mondial, autorul aduce în prim plan contribuția armatei și a unităților prahovene, în special, la cele mai importante angajamente politice și militare la care România a luat parte în sec. XIX-XX.

Având drept sursă de documentare arhivele militare și o bogată experiență didactică, autorul reușește să prezinte, cu maximă acribie și claritate experiența de viață militară, de front, prin participarea necondiționată la evenimentele istorice menționate, prin spiritul de sacrificiu și abnegația cu care și-au slujit țara și idealurile naționale, a zeci de generali, ofițeri și subofițeri, veterani și eroi din zona prahoveană, mulți dintre ei decorați cu Ordinul de război „Mihai Viteazul”.

În calitatea sa de președinte al Asociației Județene Cultul Eroilor „Regina Maria” Prahova și vicepreședinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, era firesc ca autorul, în demersul său, să acorde câteva pagini, la final, și evoluției și activității Societății

„Cultul Eroilor”, dovadă incontestabilă a responsabilității și profesionalismului, prin care colonelul Constantin Chiper s-a dedicat promovării istoriei naționale și cultului pentru eroii neamului.

Așadar, pentru cititorul obișnuit, lucrarea reprezintă o adevărată lecție de istorie, un prețios reper moral și patriotic pentru generațiile tinere, în ea regăsim pecetea sacrificiului suprem al prahovenilor, alături de cel făcut de întregul nostru popor pentru a-și făuri destinul.

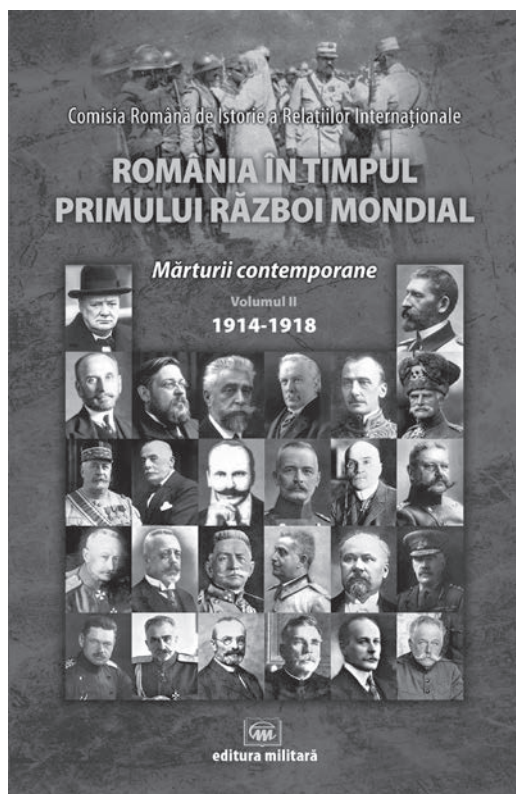
CERASELA MOLDOVEANU *

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

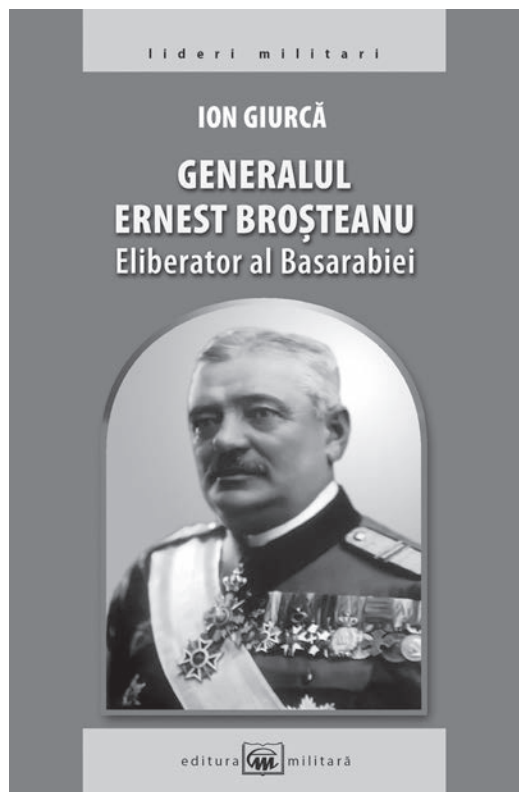
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ (NOUTĂȚI ISTORIOGRAFICE MILITARE)

Redacția Revistei de Istorie Militară semnalează următoarele apariții editoriale în anul 2020:

- *România în Primul Război Mondial. Mărturii contemporane*, volumul I (1914-1916) și volumul II (1914-1918), ed. Dumitru Preda, Editura Militară, București, 2020;

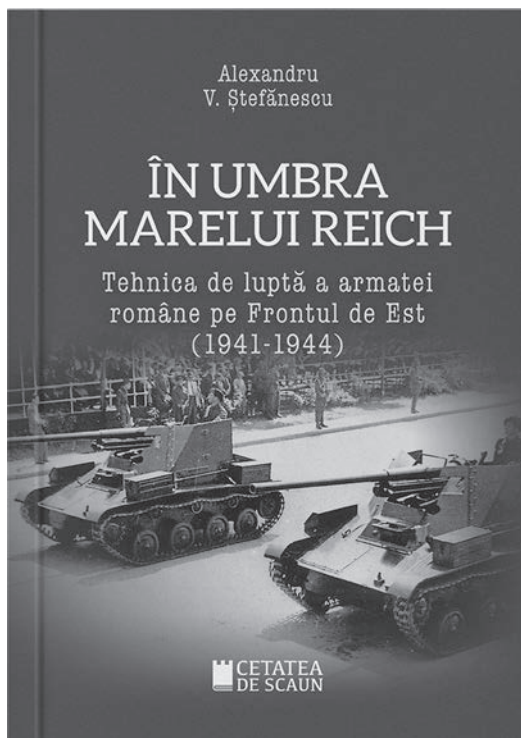
- Ion Giurcă, *Generalul Ernest Broșteanu. Eliberator al Basarabiei*, Editura Militară, București, 2020;
- Corneliu Valjan, *Însemnările din război ale unui good looking boy*, postfață de Micaela Gulea, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Pandeia, documentare arhivistică, Iulian Boțoghină, Editura Militară, București, 2020;

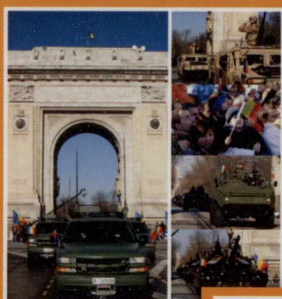

- *Contribuția Armatei României și a elitelor la apărarea și recunoașterea internațională a Marii Uniri (1919-1920)*, coordonatori: Dan Prisăcaru, Petre Otu, Marius Iorgulescu, Editura Militară, București, 2020;
- Gheorghe A. Dabija, *Amintiri din cariera militară (1893-1920). Oameni, tipuri, obiceiuri, moravuri și sisteme de altădată*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Vasile Popa, Editura Militară, București, 2020;

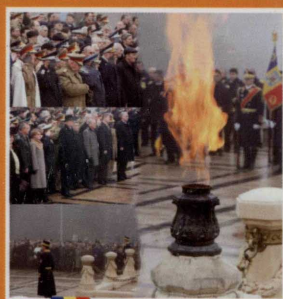
- Alexandru V. Ștefănescu, *În umbra Marelui Reich. Tehnica de luptă a armatei române pe Frontul de est (1941-1944)*, prefață Petre Otu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020.

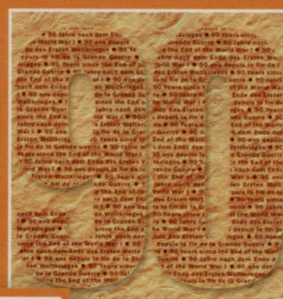
rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ

DIN
• Anul 1917 sub semnul
• Planșele României
• Alături, între țări
• „Judele istoric”

rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ

DIN SUMAR
• 190 de ani de la Trădarea Primului Război Mondial
• 190 de ani de la Marea Neagră a românilor
• Auditor și alinaș
• Statutul războiului de la Frontiera militară sovietică

nh
SPECIAL ISSUE, 2008

rim
REVISTA DE
ISTORIE MILITARĂ

DIN SUMAR
• Summit NATO la București
• 23 august 1944 și principalii săi actori
• România și Germania, de o parte și de alta
• a Corinției de Fier
• Militari de elită, diplomați de prestigiu

rim
EDITIE SPECIALĂ ROMÂNIO-ELLENĂ